

**ANALIZA VPLIVA IGRALNIŠKE
DEJAVNOSTI NA GOSPODARSKO IN
DRUŽBENO OKOLJE V OBČINI NOVA
GORICA**

Ljubljana, September, 2005

Prof. dr. Janez Prašnikar
Doc. dr. Marko Pahor
Mag. Ljubica Kneževič

KAZALO

UVOD.....	1
I DEL - ANALIZA OBSTOJEČEGA STANJA.....	2
1.1. Uvod	2
1.2. Igralništvo v svetu: pomen in trendi	2
1.2.1 Pomen igralništva	2
1.2.2 Ameriško vs. Evropsko igralništvo	3
1.3. Razvoj igralniške dejavnosti v Sloveniji	5
1.3.1. Igralništvo v Sloveniji.....	5
1.3.2. Slovensko igralništvo v številkah	5
1.3.3. Strateški dokumenti	6
1.4. Analiza igralniške zakonodaje.....	7
1.4.1 Zakonski okvir v Sloveniji	7
1.4.2 Zakonski okvir v drugih Evropskih državah	10
1.5. Pomen in razvoj igralniške dejavnosti v Novi Gorici	16
1.6. Poudarki.....	19
II DEL – TEORETIČNE ZAMISLI	20
2.1. Teoretična spoznanja in empirične raziskave o vplivu igralništva na gospodarsko in socialno okolje.....	20
2.2. Družbeni stroški igralništva.....	20
2.3. Koristi od igralništva	25
2.4. Cost- Benifit Analiza	27
2.5. Poudarki.....	29
III DEL - ANALIZA SEKUNDARNIH PODATKOV	30
3.1. Uvod	30
3.2. Analiza pozitivnih vplivov igralništva v MONG	30
3.2.1. Vpliv igralništva na ekonomski razvoj.....	30
3.2.2. Vpliv igralništva na zaposlenost in plače	32
3.2.3. Vpliv igralništva na proračun MONG.....	34
3.2.4. Vpliv igralništva na ostala podjetja.....	36
3.2.5. Koristi zaradi bližine igralnice	38
3.3. Analiza negativnih vplivov (stroški) igralništva v MONG	38
3.3.1. Kazniva dejanja	39
3.3.2. Razdori v družini	41
3.4. Poudarki.....	42
IV DEL – ANALIZA KVALITATIVNE RAZISKAVE.....	43
4.1. Uvod	43
4.2. Stališča oblikovalcev lokalnega okolja do igralništva	44
4.3. Ocena pozitivnih vplivov igralništva.....	45
4.4. Ocena negativnih vplivov igralništva	46
4.5. Stališča oblikovalcev lokalnega okolja glede prirejanja iger na srečo v igralnih salonih ...	48
4.6. Poudarki.....	50
V DEL - ANALIZA KVANTITATIVNE RAZISKAVE	51
5.1. Uvod	51
5.2. Obiskovanje igralnic in igralnih salonov	51
5.3. Mnenje prebivalstva o vplivih igralništva	56
5.4. Mnenja prebivalstva o stanju in prihodnjem razvoju igralništva v MONG	59
5.5. Poudarki kvantitativne ankete	61
VI - UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA	62
VII - LITERATURA.....	65

UVOD

Igralništvo se je v Novi Gorici pričelo razvijati leta 1984 z odprtjem prve igralnice ameriškega tipa v Evropi. Od takrat je igralništvo v Sloveniji in Novi Gorici prehodilo dolgo pot. Po tolikšnem času pa se je pojavila tudi potreba po preučitvi vplivov, ki jih je razvoj igralništva pustil imel na lokalno okolje.

Vplivi igralništva na okolje so različni. Zagovorniki razvoja igralništva izpostavljajo predvsem pozitivne vplive na gospodarsko okolje, kjer poudarjajo povečanje koristi igralcev zaradi bližine igralnice, zmanjševanje brezposelnosti, razvoj turizma in povečanje prihodkov od davkov. Nasprotniki po drugi strani opozarjajo na družbene probleme, kot so rast kriminala, rast števila ločitev, povečanje števila odvisnikov in spremembe življenjskih vrednot na ravni lokalne skupnosti. Rezultati raziskav kažejo, da je dejanski vpliv igralniške dejavnosti na lokalno skupnosti zelo različen. Skupni imenovalec vseh raziskav je ugotovitev, da igralništvo ne vpliva na okolje na enostaven in lahko merljiv način.

Namen te študije je predstaviti tako pozitivne kot negativne vplive igralništva na lokalno skupnost v Mestni občini Nova Gorica. Študija je sestavljena iz šestih delov.

V prvem delu najprej opišemo obstoječe stanje na področju igralništva. Pri tem se dotaknemo obsega igralniške dejavnosti v Novi Gorici in v Sloveniji ter njen prispevek k financiranju delovanja države in občine. Pri tem ne moremo mimo primerjave veljavne zakonodaje v Sloveniji z zakonodajo, ki ureja področje igralništva in njegove obdavčitve v drugih državah. V nadaljevanju predstavimo teoretičen okvir, ki je podlaga empiričnemu proučevanju vplivov igralništva. Na podlagi obstoječe literature sistematično obdelamo potencialne pozitivne in negativne vplive igralništva ter podamo tudi primere iz obstoječih empiričnih raziskav v svetu.

Drugi, osrednji del študije, prinaša empirično preverjanje vplivov razvoja igralništva na lokalno skupnost. Vplive smo preučili s treh vidikov. Najprej smo uporabili razpoložljive sekundarne statistične podatke. Pri tem smo bili omejeni tako s časovno vrsto podatkov (ki niso na voljo za obdobje pred začetkom razvoja igralništva), kot tudi s pomanjkanjem ustreznih ali dovolj podrobnih podatkov. Analizo sekundarnih podatkov smo dopolnili z analizo primarnih podatkov. Najprej smo izvedli kvalitativno raziskavo, ki je temeljila na poglobljenih intervjujih s predstavniki različnih interesnih skupin – oblikovalcev lokalne politike v Mestni občini Nova Gorica. Po tem smo izvedli še kvantitativno raziskavo (telefonske ankete) med širšo javnostjo v Novi Gorici.

Na koncu študije podajamo naše zaključke ter priporočila za prihodnji razvoj igralništva v Mestni občini Nova Gorica.

I DEL - ANALIZA OBSTOJEČEGA STANJA

1.1. Uvod

Da bi razumeli vpliv igralništva na okolje, je potrebno razumeti delovanje, pomen in vlogo igralništva v narodnem gospodarstvu. Prva igralnica v Sloveniji je bila odprta leta 1964, leta 2004 je igralniška dejavnosti v Sloveniji prispevala že več kot četrtno vsega slovenskega turističnega priliva. To pomeni, da so v igralniški gostje Sloveniji skupaj prinesli skoraj 90 milijard SIT turističnega prometa (Luin, 2005). V istem letu je igralništvo zaposlovalo 2.500 ljudi in je prispevalo skoraj 21 milijard SIT koncesijskih dajatev v državni in občinske proračune. Skoraj 90 odstotkov igralniškega prometa v Sloveniji je realiziranega v zahodni Sloveniji, od tega je 70 odstotkov v Novi Gorici (STO, 2003).

Analizo obstoječega stanja na področju igralništva v Sloveniji in zlasti v občini Nova Gorica začnemo z kratko predstavitevjo igralništva v svetu, njegovega pomena in trendov razvoja. Glavni poudarek je na analizi posebnih iger na srečo, zlasti iger na srečo, ki se prirejajo v igralnih salonih. Nadaljujemo z analizo razvoja igralniške dejavnosti v Sloveniji in strateških dokumentov, ki oblikujejo igralniško ponudbo. Po tem se osredotočimo na analizo zakonodaje, ki pomembno vpliva na oblikovanje igralniške dejavnosti v posamezni državi. Poleg analize zakonodajnega okvira, ki ureja igralniško dejavnost v Sloveniji, predstavljamo tudi veljavno zakonodajo sosednjih držav: Avstrije, Italije, Hrvaške in Madžarke ter dveh evropskih držav z največjim številom igralnic Francije in Velike Britanije. Na koncu predstavimo igralniško dejavnost v Novi Gorici.

1.2. Igralništvo v svetu: pomen in trendi

1.2.1 Pomen igralništva

Dejavnost igralništva je namenjena pokrivanju potreb ljudi po igri. Zaradi spremembe življenjskega sloga ter načina preživljanja prostega časa so predsodki do iger na srečo čedalje manjši. Igralniška dejavnost je sledila trendom in je poskušala približati igralniški produkt čim večjemu številu igralcev. Tako se je igralništvo, ki je bilo v preteklosti namenjeno in dostopno elitnemu krogu ljudi, spremenilo v dejavnost, namenjeno sprostitvi in zabavi širokega kroga ljudi. S stališča države igralništvo danes predstavlja predvsem pomemben vir prihodka in gonilne sile razvoja turistične dejavnosti. Igralcem po drugi strani predstavlja predvsem način sprostitve in vzpostavljanja ravnotežja med napetostmi, ki jih prinaša vsakdanje življenje.

Igro kot antropološki pojav je prvi temeljito obdelal Huizinga (1938), ki igro opredeljuje kot prostovoljno dejavnost, vir veselja, zabave in ustvarjalnosti, vezano na prosti čas oziroma lastno izbiro opcije s prostim vstopom in izstopom. Antropološke osnove ter vrste iger na srečo je opredelil Caillois (1967), ki je igro razčlenil na dva elementa (povzeto po Luin in drugi, 1997):

- ludus – aktivni element, ki izraža željo po zmagi in
- paidia – pasivni element, ki predstavlja domišljijo.

Ta dva elementa se izražata v štirih osnovnih oblikah doživljanja igre, kot jih povzema tabela 1.

Tabela 1: Osnovne oblike doživljanja igre

DOŽIVLJANJE	VSEBINA
Agon Tekmovalnost	Šport, tekmovanja, prvenstva, samodokazovanje. Konjske dirke, športni modeli, odkrivanje in spoznavanje.
Alea Usoda, sreča	Igre na srečo-igralniška ponudba, stave, arkadne igre, poznavanje usode, tešitev potrebe po sreči.
Mimikrija Maska, istovetenje	Spektakli, predstave, karnevali, iluzionistične predstave, igre ki omogočajo udeležencem aktivno soudeležbo....
Ilinks Adrenalin, opojnost	Plesi, disko, naprave za vrtoglavost. Uživanje v vznurljivih občutjih.

Vir: Caillois (1967); povzeto po Luin, 1997.

Sodobna igralnica danes vplete v doživetje vse štiri oblike doživljanja igre ter tako igralcem ponudi atraktivno in intenzivno obliko sprostitve - natančno tako, kot si jo sodobni posameznik želi in jo tudi potrebuje. Glavni element doživljanja igralniških iger na srečo je »alea« (usoda, sreča). »Alea« predstavlja antipod »agonu«, ki predstavlja tekmovalnost oziroma samodokazovanje. »Agon« (tekmovalnost) se v igralnici doživlja kot boj oziroma tekma z igralnico (krupjejem za mizo ali avtomatom in tudi z igralnico kot celoto), hkrati pa tudi kot že omenjeni boj z usodo. Pomen »mimikrije«, vključevanja spektaklov, predstav, karnevalov ipd. v igralniški koncept, so prvi spoznali v Ameriki, na eni strani s ponudbo najrazličnejših spektaklov, na drugi pa s celostno ureditvijo igralnice kot magičnega pravljničnega sveta. Nazadnje, sicer ne manj pomembno doživetje, ki ga igra na srečo povzroči v posamezniku, je določena raven vznurjenja »Ilinks«, ki ga v igralnici lahko dopolnjujejo tudi z izgradnjo zabavišnih parkov, diskotek, plesišč ipd.

1.2.2 Ameriško vs. Evropsko igralništvo

Igralništvo, ki se je razvilo v svetu, v grobem lahko razdelimo na dva koncepta: ameriškega in evropskega. Razliko med oba koncepta povzemamo v tabeli 2.

Tabela 2: Primerjava evropskega in ameriškega koncepta igralništva

	EVROPSKI KONCEPT	AMERIŠKI KONCEPT
Igre	Osnova je igranje na mizah	Osnova so igralni avtomati
Igralci	Predvsem za elitni sloj, tudi tuje turiste	Za vse sloje
Namen	Izključno igranje na srečo	Preživljanje prostega časa
Ponudba	Omejena na igralništvo	Široka dodatna ponudba
Obdavčitev	Visoka	Zmerna

Vir: Prašnikar in drugi, 2002.

Ameriški koncept igralništva temelji na konceptu zabave, namenjene širšemu segmentu prebivalstva. Igralniška dejavnost pomembno prispeva k uspešnem gospodarskem razvoju v državah, kjer je prisotna. Tako je v letu 2004 v ZDA poslovalo 445 komercialnih igralnic, ki so zaposlovale 349.210

delavcev. Komercialne igralnice so prispevale 4,74 milijarde dolarjev koncesijskega denarja državnim in lokalnim skupnostim (približno 16 odstotkov prihodkov od igralniške dejavnosti). Skupni prihodki komercialnih igralnic v ZDA so v letu 2004 znašali 28,93 milijarde dolarjev. V letu 2004 je bilo komercialno igralništvo dovoljeno v 11 državah¹ Amerike (tabela 3).

Tabela 3: Število držav, ki dovoljujejo prirejanje iger na srečo

VRSTA IGRE NA SREČO	ŠTEVILO ZVEZNIH DRŽAV, KJER SE PRIREJAJO IGRE NA SREČO
Komercialne igralnice	11
Igralnice na indijanskih ozemljih	27
Loterija	40 + District Columbia
Stave	43
Dobrodelne igre na srečo	47 + District Columbia

Vir: American Gaming Association, 2005.

Evropsko igralništvo lahko definiramo kot bolj »konzervativno«. Skozi zgodovino se je razvijalo v smeri elitnih igralnic, namenjenih ozkemu krogu družbene smetane (t.i. petičnim gostom) ali pa premožnejšim turistom. V ponudbi iger je prevladovala igralniška »klasika«, namenjena »veščim« gostom. Po letu 1990 se evropska igralniška ponudba vse bolj »amerikanizira«. Sledi trendu oblikovanja ponudbe, ki bi jo lahko označili kot koncentracijo doživetij na enoto časa, prostora in denarja (Luin, 2000). Igralni avtomati vse bolj zamenjujejo igranje na mizah. V skladu s trendom sproščujočega igranja za majhne vsote so igralni avtomati za igralce veliko bolj vabljeni – vložki so nižji, igranje je preprosto, igralec sam določa tempo igranja, ne čuti pritiska s strani drugih igralcev in krupjeja. Igralni avtomati so lažje obvladljivi tudi za igralnice: donos je vnaprej nastavljen in prinaša konstanten vir prihodka, stroški dela pa so manjši kot na mizah (igralne avtomate je potrebno le polniti in prazniti in jih vzdrževati). Torej, tradicionalne igre na srečo niso več tako zanimive. Sicer pa mora sodoben igralniški produkt zadostiti vsem štirim osnovnim elementom igre, kar pomeni ponujati igralcem tekmovalnost, naključje, show in adrenalin (Luin, 2000)

Igralništvo je prisotno v 22 evropskih državah, v katerih posluje približno 730 igralnic. Največ igralnic ima Francija, kjer je v preteklosti prevladoval evropski koncept igralništva, v letu 1999 pa so kar 88 odstotkov vseh igralniških prihodkov ustvarili na igralnih avtomatih. Podatke o številu igralnic v nekaterih evropskih državah predstavljamo v tabeli 4.

Table 4: Evropske države z največjim številom igralnic

DRŽAVA	ŠTEVILO IGRALNIC
Francija	171
Velika Britanija	131 (2004)
Češka Republika	53
Estonija	52
Nemčija	47

Vir: Guide to the Casinos of Europa, 1999, The gaming Board of Great Britain, 2004.

¹ Države, ki dovoljujejo komercialno igralništvo: Colorado, Illinois, Indiana, Iowa, Louisiana, Michigan, Mississippi, Missouri, Nevada, New Jersey in South Dakota.

Prihodkih evropskih igralnic so v primerjavi z ameriškimi manjši, tako v povprečju in kot tudi skupaj. Uradni podatki o skupnem prihodu vseh evropskih igralnicah žal niso na voljo, ocene pa kažejo, da prihodek vseh evropskih igralnic znaša približno pet milijard USD (Kofol, 2001). Letni prihodi vseh evropskih igralnic torej znašajo le dobro petino letnega prihodka, ki ga ustvarijo ameriške igralnice. Pri tem pa je v Evropi kar za 60 odstotkov več igralnic kot v ZDA. Razlago lahko iščemo v velikosti evropskih igralnic, ki so manjše, in jih na letni ravno obišče manjše število obiskovalcev, ki ustvarijo bistveno manj prometa kot igralci v Ameriki.

1.3. Razvoj igralniške dejavnosti v Sloveniji

1.3.1. Igralništvo v Sloveniji

Igralništvo predstavlja pomemben segment slovenske turistične ponudbe. Prva igralnica (casino) v Sloveniji je bila odprta leta 1964 v Portorožu, leto za tem je bila odprta še ena na Bledu. V tem času je bila igralniška ponudba evropskega tipa, namenjena tujim, premožnim gostom. Domačim gostom je bil vstop v igralnico prepovedan. Ponudbo igraniškega produkta na Slovenskem trgu je s svojim vstopom spremenila družba HIT d.d. leta 1984. HIT d.d. je vpeljal nov koncept zabave, ki temelji na ameriškem konceptu igralništva, torej igralništvo, ki je dostopno večjemu številu gostov in je vključeno v ostalo turistično ponudbo destinacije. Država pri tem ni razvila ustreznih podjetniških (lastniških) in drugih regulacijskih mehanizmov, ki ustrezajo takšnemu načinu turistične ponudbe. V obdobju od leta 1987 do leta 1993 se je igralništvo v Sloveniji hitro razvijalo. V letu 1993 je uveljavljena državna politika razvoja igralniške dejavnosti in je od takrat igralniška dejavnost začela stagnirati in celo nazadovati (Luin, 2005).

Za slovensko igralniško potrošnjo je značilno, da je pretežno izvozno usmerjena – večina ustvarjenega prihodka igralnic je čisti priliv dohodka iz tujine, saj v strukturi igralniških prihodkov predstavlja potrošnja tujih gostov več kot 95 odstotkov (STO 2003). Povprečen igralniški gost v Sloveniji je dnevni obiskovalec, zato ga turistična statistika ne registrira kot turista. Povprečni gost potroši ob vsakem obisku v igralnici okoli sto evrov, in približno 30 evrov za ostale turistične storitve (STO, 2003). Turistični priliv iz tega naslova je statistično prikazan le v skupnem znesku deviznega priliva. Igralniška dejavnosti prispeva več kot četrtino vsega slovenskega turističnega priliva, kar pomeni, da v skupnem znesku ustvarijo igralniški gostje v Sloveniji skoraj 90 milijard SIT turističnega prometa (Luin, 2005). Multiplikator igralniške potrošnje v Sloveniji naj bi bil 1,8 (CIC, 2001).

1.3.2. Slovensko igralništvo v številkah

V letu 2004 je v Sloveniji poslovalo pet igralniških družb, ki so pridobile koncesijo za prirejanje iger na srečo: HIT Nova Gorica, Casino Portorož, Casino Ljubljana, Casino Bled in Casino Maribor. Ministrstvo za Finance je tem družbam dodelilo 14 od z zakonom dovoljenih 15 koncesij za igralnice (kazinoje), podelilo pa je še 40 od 45 možnih koncesij za igralne salone.

V letu 2004 je v Sloveniji poslovalo 13 igralnic in 27 igralnih salonov. Igralnice so ustvarile 78 odstotkov celotnih prihodkov od prirejanja posebnih iger na srečo. Glede na to, da je obisk v igralnicah le 64 odstotkov celotnega obiska prirediteljev posebnih iger na srečo, lahko sklepamo, da gostje v igralnicah povprečno potrošijo bistveno več kot gostje v igralnih salonih. Tudi podatki

kažejo, da je povprečna poraba igralniškega gosta v igralnici je v letu 2004 znašala 102 evra, medtem ko je povprečna poraba gosta v igralnem salonu znašala le 50 evrov. Razlago za tako razliko lahko iščemo deloma v strukturi gostov, deloma pa tudi v bistveno večji igralniški in zabavišni ponudbi, ki jih igralnice ponujajo igralcem.

Davki in koncesije, ki jih igralnice in igralni saloni plačujejo, predstavljajo pomemben vir prilivov v državno blagajno. V letu 2004 so skupne dajatve od igralniške dejavnosti znašale 20,7 milijarde SIT, kar je 30,6 odstotkov prihodkov, ki jih ustvari igralniška dejavnost. V letu 2004 je bilo v igralništvu redno zaposlenih približno 2.500 ljudi, kar predstavlja približno 0,3 odstotka delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji (tabela 5).

Tabela 5: Pomembni indikatorji slovenskega igralništva v letu 2004

	IGRALNICE	IGRALNI SALONI	SKUPAJ
Število možnih koncesij	15	45	60
Dodeljene koncesije	14	40	54
Delujoče igralnice	13	27	40
Število redno zaposlenih	1.970	490	2.460
Število igralnih miz	250	-	250
Število igralnih avtomatov	3.068	2.085	5.153
Število obiskovalcev	2.160.000	1.230.000	3.390.000
Prihodek od iger (v SIT)	53.200.000.000	14.600.000.000	67.800.000.000
Davek od iger (v SIT)	8.650.000.000	2.530.000.000	11.180.000.000
Koncesijska dajatev (v SIT)	6.800.000.000	2.780.000.000	9.580.000.000
Skupaj davek in koncesnina (v SIT)	15.450.000.000	5.310.000.000	20.760.000.000

Vir: Luin, 2005; UNPIS, 2005.

1.3.3. Strateški dokumenti

Na razvoj igralništva v Sloveniji sta vplivala dva strateška dokumenta: Strategija razvoja igralništva (1997) in Strategija razvoja slovenskega turizma 2001-2006.

Strategija razvoja igralništva opredeljuje igralniški produkt kot sestavni del celovite turistične ponudbe Slovenije, ki deluje v smeri pospeševanja razvoja turizma. Strategija predvideva, da ponudba igralniških storitev ostane izvozno naravnana, torej osredotočena na goste iz drugih držav, lastništvo igralniških podjetij pa ostane v rokah domačih gospodarskih družb.

V Strategiji so posebne igre na srečo razdeljene v štiri vrste igralniških turističnih produktov:

1. igralniško zabavišni centri – veliki igralniško zabavišni centri s spletom zaokrožene igralniške in turistične ponudbe, osredotočene na tuje goste, ki bodo v centru bivali več dni;
2. igralnice v turističnih centrih – igralnice predstavljajo dopolnitev turistične ponudbe destinacije in so usmerjene na tuje goste;
3. mestne igralnice – locirane v večjih in obmejnih krajih, kjer obstaja trg za primerno število gostov;

4. igralni saloni - ponudba posebnih iger na srečo izključno s ponudbo igralnih avtomatov od 30 do največ 100 avtomatov, pri katerih višina vložkov za igro ni omejena, igralni avtomati pa morajo vračati najmanj 90 odstotkov vplačil. Namenjeni so tako domačim kot tujim gostom. Locirani so na območjih, kjer obstaja primerno velik trg, in izključno v okviru turističnih objektov ali kompleksov (gostinski obrati s ponudbo prehrane, nastanitveni gostinski obrati, marine, žičnice, letališča ipd.).

Strategija predvideva podelitev 14 velikih koncesij (za prirejanje iger na srečo opisanih pod točkami 1., 2., in 3.) in 20 majhnih koncesij (za prirejanje iger na srečo v igralnih salonih). Vse koncesije naj bi bile podeljene pred vstopom Slovenije v EU.

Strategija razvoja slovenskega turizma 2001-2006 je opredelila igralništvo kot turistični produkt, ki predstavlja pomemben del turistične ponudbe Slovenije. Med drugim je zapisano, da igralništvo predstavlja najbolj razvit slovenski turistični proizvod in eno od treh razvojno najperspektivnejših turističnih proizvodov. Glede števila koncesij so priporočila Strategije razvoja slovenskega turizma v skladu s priporočili Strategije razvoja igralništva. Posamezna priporočila iz Strategije razvoja igralništva in Strategije razvoja turizma 2001-2006 so tudi sprejeta v spremembah in dopolnilih zakona o igrah na srečo.

1.4. Analiza igralniške zakonodaje

1.4.1 Zakonski okvir v Sloveniji

Igralniška zakonodaja v Sloveniji se je z leti spreminjala. V analizi sprememb se bomo osredotočili na obdobje zadnjih desetih let, torej od leta 1995, ko je bil sprejet zakon o igrah na srečo. Temeljna državna politika je z uveljavitvijo Zakona o igrah na srečo leta 1995 začela omejevati razvoj igralniške dejavnosti predvsem z omejitvami na področju koncesij in z visokimi davčnim obremenitvami.

Igre na srečo so v zakonu o igrah na srečo razdeljene na dve kategoriji: klasične igre na srečo² in posebne igre na srečo³. Slednje se lahko prirejajo le v igralnicah ali v igralnih salonih. Koncesijo za prirejanje iger na srečo podeljuje Ministrstvo za finance, oz. natančneje Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo. Koncesija se lahko dodeli samo pravni osebi, ki je registrirana za izvajanje dejavnosti prirejanja iger na srečo. Veljavna je največ 10 let. Pred izdajo koncesije mora Ministrstvo za finance dobiti soglasje lokalne skupnosti in mnenje sosednjih lokalnih skupnosti o opravljanju igralniške dejavnosti na njenem območju.

Zakon o igrah na srečo iz leta 1995 je bil dopolnjen leta 2001 in leta 2003. Zelo pomembne spremembe v letu 2001 se nanašajo na višino koncesijskih dajatev (tabela 6).

² Klasične igre na srečo so številčne, kviz in loterije z znanim dobitkom, tombole, lota športne napovedi ipd.

³ Posebne igre na srečo so igre, ki jih igrajo igralci proti igralnici ali drug proti drugemu. Vrste posebnih na posebnim igralnih mizah s kroglicami, kockami, kartami na igralnih panojih ali igralnih avtomatih ter stave in druge podobne igre.

Tabela 6: Višina koncesijskih dajatev

MESEČNA OSNOVA V SIT		MESEČNA KONCESIJSKA DAJATEV		
nad	do	znesek	+%	nad
	25.000.000		5	
25.000.000	55.000.000	1.250.000	10	25.000.000
55.000.000	100.000.000	4.250.000	15	55.000.000
100.000.000		11.000.000	20	100.000.000

Vir: Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igran na srečo, 2001.

S spremembami iz leta 2001 se je zmanjšalo število koncesijskih razredov, dvignile so se meje posameznih razredov in zmanjšala se je najvišja stopnja mesečne koncesijske dajatve. Po mnenju nekaterih ostaja slovensko igralništvo kljub spremembam preobremenjeno. Tako npr. Luin (2005) meni, da visoka stopnja progresivne koncesijske lestvice deluje negativno na razvoj igralniških družb. Te nimajo več dovolj akumulacijske sposobnosti za resen turistični razvoj, ki bi ga turistični proizvod potreboval za povečanje privlačnosti ponudbe in zagotavljanje prednosti pred razvijajočo se konkurenco v sosednih državah.

Koncesijske dajatve so namenjene predvsem nadaljnjemu razvoju turizma na državni in lokalni ravni. 4,4 odstotkov je namenjeno financiranju športnih in invalidskih organizacij. Od ostalega se polovica steka v državni proračun in je namenjena za promocijo turizma, polovica pa ostaja lokalnim skupnostim (občinam) v zaokroženem turističnem območju in se uporablja za ureditev prebivalcem prijaznejšega okolja in turistične infrastrukture. O delitvi denarja znotraj zaokroženega turističnega območja se lokalne skupnosti medsebojno dogovorijo. V praksi pripada matični občini, kjer igralnica deluje, do 60 odstotkov dajatve, ki je namenjena lokalnemu okolju. V primeru igralnih salonov se koncesijska dajatev razdeli na vse lokalne skupnosti, ki pripadajo zaokroženemu turističnem območju. Dejansko spoštovanje zakonskih priporočil v praksi je vprašljivo. Predstavniki gospodarstva verjamejo, da so sredstva premalo usmerjena v razvoj turistične infrastrukture in spodbujanja razvoja turističnih programov (Luin, 2003).

Spremembe zakona iz leta 2001 so tudi odpravile omejitve glede števila koncesij, ki jih lahko dobi posamezni koncesionar (v zakonu iz leta 1995 je veljalo, da posamezni koncesionar dobi največ tri koncesije za prirejanje posebnih iger na srečo) ter bistveno poostrile kazni za prekrške.

Sprememba zakona je tudi omejila uporabo igralnih avtomatov zunaj igralnic. To področje je bilo z zakonom iz leta 1995 precej manj urejeno. Pravne osebe ali podjetniki, ki so bili registrirani za opravljanje gostinske dejavnosti, so lahko prirejali tudi posebne igre na srečo na igralnih avtomatih. Za uporabo vsakega igralnega avtomata so plačali posebno mesečno takso v višini, ki jo je določila vlada. S spremembami zakona v letu 2001 se je področje prirejanja iger na srečo v igralnih salonih bistveno spremenilo in uredilo. Koncesije za igralne salone naj bi razrešile problematiko izven-igralniške ponudbe igralnih avtomatov. Po novem mora imeti koncesionar za igralni salon v lasti ali upravljanju objekt turistične infrastrukture, torej gostinski obrat, marino ali igralnico. V igralnem salonu je lahko najmanj 50 in največ 200 igralnih avtomatov⁴, ki morajo igralcem vračati povprečno najmanj 90 odstotkov vloženega denarja.

⁴ V igralnih salonih imajo lahko največ 10% najetih igralnih avtomatov.

Sredstva koncesionarja za igralne salone znaša 50 milijonov SIT za prvo koncesijo, od tega morajo denarna sredstva in kratkoročne finančne naložbe v vsakem trenutku znašati najmanj 50 odstotkov vrednosti sredstev. Za vsako nadaljnjo koncesijo potrebuje koncesionar dodatnih 50 milijonov osnovnega kapitala. Koncesionar mora oblikovati varnostne rezerve postopoma v treh letih poslovanja, višina varnostne rezerve, ki je imajo koncesionarji za male igralne salone, pa z zakonom ni posebej določena. Koncesionar za igralni salon obračunava in plačuje koncesijsko dajatev po stopnji 20 odstotkov od koncesijske osnove. Poleg navedenih sprememb zakon še določa pravila nadzora v igralniških salonih.

Dodatne spremembe prirejanja iger na srečo v igralnih salonih je prinesla sprememba zakona iz leta 2003. Določeno je število koncesij, ki jih pristojni organ lahko izda za prirejanje posebnih iger na srečo. Po novem zakonu ima Ministrstvo za finance pravico dodeliti največ 45 koncesij igralnim salonom. To je bistveno več, kot je načrtovano v Strategiji razvoja igralništva (1997) in Strategiji razvoja slovenskega turizma 2001-2006.

Spremembe zakona iz leta 2003 so prinesle še eno novost na področju urejanja iger na srečo. Tujim pravnim osebam oz. podjetjem ki imajo sedež v evropskem gospodarskem prostoru, je dovoljeno prirejanje iger na srečo v Sloveniji. V spremembah zakona se je tudi poostril proces dodelitve koncesije za prirejanje posebnih iger na srečo, pri čemer mora vlada oz. Ministrstvo za finance upoštevati tudi zasičenost ponudbe iger na srečo v državi in lokalni skupnosti, zagotavljanje trajnostnega razvoja, vpliv na socialno, kulturno in naravno okolje, dopolnjevanje turistične ponudbe ipd.

Razvoj oz. spremembe slovenske zakonodaje, ki ureja področje iger v na srečo, zlasti področje prirejanja posebnih iger na srečo v zadnjem desetletju, je predstavljen v tabeli 7.

Tabela 7: Slovenska zakonodaja, ki ureja področje prirejanja posebnih iger na srečo

Leto	Zakon	Posledice
1995	Zakon o igrah na srečo	<ul style="list-style-type: none"> • natančno opredeli področje iger na srečo • opredeli status koncesionarja in način delitve zbranih koncesij • dovoli igranje domačinom • temelj za Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo
1999	Zakon o davku od iger na srečo	<ul style="list-style-type: none"> • ukine prepoved investiranja v igralništvo • odpravi prometni davek in uvede posebni davek od iger na srečo
2001	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo (ZIS-A)	<ul style="list-style-type: none"> • znižanje koncesijske dajatve • ureditev poslovanja igralnih salonov in igralnih avtomatov izven igralnic • uvedba on-line nadzora • certificiranje zaposlenih v igralnic • odpravi omejitev glede števila kocesij • določi število koncesij: 15 za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah in 45 za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih • poostri kazen za prekršek
2002	Pravilnik o prirejanju posebnih iger na srečo	<ul style="list-style-type: none"> • določi lokacijo igralnega salona • način opravljanja dejavnosti prirejanja iger na srečo v igralnih salonih • nadzor v igralnem salonu
2003	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo (ZIS-B)	<ul style="list-style-type: none"> • omogoča tujim pravnim osebam, ki imajo sedež v Evropskem gospodarskem prostoru, prirejanje iger na srečo

Vir: Lastna raziskava; Prašnikar in drugi, 2002; Uradni list RS.

1.4.2 Zakonski okvir v drugih Evropskih državah

Čeprav se zakonska regulativa evropskih držav na vseh področjih pospešeno usklajuje, ostaja urejanje področja iger na srečo skoraj v celoti v domeni posameznih držav. Različna kultura, različen odnos do posebnih iger na srečo, različni sistemi urejanja tega področja in predvsem različni interesi, so privedli do počasnega pristopa k prilagajanju in poenotenju igralniške zakonodaje.

Edino evropsko združenje, ki se ukvarja s problematiko igralništva, je Gaming Regulatory European Forum (GREF). Njegova naloga je vzpostaviti skupne elemente evropske regulacije iger na srečo. Članstvo v tem združenju ni obvezno, sklepi in usmeritve, ki jih sprejema, pa imajo status priporočil. Slovenija kot članica združenja aktivno sodeluje v temu telesu.

Kot kaže, bo skupna politika glede iger na srečo v EU zajela nadzor denarja, nadzor prometa, preprečevanje kriminala, zaščito igralcev, omejevanje obsega in usmerjenosti ponudbe ter določanja lokacij, preprečevanje zasvojenosti ter izmenjavo informacij in kooperacijo. Države pa bodo verjetno

samostojno urejale obseg igralniške ponudbe, vlogo promocije, koncesijsko politiko, določanje višine vložkov in dobitkov ter višino davčnih obremenitev (Luin in drugi, 1997).

Pri analizi zakonodajnega okvirja v državah EU se bomo osredotočili na sosednje države torej: Avstrijo, Italijo, Hrvaško in Madžarsko. Poleg naštetih bomo dodatno analizirali zakonsko ureditev prirejanja iger na srečo v dveh evropskih državah z največjim številom igralnic, to je v Franciji in, v Veliki Britaniji. Pri analizi zakonodajnega okvira v posamezni državo se bomo posebej osredotočili na analizo ureditev prirejanja iger na srečo v igralnih salonih.

1.4.2.1. Avstrija

V Avstriji so igralnice definirane kot podjetja, ki prispevajo k razvoju in promociji turizma. Vlada regulira igralniški sektor prek Ministrstva za Finance. Casino Austria je edino podjetje v Avstriji, ki ima koncesijo za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah. Dolgoletni monopolist na avstrijskem trgu (podjetje posluje od leta 1968, od leta 1984 pod imenom Casino Austria) upravlja vseh 12 igralnic v Avstriji. Igralnice so usmerjene pretežno na domači trg oziroma domače igralce. Na to kaže tudi podatek, da je v letu 2004 avstrijske igralnice obiskalo 47 odstotkov Avstrijcev starejših od 18 let (mlajšim od 18 let je obisk casinoja prepovedan). Podružnica podjetja CAI (Casino Austria International) že dalj časa posluje izven avstrijskih meja in je od leta 1977 odprla več kot 200 igralnic v 25 državah. V procesu internacionalizacije so podjetju pomagale avstrijske banke in zavarovalnice.

Igralnice so obvezne plačevati davke, ki jih plačujejo tudi druge pravne osebe. Tako so zavezanci za davek na dodano vrednost in plačujejo davek na dobiček pravnih oseb. Poleg tega morajo odvajati tudi posebne igralniške davke. Davek na letne dohodke iz naslova iger Baccara, Baccara chemin de fer in francoske rulete se plačuje po lestvici (min 35 odstotkov max 80 odstotkov)⁵, ostale igre na srečo, vključno z igralnimi avtomati, so obdavčene s proporcionalno davčno stopnjo v višini 48 odstotkov. Igralni avtomati so poleg tega obdavčeni s stalno dajatvijo. Višina stalne dajatve se med posameznimi zveznimi deželami razlikuje in znaša mesečno od 50 EUR na igralni avtomat na območju dežele Salzburg pa do 800 EUR na območju Dunaja. Sloveniji najbližja igralnica na avstrijskem Koroškem plačuje za vsak igralni avtomat 330 EUR mesečno. Poleg navedenih davkov predpisujejo posamezne dežele še dodaten zabavišni davek in turistično takso, ki ju odredajo po različnih merilih in sta med posameznimi deželami različna. Osnova za obračun davka od iger na srečo je zmanjšana za znesek reklamnih žetonov (to so žetoni, ki jih gostje kupijo z 10 odstotnim popustom namesto vstopnine). Znesek teh žetonov predstavlja približno 20 odstotkov povprečne porabe posameznega obiskovalca in je neobdavčen prihodek igralnice.

1.4.2.2. Italija

Italija je že od nekdaj znana po zelo restriktivni igralniški zakonodaji, saj so bile igre na srečo z Zakonom o javni varnosti iz leta 1931 prepovedane. Zakonodaja se je s časom mehčala, leta 1948 je

⁵ do 7.905.000 SIT 35%; nad 7.905.000 SIT do 15.810.000 SIT 40%; nad 15.810.000 SIT do 23.715.000 SIT 45%; nad 23.715.000 SIT do 31.620.000 SIT 50%; nad 31.620.000 SIT do 47.430.000 SIT 55%; nad 47.430.000 SIT do 71.145.000 SIT 60%; nad 71.145.000 SIT do 110.670.000 SIT 65%; nad 110.670.000 SIT do 158.100.000 SIT 70%; nad 158.100.000 SIT 80%

bilo dovoljeno prirejanje klasičnih iger na srečo – loterije in napovedi (npr. športne napovedi), od leta 1954 pa so dovoljene tudi stave.

Področje prirejanja posebnih iger na srečo je še vedno precej restriktivno urejeno. Kot posledica tega trenutno v Italiji poslujejo le štiri igralnice, ki so bile uzakonjene med leti 1927 in 1937 in to v: Benetkah, San Remu, St. Vincentu in Campioneu. O nadaljnji liberalizaciji področja se govori že dalj časa. Že nekaj let je na primer v javni razpravi predlog zakona, ki bi omogočil odprtje več igralnic.

Koncesije za odprtje igralnic podeljuje izključno država in sicer jo podeli mestni oziroma regionalni vladi. Lokalna skupnost se nato odloči, ali bo z igralnico upravljala sama ali bo upravljanje prepustila tretji osebi, na primer zasebnemu podjetju. Z zasebnikom lokalna skupnost nato sklene pogodbo, v kateri tudi določi, v kakšnem razmerju se bodo delila ustvarjena sredstva. Lastniki igralnice so obvezni plačevati naslednje koncesijske dajatve:

- Koncesijska dajatev, ki jo lokalna skupnost oziroma pooblaščen upravljavec plačuje državi, znaša 400.000 evrov letno (96 milijonov SIT letno).
- Zvezni igralniški davek znaša 8 odstotkov bruto razlike med vrednostjo prejetih vplačil in vrednostjo izplačanih dobitkov. V primerih igralnic, ki so v neposrednem upravljanju občine, se davčna osnova zveznega igralniškega davka skrči na vsega 22 odstotkov bruto realizacije in znaša zato efektivnih 1,76 odstotkov.
- V primeru, ko z igralnico upravlja zasebna družba, se skladno s pogodbo, sklenjeno z lokalno skupnostjo, del prihodkov, ki ga upravljavec plačuje občini, izvzame iz davčne osnove obdavčite z zveznim igralniškim davkom.
- Vstopnine v igralnico so obdavčene s 60 odstotno davčno stopnjo.

Igre na srečo na igralnih avtomatih je omogočila sprememba zakona o javni varnosti iz leta 2003. 110. člen spremenjenega zakona opredeljuje posamezne tipe igralnih avtomatov (elektronskih in mehanskih, sem spadajo na primer tudi biljardne mize). V 6. točki določa lastnosti, ki jih imajo dovoljeni igralni avtomati, ki izplačujejo dobitke v denarju (znani pod imenom NewSlot). Legalen tip avtomata, ki izplačuje dobitke na srečo ima naslednje lastnosti:

- elemente igre, ki poteka, v največji meri določa naključje;
- igre ne smejo posnemati pravil pokra, v celoti ali deloma;
- plačilo za igro je v obliki kovanca, v vrednosti, ki ni večja od 50 evrocentov;
- povprečno trajanje ene igre je 7 sekund;
- izplačilo dobitkov, ki ne smejo presežati 50 evrov, je neposredno po igri in v obliki kovancev;
- povprečno izplačilo ne sme biti manjše od 75 odstotkov vplačil.

Igralni avtomati⁶ so dovoljeni v obratih turistične infrastrukture in to v:

- barih, kavarnah in podobno;
- restavracijah, gostilnah in podobno;
- kopališčih;

⁶ Število avtomatov je omejeno s površino prostora. Tako je na primer v barih dovoljen en avtomat na vsake 15 m², vendar ne več kot 2 na prvih 50 m², ter po eden za vsakih nadaljnjih 50 m²

- igralnicah, pri čemer so kot igralnica mišljeni prostori, v katerih se nahajajo drugi avtomati za igre, na primer biljardne mize ali video igre;
- hoteli, penzioni in podobno;
- klubski in podobni zasebni prostori;
- prostori, v katerih se legalno pobirajo stave, loterijska vplačila in podobno.

V začetku maja 2005 je bilo v Italiji več kot 150 000 avtomatov, od tega jih je bilo v sosednji Furlaniji-Juljski krajini 3.700. Približno polovica vseh avtomatov je v barih in kavarnah, tretjina v prostorih, kjer se pobirajo stave. Koncesijska dajatev na posamezni avtomat znaša 2700 evrov. Poleg tega se dodatno plačuje poseben davek, ki znaša 13,5 odstotka vrednosti vplačil, kar je najmanj 54 odstotkov »dobička« lastnika avtomata. Nadzor nad igralnimi avtomati izvaja Neodvisna uprava državnih monopolov prek elektronskega sistema (*Amministrazione Autonoma Dei Monopoli Di Stato* – AAMS).

1.4.2.3. Hrvaška

Področje prirejanja iger na srečo na Hrvaškem ureja Ministrstvo za finance, ki je v letu 2002 sprejelo Zakon o igrah na srečo in promocijskih nagradnih igrah. Po tem zakonu so igre na srečo razdeljene v naslednje kategorije:

- loterija,
- posebne igre na srečo (igrallec igra proti drugemu igralcu ali igralnici),
- stave in
- igre na igralnih avtomatih (igralni saloni).

Osredotočili se bomo na zakonodajo, ki ureja prirejanje iger na srečo v igralnicah in igralnih salonih. Koncesije za prirejanje posebnih iger na srečo podeljuje Ministrstvo za finance. Maja 2005 je na Hrvaškem poslovalo 11 igralnic⁷. Vse igralnice so majhne in ponujajo evropski koncept igralništva. Podjetje, ki se poteguje za koncesijo, mora imeti za ustanovitev posamezne igralnice 4.000.000 kun (cca. 120 milijonov SIT) ustanovitvenega kapitala. Igralnica (casino) mora imeti najmanj 7 igralnih miz. Ministrstvo podjetju lahko dodeli koncesijo za obdobje od 10 let. Davek na posebne igre na srečo znaša 15 odstotkov in se obračunava od prihodka, ki ga posamezna igralnica ustvari, pri tem se ne vključujejo prihodki od prodaje vstopnin, napitnine ali promocijskih žetonov. Poleg tega je lastnik igralnic obvezan plačati mesečno provizijo, ki znaša 5 odstotkov vseh vložkov in se zliiva v državni proračun.

Prirejanje iger na srečo na igralnih avtomatih je poleg igralnic dovoljeno še igralnim salonom. Lastniki igralnega salona morajo pridobiti koncesijo. Število koncesij, ki jih dodeli Ministrstvo za Finance, pa ni omejeno. Minimalna vrednost kapitala, potrebnega za ustanovitev igralnega salona, je 1.000.000 kun (30 milijonov SIT). Lastniki koncesije za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih morajo za dodelitev koncesije plačati 300.000 kun (9 milijonov SIT) letno in dodatni davek, ki znaša 25 odstotkov prihodkov, pri čemer pa vstopnine in napitnine niso obdavčene. Po zakonu mora igralni salon imeti najmanj 30 igralnih avtomatov na površini najmanj 100m², sezonski igralni saloni

⁷ Od tega: 3 igralnice v Umagu in 3 v Zagrebu, 2 v Opatiji in po 1 v Splitu, Puli in Varaždinu.

morajo imeti najmanj 20 igralnih avtomatov na 80m² prostora. Igralni avtomat mora biti nastavljen tako, da igralcem vrača najmanj 80 odstotkov vloženega denarja.

1.4.2.4. Madžarska

Področje iger na srečo na Madžarskem ureja Igralniška komisija (Gaming Board), koncesije pa podeljuje Ministrstvo za Finance. Igre na srečo na Madžarskem so razdeljene v štiri kategorije:

- žrebanja,
- casinoji (igre na srečo v igralnicah),
- igralni avtomati in
- stave.

Na Madžarskem je 20 igralnic (Cabot et al, 1999). Od tega jih devet, ki se nahajajo v glavnem mestu Budimpešti, ustvari kar dve tretjini celotnega prometa. Polovico obiskovalcev madžarskih igralnic predstavljajo tujci, ki imajo večjo povprečno porabo kot domačini. Tujci so prisotni tudi na strani ponudbe, predvsem Casino Austria International. Igralnice so majhne in v poprečju ponujajo igralcem 12 miz in 18 igralnih avtomatov na dobrih 600 m² površine. Igralniške koncesije se podeljujejo na javnem razpisu. Na razpisu izbrani kandidati morajo za koncesijo odšteti 350 milijonov forintov (330 milijonov SIT) enkratne koncesijske dajatve. Koncesije se običajnim igralnicam podeljujejo za obdobje pet let, pri luksuznih igralnicah pa za obdobje deset let. Igralnica se šteje za luksuzno, če investicija vanjo znatno presega povprečje, ali če gre za obnovitev stavbe zgodovinske vrednosti. Ne glede na kategorijo so igralnice dolžne mesečno odvajati 30 odstotkov prihodkov v obliki igralniškega davka, pri čemer je v osnovo zajeto tudi 50 odstotkov prejetih napitnin. Dodatna dva odstotna bruto realizacije morajo igralnice plačati v obliki prispevka v Turistični sklad. Igralniška komisija, ki predstavlja glavni organ nadzora nad madžarskimi igralnicami, pobira tudi inšpekcijske pristojbine in pristojbine za pridobitev dovoljenja. Inšpekcijska pristojbina znaša 2,5 odstotka bruto realizacije oziroma ne več kot 2,5 milijona forintov (2,2 mio SIT) in se plačuje vsake tri mesece.

Prirejanje iger na srečo na igralnih avtomatov izven igralnic je v Madžarski je precej liberalizirano. Vsaka delniška ali družba z omejeno odgovornostjo, registrirana na Madžarskem, lahko dobi koncesijo za prirejanje iger na srečo na igralnih avtomatih. Igralni avtomati so lahko tudi izven igralnic v igralnih salonih, barih in kavarnah. Lastnik igralnega avtomata mora plačati »dovoljenje« za obratovanje igralnega avtomata, ki za posamezno lokacijo mesečno znaša 75.000 HUF (72.000 SIT). Poleg tega se plačuje še letni davek na igralne avtomate, ki znaša 60.000 HUF (57.000 SIT) na avtomat. To ne velja za igralne avtomate, ki se nahajajo v igralnicah oz. kazinojih.

1.4.2.5. Francija

Igralništvo je v Franciji zelo razvito in zanj gospodinjstva namenjajo kar 14 odstotkov tistega dela družinskega proračuna, ki je namenjen razvedrilu. Konec 1980-tih let se je igralništvo v Franciji znašlo v resni finančni krizi. Legalizacija igralnih avtomatov je bil edini način za izhod iz nastale krize. Leta 1987 je vlada dovolila uporabo igralnih avtomatov v 15-ih igralnicah, leta 1991 pa je bilo vsem igralnicam dovoljeno prirejanje iger na srečo na igralnih avtomatih. Trenutno je v Franciji 171 igralnic in skoraj vse ponujajo svojim igralcem možnost igranja na igralnih avtomatih. Igralne

avtomate lahko imajo samo igralnice, ki imajo koncesijo za prirejanje iger na srečo. Proces pridobitve koncesije je dolg in zapleten (lahko traja tudi do 5 let), koncesijo za prirejanje iger na srečo pa lahko pridobijo tudi tujci.

Igralni avtomati v francoskih igralnicah morajo vračati najmanj 85 odstotkov vplačanih zneskov. Dejanski odstotek vračanja se uporablja tudi za določitev davčne obveznosti oziroma teoretične bruto realizacije. Četrtnina teoretične bruto realizacije je oproščena obdavčitve, ostali del pa je podvržen progresivni lestvici. Večina igralnic doseže s svojim prometom najvišji razred obdavčitve 80 odstotkov⁸. Od tega se 18,75 odstotkov nameni lokalnim skupnostim in preostanek državnemu proračunu. Dodatna obdavčitev pride tudi iz naslova državnega davka v višini 0,5 odstotkov na bruto realizacijo tradicionalnih iger na srečo in 2 odstotni davek na igralne avtomate.

Poleg davkov so francoske igralnice zavezane tudi plačilu 3,4 odstotnega CSG prispevka (Contribution sociale généralisée - prispevek za dodatno socialno varnost in pomoč nepriviligiranim) ter plačilu RDS (Remboursement de la Dette Sociale – soudeležba v odplačilu javnega socialnega dolga), ki se nanaša na dohodek tradicionalnih iger in igralnih avtomatov v višini 3 odstotka.

Davki iz naslova iger na srečo predstavljajo pomemben vir financiranja lokalnih skupnosti, saj ponekod predstavljajo skoraj polovico vseh njihovih prihodkov. V skladu s pogodbo, ki sta jo podpisali mesto in igralnica, imajo slednje tudi določene kulturne obveznosti do lokalnih skupnosti. Za dodatne aktivnosti, bodisi kulturne ali pa financiranje obnove turističnih zmogljivosti kraja, ki presegajo pogodbeni okvir, pa lahko igralnice pridobijo davčno olajšavo v višini 10 odstotkov. Igralniške dajatve se v Franciji obračunavajo na podlagi teoretične in ne dejanske realizacije. V praksi to pomeni, da so avtomati veliko bolj donosni kot žive igre, kar se pozna tudi v strukturi iger v igralnicah, saj so žive igre zastopane le simbolično. Prihodki iz naslova igralnih avtomatov predstavljajo kar 88 odstotkov celotnih prihodkov, kijih ustvari francosko igralništvo.

1.4.2.6. Velika Britanija

V Veliki Britaniji je v letu 2004 poslovalo 131 igralnic, ki so ustvarile 4,07 milijard funtov (1.400 milijard SIT) prometa in zaposlile 13.000 ljudi. V državno blagajno se je iz tega naslova zlilo 138 milijonov funtov (3,4 odstotka skupnih prihodkov; 48 milijonov SIT). V istem letu je v Veliki Britaniji poslovalo 250.000 igralnih avtomatov, ki so pridobili 1,74 milijarde funtov zaslužka (600 milijonov SIT), zaposlovali 21.400 ljudi in plačali 144 milijona funtov davka (ali 8,28 odstotkov od skupnega prometa; 50 milijonov SIT). Kot lahko vidimo v primerjavi z ostalimi državami, so davčni prihodki iz naslova igralništva razmeroma skromni. Razlog za to je v razmeroma nizki stopnji obdavčitve.

⁸ Progresivna obdavčitev izražena v tolarjih: do 12.600.800 SIT 10%; nad 12.600.800 SIT do 24.870.000 SIT 15%; nad 24.870.000 SIT do 73.615.200 SIT 25%; nad 73.615.200 SIT do 136.785.000 SIT 35%; nad 136.785.000 SIT do 227.975.000 SIT 45%; nad 227.975.000 SIT do 683.925.000 SIT 55%; nad 683.925.000 SIT do 1.139.875.000 SIT 60%; nad 1.139.875.000 SIT do 1.595.825.000 SIT 65%; nad 1.595.825.000 SIT do 2.051.775.000 SIT 70%; nad 2.051.775.000 SIT 80%

- Igralniški davek je določen od bruto realizacijo po progresivni lestvici od 2,5 odstotkov na prvih 100.000 GBP (35 milijonov SIT) do 33,33 odstotkov za zneske nad 1.000.000 GBP (350 milijonov SIT).
- Znesek plačila za pridobitev igralniške licence znaša 31.063 GBP (10,8 milijonov SIT), njena obnovitev je 7.855 GBP (2,75 milijonov SIT) in prenos k drugemu 5.371 GBP (1,88 milijonov SIT). Igralnice plačujejo tudi dajatve za pridobitev dovoljenja za igralne avtomate (gaming machine licence duty), ki znaša maksimalno 250 GBP (87.500 SIT). Višino dajatev ima pravico določiti lokalna skupnost.
- Podobno kot običajna podjetja so igralnice v Veliki Britaniji zavezane plačilu davka na dobiček.

Glavno vodilo regulacije na področju igralništva v Veliki Britaniji je stališče, da je obstoječe povpraševanje že zadostno in da se prepreči spodbujanja dodatnega povpraševanja po igralniških storitvah. Ena izmed večjih ovir za razmah igralništva je predvsem »pravilo 24 ur«, ki pomeni, da nihče ne more prvič vstopiti v igralnico, ne da bi zaprosil za članstvo 24 ur pred prvim vstopom.

1.5. Pomen in razvoj igralniške dejavnosti v Novi Gorici

Skoraj 90 odstotkov igralniškega prometa Slovenije je realiziranega v zahodni Sloveniji, od tega je 70 odstotkov v Novi Gorici (STO, 2003). Mestna občina Nova Gorica je edina občina v Sloveniji, kjer ima prirejanje iger na srečo lastnost celovitega proizvoda. Kraj je postal prepoznaven po igralništvu po zaslugi podjetja HIT d.d.. Podjetje je z več kot 1.500 zaposlenimi nosilec turistične dejavnosti v Novi Gorici. Ima dolgoletno tradicijo in je eno izmed največjih turističnih podjetij v Sloveniji. Glavnino prihodka družba HIT d.d. ustvari z igralniško dejavnostjo, znotraj katere gre pretežen del prihodka (okrog 95 odstotkov) pripisati tujim gostom, predvsem Italijanom. Na letni ravni igralnici HIT-a d.d. v Novi Gorici, Prak in Perlo, obišče več kot 1,1 milijonov gostov.

V letu 2002 sta igralniško turistično ponudbo Nove Gorice popestrila dva igralna salona v lasti podjetij Mako d.o.o in Viva d.o.o.. V naslednjem letu 2003 so koncesije za prirejanje iger na srečo v igralnih salonih dobili še trije saloni in sicer saloni podjetij Miz d.o.o., Inclub d.o.o. in Eximo d.o.o.. Po podatkih Urada RS za nadzor prirejanja iger na srečo je igralne salone v Novo Gorici v letu 2004 obiskalo 278.820 obiskovalcev, kar ustreza slabi četrtini obiskov, ki jih ustvari HIT d.d. v svojih igralnicah. Pri tem je igralne salone obiskalo bistveno več domačih gostov kot igralnice (absolutno in relativno glede na skupno število obiskovalcev). Absolutno število domačih gostov v igralnih salonih raste. Rast je počasnejša kot število tujih obiskovalcev, tako da relativno njihov delež med vsemi obiskovalci salonov upada (v letu 2002 je bil delež domačinov 36 odstotkov, leta 2004 pa le še 30 odstotkov). Delež tujih gostov v igralnicah je precej večji, saj jih obiskuje kar 95 odstotkov (tabela 8).

Tabela 8: Število tujih in domačih obiskovalcev v igralnicah in igralnih salonih v MONG

OBISKOVALCI						
Leto	Igralnici Park in Perla			Igralni saloni		
	Tuji	Domači	Skupaj	Tuji	Domači	Skupaj
1999	n.p.	n.p.	1.340.357	-	n.p.	
2000	n.p.	n.p.	1.217.883	-	n.p.	
2001	1.170.811	50.361	1.221.172	n.p.	n.p.	211.749
2002	1.106.042	58.031	1.164.073	127.240	70.741	197.981
2003	1.089.405	57.962	1.147.367	149.809	70.170	219.979
2004	1.092.109	59.455	1.151.564	195.143	83.677	278.820

Vir: Urad za nadzor iger na srečo, 2005.

Ponudniki igralniških storitev v mestni občini Nova Gorica so v letu 2004 vplačali v državno blagajno 5,6 milijarde tolarjev koncesijskih dajatev. Od tega je 84 odstotkov dajatev plačalo podjetje HIT d.d., ostalih 16 odstotkov pa igralni saloni (tabela 9). Ocenjeni prihodki od iger kažejo, da imata HIT-ovi igralnici približno 87 odstotni delež v celotni igralniški ponudbi Nove Gorice. Povprečna poraba v HIT-ovih igralnicah znaša 30.700 SIT (127 EUR), povprečna poraba v igralnih salonih pa je manjša in znaša okrog 18.000 SIT (76 EUR) .

Tabela 9: Igralniška ponudba Nove Gorice v številkah v letu 2004

	HIT D.D.	IGRALNI SALONI
Število igralnic oz igralnih salonov	2	5
Število obiskovalcev	1.151.564	278.820
Tuji obiskovalci (v %)	95	72
Domači obiskovalci (v%)	5	28
Prihodek od iger** *(v mio. SIT)	35.354	5.091
Poraba na obiskovalca (v SIT)	30.700 SIT	18.261
Koncesijske dajatve (v mio. SIT)	4.682	896
Število zaposlenih	1.500	NA*

Vir: Urad za nadzor iger na srečo, 2005.

* podatek trenutno ni dostopen

** Ocena na podlagi preračuna iz koncesijske dajatve

+ ocena za kazinoja Park in Perla

Igralniška ponudba sodi v »širšo« turistično ponudbo Nove Gorice. Trenutno ima Nova Gorica nediverzificirano turistično ponudbo, saj je njen daleč najprivlačnejši produkt igralništvo. Ostali turistični produkti, ki jih destinacija lahko ponudi svojim gostom, so nerazviti ali niso vključeni v turistično ponudbo destinacije. To so prepoznali tudi avtorji Strategije razvoja turizma v mestni občini Nova Gorica, ki spodbuja razvoj destinacije v konceptu zabaviščne regije in poleg igralništva predlagajo razvoj, kongresnega in wellness turizma (Luin in drugi, 2001). Strategija se zavzema za povečanje prepoznavnosti turistične destinacije Nova Gorica in za oblikovanje turističnega produkta, ki bi lahko zadržal gosta v Novi Gorici več kot en dan.

Rezultati raziskave o zadovoljstvu gostov v Novi Gorici, ki jo je v poletnih mesecih leta 2004 izvedel Raziskovalni center Ekonomske Fakultete (RCEF)⁹ kažejo, da turistično ponudbo Nove Gorice odlikuje precejšnje zadovoljstvo gostov s ponudbo turističnih storitev, ki jih gostom ponuja podjetje HIT d.d.. Na drugi strani pa je zaznano nezadovoljstvo gostov s ponudbo Nove Gorice kot turistične destinacije, predvsem zaradi nerazvitosti ostale turistične ponudbe. Zaskrbljujoče je zlasti nezadovoljstvo gostov z dostopnostjo turističnih informacij na ravni destinacije. Gostje tudi pogrešajo wellness storitve, pestrejšo ponudbo nočnega življenja in zabave ter organizacije dogodkov (koncertov, prireditvev ipd.), več možnosti za nakupe in vključevanje kulturno zgodovinske ponudbe kraja v ponudbo turistične destinacije Nova Gorica. Za izboljšano ponudbo teh produktov in za dodatno ponudbo igralništva bi bili gostje v Novi Gorici pripravljeni plačati več. Rezultati raziskave tako kažejo, da Nova Gorica kot turistična destinacija potrebuje diverzifikacijo turističnih produktov ter oblikovanje celostne identitete, ki bi povečala prepoznavnost destinacije. Primerjava med potencialnimi turističnimi produkti v Novi Gorici in željami gostov je predstavljena v tabeli 10.

Tabela 10: Potencialni turistični produkti v MONG

STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA V MONG 2001	RAZISKAVA MED GOSTI NOVE GORICE, 2004
Igralništvo	Igralništvo
Wellness ponudba	Wellness ponudba
Intelektualni turizem kongresi, seminarji, izobraževanje	Ponudba nočnega življenja in zabave
	Kulturno zgodovinska ponudba
	Možnost nakupov blagovnih znamk
	Organizacija dogodkov (koncerti, prireditve ipd)
	Dostopnost turističnih informacij

Vir: Strategija razvoja turizma v mestni občini Nova Gorica, 2001 in Raziskava »Povezovanje turističnih destinacij na območju severnega Jadrana in goriške regije«, RCEF, 2004.

Strategija razvoja igralništva v mestni občini Nova Gorica je bila sprejeta leta 2001, raziskava med gosti Nove Gorice pa je bila izvedena leta 2004. V tem času ni bilo storjeno veliko na oblikovanju prepoznavne turistične destinacije, ki bi lahko svojim gostom ponujala celovito turistično ponudbo. Turistično ponudbo Nove Gorice še vedno gradi družba HIT d.d. in pri tem ni zaznati sodelovanja med predstavniki državnega in privatnega sektorja ter civilne družbe, ki je prvi pogoj za oblikovanje igralniško turistične destinacije Nova Gorica.

⁹ Raziskava je bila izvedena v mesecu juliju in avgustu, na vprašalnik je odgovorilo 805 gostov, ki so obiskali Novo Gorico v tem času.

1.6. Poudarki

- Razlikujemo dva koncepta igralništva: ameriški, ki je usmerjen na zabavo in širši segment igralcev, ter evropski, ki je »konzervativen«, usmerjen na elitne, t.i. petične goste;
- Strategija razvoja igralništva v Sloveniji (1997) in Strategija razvoja slovenskega turizma 2001-2006 opredeljujeta igralniški produkt kot pomemben del turistične ponudbe Slovenije;
- Zakon o igrah na srečo (1995) je restriktivno vplival na razvoj igralništva v Sloveniji, predvsem z omejitvami glede koncesij in z visokimi davčnimi obremenitvami;
- Spremembe zakona o igrah na srečo iz leta 2001 in 2003 so v večji meri uredile prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih. V tem okvirju je bila načrtovana podelitev 45 koncesij za prirejanje tovrstnih iger na srečo. Pri tem je koncesionar lahko pravna oseba, ki ima v lasti ali upravljanju objekte turistične infrastrukture;
- Evropska zakonodaja, ki ureja področje igralništva, je neusklajena. Igralniška zakonodaja v posameznih evropskih državah (Italija, Avstrija, Francija ipd.) je pretežno restriktivna. Najmanj ugodno klimo za poslovanje igralnih salonov v sosednjih državah EU ima Italija, najbolj ugodno pa Madžarska;
- Nova Gorica je edina občina v Sloveniji, v kateri ima igralništvo lastnost celovitega turističnega produkta. Pri tem je turistična ponudba Nove Gorice enolična in močno temelji na ponudbi igralništva. V občini Nova Gorica se ustvari približno 70 odstotkov celotnega slovenskega igralniškega prometa. Kraj je postal prepoznaven po igralništvu po zaslugah podjetja HIT d.d., ki ima približno 86 odstotni delež v celotni igralniški ponudbi Nove Gorice;
- Poleg dveh igralnic v lasti podjetja HIT d.d. na igralniškem trgu Nove Gorice posluje še pet igralnih salonov, ki imajo skupaj 14 odstotni tržni delež;
- Med obiskovalci igralnih salonov je delež domačih igralcev večji (30 odstotkov) kot v igralnicah HIT-a (5 odstotkov domačih gostov). Pri tem obiskovalci igralnih salonov na obisk potrošijo približno tretjino manj kot obiskovalci HIT-ovih igralnic (ki povprečno porabijo skoraj 127 EUR na obisk);
- Potreben razvoj turistične igralniške destinacije Nova Gorica;

II DEL – TEORETIČNE ZAMISLI

2.1. Teoretična spoznanja in empirične raziskave o vplivu igralništva na gospodarsko in družbeno okolje

Igralništvo je dejavnost, ki se je v zadnjih dvajsetih letih izjemno razvila. Razmah razvoja igralniške dejavnosti je povzročila predvsem legalizacija igralništva v številnih državah sveta. Skladno s tem sta se oblikovala dva pola, in sicer zagovorniki na eni ter nasprotniki razvoja igralniške dejavnosti na drugi strani. Zagovorniki razvoja igralništva izpostavljajo predvsem pozitivne vplive razvoja igralništva na gospodarsko okolje, kot so zmanjševanje brezposelnosti, razvoj turizma in povečanje prihodkov od davkov. Na drugi strani pa nasprotniki opozarjajo na družbene probleme, kot so rast kriminala, rast števila ločitev, rast odvisnikov in spremembe življenjskih vrednot na ravni lokalne skupnosti, v kateri se razvija igralništvo.

Zamisli, ki opredeljujejo vpliv igralništva na okolje, se še razvijajo. Avtorji so enotni v stališču, da se z razvojem igralništva vedno pojavijo tako pozitivne gospodarske koristi (*economic benefits*), ki jih igralništvo prinese lokalni skupnosti, kot tudi negativni vplivi v obliki družbenih stroškov (*social costs*), ki jih igralništvo povzroči. Ena od pomembnih pomanjkljivosti teh zamisli je, da ne obstaja standardna kvalifikacija gospodarskih koristi in družbenih stroškov, ki jih igralništvo povzroča, ali vsaj enotna metodologija, s katero bi merili stroške in koristi od igralništva (Walker, 2003).

V tem poglavju bomo predstavili dosedanja spoznanja in rezultate empiričnih raziskav, ki obravnavajo problematiko vpliva igralništva na lokalno okolje. Najprej bomo predstavili stroške, ki jih igralništvo povzroča lokalni skupnosti, za tem pa koristi, ki jih prinaša.

2.2. Družbeni stroški igralništva

Kot družbene stroške igralništva večina avtorjev opredeljuje stroške, ki nastajajo zaradi problematičnih in odvisnih igralcev (Grinols, 2004, Collins in Lapsley, 2003, Walker, 2003). Raziskave, narejene v Združenih državah Amerike, kažejo, da je približno 2,4 odstotka odrasle populacije, ki živi v krogu 50 milj (približno 70 km) od igralnice, zasvojeno, ali ima problem z igralništvom (Gerstein in drugi, 1999). Lesieur (2002) trdi, da zasvojeni igralci izgubijo 17 krat več denarja v igralnici kot igralci, ki nimajo problema zasvojenosti, medtem ko Grinols (2004) ugotavlja, da igralnice najmanj tretjino prihodkov ustvarijo na račun odvisnih igralcev.

Večina avtorjev si ni enotna pri opredelitvi in merjenju družbenih strokov. Pregled izvedenih študij v ZDA pokaže, da se družbeni stroški, ki jih povzroči problematični igralec, gibljejo med 560 in 52.000 USD (Wynne and Shaffer, 2003). Različni avtorji pri tem uporabljajo različne opredelitve družbenih stroškov. Ena od definicij (Markandya in Pearce, 1989) stroške, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, razdeli v dve kategoriji: stroške, ki jih plača posameznik in stroške, ki jih plača družba.

$$\text{Skupni stroški} = \text{zasebni stroški} + \text{družbeni stroški}$$

Stroški, ki jih posameznik povzroči in sam krije, so zasebni stroški, stroški, ki jih posameznik povzroči, a padejo na račun družbe, pa so družbeni stroški (Markandya in Pearce, 1989). Navedeno kategorizacijo stroškov najlaže pojasnimo na primeru. Recimo da imamo opravka s problematičnim igralcem, ki velik delež svojega premoženje izgubi v igralnici. Če je igralec bil popolnoma informiran o možnih izgubah zaradi igranja, če je racionalen in če je sposoben »vse« stroške kriti sam, potem so vsi stroški, ki jih je posameznik utrpel, zasebni stroški. Ker pa temu večinoma ni tako, dobršen delež stroškov, ki jih je posameznik povzročil, pade na družbo.

Collins in Lapsley (2003) opredeljujejo dve vrsti družbenih stroškov, ki nastanejo zaradi igralništva: otipljive (tangible) in neotipljive (intangible) stroške. Kot otipljive stroke igralništva avtorja definirata stroške, ki jih je možno izmeriti. Neotipljivi stroški so stroški, ki niso merljivi. Kategorizacija obeh je predstavljena v tabeli 11:

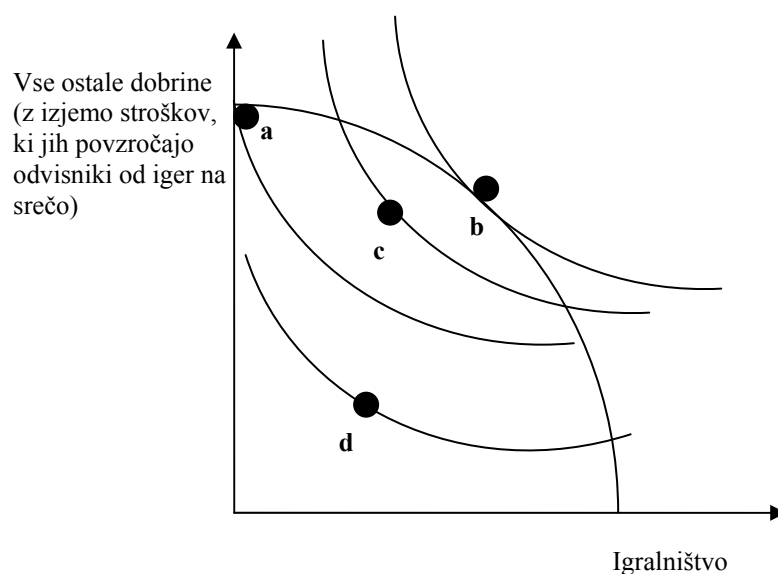
Tabela 11: Družbeni stroški nastali zaradi igralništva

OTIPLJIVI STROŠKI	NEOTIPLJIVI STROŠKI
Proizvodni	Izguba življenja
Zmanjšanje produktivnosti na delovnem mestu (v primeru problematičnega igralca)	Kakovost življenja
Zmanjšanje aktivne delovne sile (v primeru problematičnega igralca)	Kulturni vplivi
Zdravstvo in svetovanje	Stres žrtev kriminala, ki nastaja zaradi igralništva
Zdravljenje odvisnikov	Stres odvisnikov od iger na srečo
Zdravljenje družin odvisnikov	Trpljenje in izguba bližnje osebe
Zdravljenje žrtev kriminala, povzročenega zaradi igralništva	
Kriminal	
Povečani stroški za policijo	
Povečani stroki za pravosodje	
Povečani stroški vzdrževanje kazni	
Raziskave	
Stroški raziskav in ocen	
Socialno skrbstvo	
Stroški socialnih pomoči družinam odvisnikov	
Preventiva	
Programi preventive nastanka odvisnikov od iger na srečo	
Programi preventive kriminala	
Stroški regulacije	

Vir: Collins in Lapsley, 2003.

Collins in Lapsley (2003) zelo široko in natančno opredelita družbene stroške, ki lahko nastanejo zaradi igralništva. Problem, ki se pojavi pri merjenju stroškov po zgoraj opisani metodologiji v praksi, je pomanjkanje zanesljivih podatkov.

Walker in Barnett (1999) in Walker (2003) razlagajo družbene stroške, ki nastajajo zaradi problematičnih igralcev z indiferenčno in proizvodnjo krivuljo. Njihov model je prikazan na sliki 1.

Slika 1: Družbeni stroški odvisnikov od iger na srečo

Vir: Walker, 2003.

V točki *a* v lokalni skupnosti ni igralniške dejavnosti in prebivalci ves svoj dohodek porabijo za nakup drugih dobrin. V druge dobrine ne sodijo stroški, ki jih lahko povzročijo odvisniki od iger na srečo¹⁰. V primeru, da se v lokalni skupnosti legalizira igralništvo, se premaknemo iz točke *a* v točko *b*. V točki *b* se dohodek prebivalcev prerazdeli drugače. Prebivalci del resursov, ki so bili prej namenjeni ostalim dobrinam, potrošijo za igranje iger na srečo. Pri tem se njihova indiferenčna krivulja pomakne v desno navzgor, kar pomeni, da se je njihovo zadovoljstvo povečalo. Optimalno bi bilo, če bi lahko ostali v točki *b*. Vendar se zaradi pojava odvisnikov od igralništva in s tem povezanimi družbenimi stroški premaknejo iz točke *b* v točko *c*. Zaradi pojava zasvojenec z igralništvom se namreč pojavi pobuda posameznikov, da bi del sredstev usmerili v zmanjševanje negativnih učinkov, ki jih igralništvo povzroča. To pomeni, da bi del svojih sredstev »neracionalno« oziroma »neoptimalno« usmerili za potrebe policije, sodišča in terapij za zdravljenje odvisnikov. Zaradi odvisnikov od igralništva imajo ostali prebivalci na razpolago manj resursov, za vse ostale dobrine in igralništvo. Pomik iz točke *b* v točko *c* predstavlja družbene stroške, ki so nastali z igralništvom. Pri tem je indiferenčna krivulja, na kateri se nahaja točka *c*, vseeno višje kot indeferenčna krivulja, na kateri se nahaja točka *a*, kar pomeni, da so prebivalci še vedno na boljšem, kot če bi bilo igralništvo prepovedano. »Črni scenarij« je v točki *d*. V tej točki so družbeni stroški igralništva tako visoki, da bi bilo najbolje prepovedati igralništvo, saj se koristnost prebivalstva zaradi prisotnosti le-tega dejansko zmanjša.

Walker in Barnett (1999) ter Walker (2004) pri tem tudi trdijo, da transfer blaginje, naj si bo prostovoljen ali ne, ne predstavlja družbenega stroška, ker se na splošno zaradi tega ne zmanjša blaginja družbe in se ne ustvarja neučinkovitosti. Družbeni strošek nastane šele, ko se zmanjša blaginje družbe in ustvari neučinkovita oziroma neoptimalna poraba resursov. Nasprotno stališče

¹⁰ Kot potencialne stroške, ki jih odvisniki od iger na srečo povzročijo, avtorja navajata stroške policije, sodišča in terapije.

imajo Thompson in drugi (1999), ki kot družbene stroške opredeljujejo tudi stroške, ki jih igralci zaradi igranja povzročijo ostalim prebivalcem, ki se igranja iger na srečo ne udeležijo.

Kljub nesoglasjem med avtorji se med družbenimi stroški večinoma pojavljajo podobne kategorije stroškov:

- **Kriminal.** Igralništvo povezujejo s številnimi kriminalnimi dejanji, najpogosteje z nasiljem (umori, ropi, posilstva ipd.), oškodovanjem premoženja (tatvine, kraje ipd.), gospodarskim kriminalom (ponarejanjem denarja, prevaro, davčno utajo ipd.) ter prostitucijo. Kriminalna dejanja so največkrat povezana z zasvojenostjo z igrami na srečo in dolgovi, ki jih zasvojenost povzroča. Pri tem večina družbenih stroškov, ki povzroča kriminal, ne nastane neposredno zaradi kriminalnega dejanja, temveč posredno zaradi strahu, ki ga kriminal povzroča. Kot primer navajamo tatvino, ki ima po navedbah večine avtorjev le redistributiven učinek, 1.000 tolarjev ukradenega namreč denarja predstavlja le prenos premoženja od oškodovanca na tatu. Povečan obseg kraj pa povzroča strah, ki vodi do neoptimalne alokacije resursov, na primer nakup boljših ključavnic, večji obseg policijskega varovanja ipd. Stroški neoptimalne alokacije dejansko predstavljajo glavnino družbenih stroškov, ki jih povzroča kriminal (logika je bila razložena v sliki 1). Grinols (2004) trdi, da stroški, ki jih posredno preko kriminala povzroča zasvojen igralec (povečani stroški organov pregona, sodstva ter vzdrževanje kazni) znašajo okrog 3.500 USD letno (700.000 SIT), medtem ko problematični igralec povzroči letno približno 500 USD (100.000 SIT) stroškov.

Nasprotno so rezultati empirične raziskave, ki je bila izvedena v osmih lokalnih skupnosti v ZDA¹¹, ki so na »novo« legalizirale igralništvo, pokazali, da igralništvo na splošno ne vpliva na kriminal, posebej v skupnostih, ki nimajo visoke koncentracije igralnic ali igralnih salonov. Pri tem so bili rezultati za vseh osem lokalnih skupnosti predvsem različni (v enih so se posamezna kriminalna dejanja povečala, v drugih pa celo zmanjšala) in večinoma statistično neznačilni (Giacopassi in drugi, 2001).

- **Razdori družin.** Družbeni stroški, ki nastajajo zaradi razdora družin, so zopet povezani z odvisnostjo od iger na srečo. Med zasvojenici z igrami na srečo je stopnja ločitev nadpovprečna. Raziskave, ki jih je izvedla nacionalna komisija za preučevanje vpliva igralništva (National Gambling Impact Study Commission) v ZDA, kažejo, da je več kot polovica (53,2 odstotka) odvisnikov od igralništva ločenih, kar je značilno več kot v preostali populaciji (18,2 odstotka). Stroški, ki jih odvisniki od igralništva povzročajo, so pogosto povezani z stroški, ki jih povzroča proces ločitve, ter stroški, ki jih zaradi igralništva povzroča odvisni igralec družini. Odvisniki od iger na srečo si pogosto »izposojajo« denar od najbližjih, kar povzroča družbene stroške posredno, podobno kot denimo kraja. Grinols (2004) ocenjuje, da stroški, ki nastanejo kot posledica razdora v družini, ki jih povzroči odvisnost od igralništva, znašajo približno 600 USD (120 000 SIT) letno na odvisnika. Po drugi strani Giacopassi in drugi (2001), trdijo, da igralništvo ne povzroča povečanja števila razdorov v družini. Rezultati empirične raziskave so pokazali, da se je med osmimi lokalnimi skupnostmi po legalizaciji igralništva število razdorov v družini

¹¹ Alton in Peoria/Vzhodna Peoria, Illinois, Sioux City, Iowa, St. Joseph, St. Luis (mesto), St. Louis (okraja), Missouri in Biloxi, Mississippi.

povečalo samo v eni, v štirih pa se je število razdorov družin značilno zmanjšalo (Giacopassi in drugi, 2001).

- **Poslovni stroški.** Med poslovnimi stroški, ki jih povzroča igralništvo, se navajajo predvsem stroški, ki jih zasvojenci z igrami na srečo povzročajo delodajalcem v obliki zmanjšane produktivnosti ter večje odsotnosti z dela (Collins in Lapsley, 2003; Grinols, 2004). Grinols (2003) navaja, da stroški, ki jih zaradi zmanjšane produktivnosti in povečane odsotnosti z dela povzroči zasvojeni igralec v povprečju letno znašajo 2.500 USD (500.000 SIT), za problematične pa 1.000 USD (200.000 SIT). Lesieur, (1998) navaja, da je med 21 in 36 odstotkov odvisnikov od igralništva izgubi službo zaradi problema z igrami na srečo. Nato kot brezposelni državi povzročajo stroške socialnih pomoči.

Poleg naštetih poslovnih stroškov, ki jih povzroča igralništvo, Grinols (2004) navaja še strošek, ki nastaja *neposredno zaradi neproduktivnega iskanja dobičkov (directly unproductive profitseeking - DUP)*. V zvezi z igralništvom se namreč pogosto pojavljajo dejavnosti, ki povzročajo stroške, nikomur pa ne prinašajo koristi ali zadovoljstva (primer je profesionalno igranje pokra, kjer igralec igra zgolj da bi zaslužil in pri tem ne ustvarja ekonomske vrednosti; lobiranje, ki je velikokrat prisotno v igralniški dejavnosti, ne prinaša ekonomske vrednosti).

Nenazadnje med poslovnimi stroški avtorji navajajo tudi stroške »kanabalizacije«. Gre za prevzem prihodkov s strani igralnic ali igralnih salonov drugim podjetjem. Igralnice (posebej če gre za otvoritev dodatne igralnice v lokalni skupnosti) lahko del svojih prihodkov ustvarijo na račun prihodkov drugih ekonomskih subjektov (drugih igralnic, restavracij, ponudnikov turističnih izletov v okolici, prodajalcev spominkov ipd.).

- **Osební propadi.** Kot družbene stroške igralništva avtorji zelo pogosto navajajo osebne propade. Grinols, 2004 navaja, da osebni propadi povzročajo sodne stroške. Skupaj z dolgovi, ki jih odvisnik od igre na srečo ne poravnava, predstavljajo stroške družbe. V obdobju od 1980 do 1998 se je število osebnih propadov v ZDA povečalo za skoraj štiri krat. Tuti Giacopassi in drugi (2001) navajajo, da je število osebnih propadov v lokalnih skupnosti povezano z igralništvom. Od osmih lokalnih skupnosti, v katerih obstajajo igralnice ali igralni saloni, se je število osebnih propadov značilno povečalo v sedmih.
- **Samomori.** Empirične študije, kažejo, da je stopnja samomorilnosti med zasvojenci z igrami na srečo bistveno večja kot je povprečje v celotnem prebivalstvu (Lesieur, 1992; 1998; Frank in drugi 1991). Študije kažejo, da ima 12 do 24 odstotkov odvisnikov od igralništva dva do desetkrat večje možnosti za samomor kot ostali prebivalci ter da je skoraj polovica načrtovala samomor (Lesieur and Anderson, 1995). Avtorji pri tem ne ocenjujejo stroškov za samomore, saj je izguba človeškega življenja neprecenljiva.

Nichols in drugi (2004) trdijo, da sama prisotnost igralništva v lokalni skupnosti ni povezana z statistično značilnim povečanjem samomorov. Trdijo pa, da obstaja pozitivna in statistično značilna povezava med velikostjo oziroma »koncentracijo« igralniške dejavnosti in številom samomorov. V lokalnih skupnosti, ki imajo zelo razvito igralniško dejavnost, je statistično več samomorov.

- **Ostali stroški.** Med ostale stroške se najprej uvrščajo stroški, povezani z zmanjšanjem vrednosti premoženja prebivalstva. Zaradi izgradnje igralnice (zaradi hrupa, prometa ipd) lahko cena nepremičninam v okolici pade. Poleg tega med ostale stroške avtorji pogosto navajajo stroške regulacije igralniške dejavnosti. Igralništvo je dejavnost, ki mora biti nadzorovana s strani države in iz državnega proračuna. Ker se država financira iz plačila davkov, Grinols (2004) te stroške uvršča v družbene stroške igralništva. Nenazadnje avtorji navajajo še stroške »zlorabljenega denarja« (abused dollars), ki ga opredeljujejo kot denar, ki so ga odvisniki izgubili v igralnici, sposodili pa so si ga od družine ali prijateljev. Empiričnih študij, ki bi potrdile značilno povečanje naštetih stroškov zaradi igralništva v lokalni skupnosti, ni.

2.3. Koristi od igralništva

Podobno kot stroške, lahko skupne koristi igralništva razdelimo v dve kategoriji:

$$\text{Skupne koristi} = \text{zasebne koristi} + \text{družbene koristi.}$$

Zasebne koristi igralništva predstavljajo koristi, ki jih je deležen posameznik (kot na primer dobiček od igre na srečo; plača zaposlenih, ki je višja od povprečne plače v drugi dejavnosti, ipd.), družbenih koristi pa je deležna celotna družba (npr. ekonomski razvoj, ki pomeni povečanje dohodka in blaginje in vodi do višje koristnosti vseh članov v družbi).

Avtorji so pri opredelitvi pozitivnih učinkov, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, precej bolj enotni kot v primeru opredelitve stroškov. Med pozitivnimi vplivi, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, navajajo naslednje:

- **Ekonomski razvoj.** Eden od pglavitnih argumentov za spodbujanje razvoja igralništva je trditev, da igralništvo spodbuja ekonomski razvoj. Ekonomski razvoj pomeni povečanje dohodka in blaginje, ki vodi do višje koristnosti vseh članov v družbi. Thompson (1997) trdi, da lahko vpliv igralništva (kot tudi drugih gospodarskih dejavnosti) razložimo z modelom »lavorja« (*bathhtub model*). Če zajamemo vodo iz enega dela lavorja in je zlijemo v drugi del, se raven vode v lavorju ne poveča. V tem primeru lahko govorimo samo o redistribuciji dohodka in ne o ustvarjanju vrednosti. To se dogaja v primeru, ko igralnice obiskujejo večinoma domačini oziroma lokalno prebivalstvo. Če igralnice obiskujejo večinoma tujci (prebivalstvo iz druge države ali vsaj drugih regij), pa lahko govorimo o ekonomskem razvoju, ker gre tem primeru za neto priliv denarja iz tujine ali drugih regij. Raven vode v lavorju se v tem primeru poveča. Pomen izvozno usmerjenega igralništva, ki pozitivno vpliva na ekonomski razvoj, poudarjajo predvsem Grinols in Omorov (1996), Rayan in Speyrer (1999), Thompson (1996), Thompson in Gazel (1996) in Thompson in Quinn (2000). Z njimi se ne strinjajo Hoover in Giarratani (1984) in Walker (2003), ki verjamejo, da so pozitivni učinki, ki nastajajo zaradi neto priliva denarja, v praksi večinoma napihnjeni.

Giacopassi in drugi (2001) v svoji raziskavi, ki je analizirala vplive igralništva v sedmih lokalnih skupnosti, trdijo, da v vseh sedmih skupnostih lokalni voditelji menijo, da igralništvo prinaša

pozitivne učinke v gospodarskem okolju¹². Empirična raziskava je pokazala, da so bili posebej pozitivni do igralništva in njegovega vpliva na gospodarsko okolje predstavniki tistih lokalnih skupnosti, v katerih je igralništvo najbolj razvito.

- **Zmanjšanja brezposelnosti.** Kratkoročno igralnice večinoma prispevajo h gospodarstvu, predvsem skozi povečanje zaposlenosti, dolgoročno pa ni dovolj dokazov za to trditev (Grinols, 2004). Na kratek rok razvoj igralništva poveča število zaposlenih, na dolgi rok pa bi se v lokalni skupnosti verjetno tako ali tako razvile druge gospodarske dejavnosti, ki bi zaposlovale prebivalce lokalne skupnosti. Povečanje števila zaposlenih zaradi odprtja igralnice samo po sebi še ne pomeni ekonomskega razvoja. Zaposleni v igralništvu bi namreč lahko našli zaposlitev v drugih gospodarskih dejavnosti. O ekonomskem razvoju lokalne skupnosti lahko govorimo le, če igralnice izplačujejo večje dohodke in se zaradi tega poveča blaginja zaposlenih.
- **Koristi zaradi bližine.** Koristi zaradi bližine se največkrat pojasnjujejo za primer, ko se na nekem relevantnem območju uvede prva igralnica. Koristi so pri tem na strani posameznika (consumer benefit), ki ima željo igrati. Ker mu nova igralnica približa možnost zabave, je njegovo zadovoljstvo večje in se posameznik premakne na višjo indiferenčno krivuljo (glej sliko 1; Walker, 2001; Walker in Barnett, 1999; Grinols, 2004). Pri tem posameznik igralnico (zaradi bližine) lahko obišče večkrat na leto. Zaradi lažje dosegljivosti se poraba na obisk v tem primeru zmanjša. Raziskave kažejo, da imajo povprečni obiskovalci (kamor ne štejemo odvisnikov od iger na srečo) največje koristi od igralnic, ki so postavljene v njihovi neposredni bližini, torej v krogu do 50 km od kraja prebivališča. Ameriške raziskave kažejo, da take igralnice igralci v povprečju obiščejo tri do štirikrat letno, vsakokrat pa v njej porabijo okrog 35 USD (malo manj kot 7.000 SIT). Dvesto kilometrov oddaljeno igralnico povprečen igralec obišče le dvakrat vsake tri leta (0,75 krat letno), pri vsakem obisku pa porabi približno dvakratnik zgornje vsote. Na podlagi teh podatkov raziskovalci ugotavljajo, da zmanjšanje oddaljenosti od najbližje igralnice za 100 krat (npr od 700 na sedem kilometrov) prinaša potrošnikom za 43 USD (dobrih 8000 SIT) presežka letno, če pa izvzamemo problematične in odvisne igralce (pri njih težko ugotavljamo, kaj je dejansko korist), pa se to neto zmanjša na okrog 35 USD (okrog 7.000 SIT) (Grinols, 2004).
- **Povečanje (zmanjšanje) dobičkov in davkov.** Pri dobičkih in davkih je potrebno poleg dobičkov, ki jih ustvarjajo igralnice, ter davkov, ki jih le-te plačujejo, upoštevati še vpliv igralnic na ekonomske subjekte v bližini. Če najprej pogledamo skozi prizmo dobičkov. Igralnice po eni strani dajejo posel številnim podjetjem – dobaviteljem (med katere lahko štejemo tudi »dobavitelje« kapitala, torej lastnike), torej posredno povečujejo njihove dobičke. Za določeno regijo (v kateri se nahaja igralnica) je seveda z vidika učinka multiplikacije optimalno, da so dobavitelji pretežno iz te regije, saj se v nasprotnem primeru dobički (in z njimi tudi precej davkov) odlivajo v druge regije. Igralnice pa po drugi strani velikokrat tudi zmanjšujejo dobičke ostalih ekonomskih subjektov ali povzročijo celo njihov propad. To se v največji meri dogaja zaradi t.i. procesa kanibalizacije. V splošnem pa velja, da v relevantni okolici igralnice bistveno niti ne povečajo, niti ne zmanjšajo dobičkov vseh ekonomskih subjektov – nova ali dodatna igralnica pomeni le redistribucijo dobičkov (Grinols, 2004).

¹² Avtorji so izvedli kvalitativno raziskavo med 128 oblikovalcev lokalne politike v sedmih lokalnih skupnosti v ZDA (Alton, Biloxi, East Peoria, Peoria, Sioux City, St. Joseph in St.Louis). 77 odstotkov anketiranih je verjelo, da igralništvo lokalni skupnosti prinaša pozitivne gospodarske učinke.

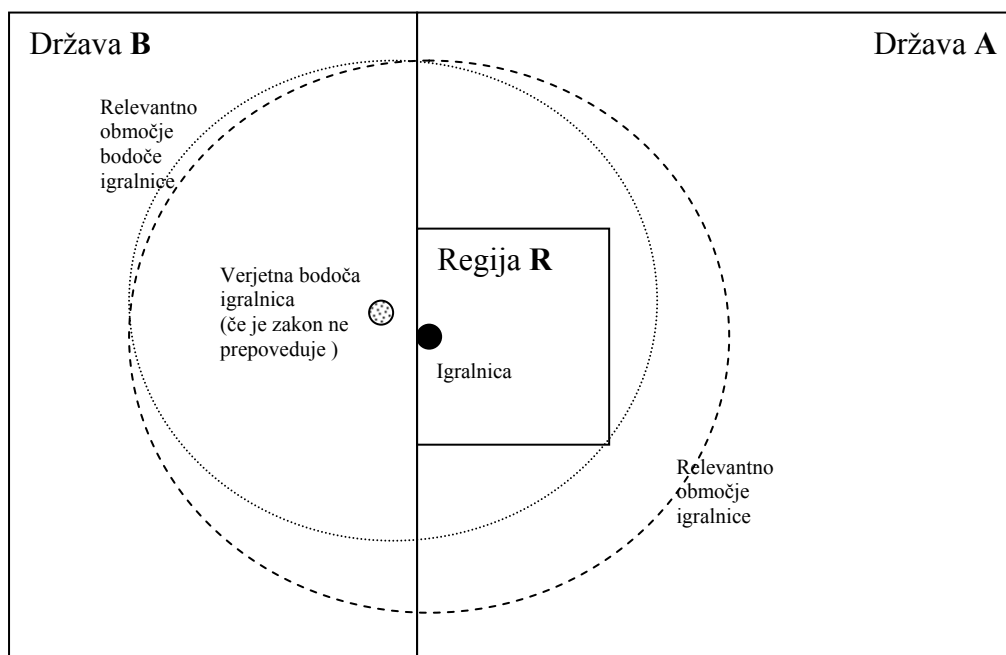
Podobno kot za dobičke velja tudi za davke. Potrebno je proučiti vse davke, ki jih plačujejo ekonomski subjekti v relevantni regiji. V splošnem velja, da uvedba nove (prve) igralnice poveča celotno količino pobranih davkov, saj so igralniški prihodki praviloma bolj obdavčeni od prihodkov ostalih podjetij (predpostavljamo ničlen vpliv na dobičke). To ne velja nujno pri odprtju dodatne igralnice. V primeru progresivne obdavčitve igralniških prihodkov (kot na primer velja v Sloveniji), lahko pomeni razdelitev prihodkov med obstoječo in dodatno igralnico in celo zmanjšanje celotnih pobranih davkov.

- **Druge koristi.** Med drugimi koristmi, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, smo zasledili: promocijo lokalne skupnosti (posebej v primeru izvozno usmerjenega igralništva), povečevanje cen nepremičnin, povečevanje kakovosti življenja prebivalstva (zaradi večjih plač zaposlenih, koristi bližine ipd.). Kot potencialne koristi igralništva avtorji navajajo tudi povečanje prihodkov od turizma. Empirične študije kažejo, da je ta učinek prisoten le v krajih, kjer turizem predhodno ni bil razvit, v turistično razvitih krajih pa gre v večini primerov le za redistributivni učinek (denar, ki ga isti turisti porabijo v igralnici, gre na račun zmanjšane porabe za ostalo turistično ponudbo v kraju).

2.4. Cost- Benifit Analiza

Po opredelitvi pozitivnih in negativnih vplivov, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, ostaja še vedno vprašanje, ali je več pozitivnih kot negativnih vplivov, oziroma ali igralništvo prinaša več koristi kot stroškov. Grinols (2004), Grinols in Omorov (1996) in Thompson (1996) trdijo, da na daljši rok družbene koristi igralništva presegajo družbene stroške v primeru, ko je relevantno območje igralnice zelo veliko. V tem primeru se igralnica spremeni v turistično destinacijo, ki zajema igralce iz geografsko tako širokega območja, da se družbeni stroški razpršijo, koristi pa ostajajo na razmeroma ozkem območju. Tak primer sta na primer igralniški mesti Las Vegas in Atlantic City v ZDA.

Vzemimo kot ilustracijo zgoraj napisanega sliko 2. Na sliki vidimo, da se v regiji R, ki leži v državi A, odločajo o dodelitvi koncesije za igralništvo. Ker je R obmejna regija, relevantno območje igralnice poleg celotne regije R zajema še precejšen delež države A, skoraj polovica pa v državi B. Pri podelitvi koncesije, ki jo bo podelila bodisi regija R ali država A se stroški, ki jih bo utrpela država B najverjetneje ne bodo upoštevali – razen, če med državama velja poseben sporazum. Ker država B torej utрпи določene (družbene) stroške zaradi igralnic, koristi pa se razdelijo med regijo R in državo A, je racionalno pričakovati, da bo v naslednjem obdobju država B podelila koncesijo za igralnico, saj je to zanj edina racionalna odločitev. Država B ne bo podelila koncesije le v primeru, ko družbena klima (in posledično zakonodaja) državi B onemogoča ali omejuje otvoritev igralnice. Za objektivno analizo, ki bi v celoti zajela vse stroške in koristi, je potrebno kot relevantno regijo vzeti celotno območje, iz katerega prihajajo obiskovalci igralnice. V nasprotnem primeru so stroški (posebej družbeni stroški, povezani z eksternalijami) precej podcenjeni.

Slika 2: Relevantna regija igralnice, lokalne in državne meje

Vir: Prirejeno po Gringols (2004).

V primeru, da je namesto dveh več držav ali če »trg« igralnice v regiji R predstavlja cel svet, se negativni učinki precej razpršijo med državami in je situacija na dolgi rok bolj vzdržna.

Resnični pozitivni gospodarski učinki, ki so višji od negativnih družbenih stroškov, nastanejo v primeru, ko so obiskovalci igralnice večinoma tujci, ko igralnica zaposluje domače lokalno prebivalstvo in ko ustvarja ekonomski razvoj lokalne skupnosti, ki se odraža v povečanju zaslužkov zaposlenih in ostalih podjetij v lokalni skupnosti, povečanju cen nepremičnin ter povečanju prihodkov od davkov v državni in lokalni blagajni.

2.5. Poudarki

- Igralništvo se je začelo pospešeno razvijati v 80-tih let prejšnjega stoletja. Skladno s tem so se začeli razvijati teoretične zamisli preučevanja vplivov igralnštva. Trenutno še ne obstaja standardno priznana kategorizacija in metodologija merjenja koristi in stroškov, ki jih igralništvo povzroča.
- Avtorji so si enotni v stališču, da so pozitivni vplivi razvoja igralnštva gospodarske koristi (*economic benefits*), ki jih igralništvo prinese lokalni skupnosti, negativni vplivi pa družbeni stroški (*social costs*), ki jih igralništvo povzroči.
- Stroški, ki jih igralništvo povzroči, nastajajo predvsem zaradi problematičnih in odvisnih igralcev. Stroške lahko razdelimo na zasebne in družbene. Med družbene stroške sodijo: kriminal, razdori v družini, poslovni stroški, samomori, osebni propadi in drugi stroški.
- Koristi od igralnštva lahko prav tako razdelimo na osebne in družbene. Mednje štejemo: ekonomski razvoj, zmanjševanje brezposelnosti, povečevanje vplačila davkov, korist zaradi bližine igralnice, spodbujanje poslovanja ostalih podjetij in druge koristi.
- Igralništvo lokalni skupnosti prinaša več koristi kot stroškov, če je izvozno usmerjeno in posledično koristi ostajajo na ozkem prostoru lokalne skupnosti, stroški pa se razpršijo na širše geografsko območje.

III DEL - ANALIZA SEKUNDARNIH PODATKOV

3.1. Uvod

Teoretične zamisli o vplivih igralništva na lokalno okolje, predstavljene v II. delu, bomo preverili na primeru občine Nove Gorice. Igralništvo je prisotno v Novi Gorici že več kot dvajset let. Določeni vplivi igralništva na okolje so opazni in merljivi. Pri analizi se bomo najprej osredotočili na analizo že obstoječih, sekundarnih podatkov, ki jo bomo v nadaljevanju (v IV. in V. delu) nadgradili z analizo primarnih podatkov.

Pri analizi sekundarnih podatkov bomo proučevali vplive igralništva na družbeno okolje v Mestni občini Nova Gorica (MONG) prek (večinoma) javno dostopnih podatkov. Največ podatkov smo črpali iz Statističnega urada republike Slovenije (SURS), tako iz statističnega letopisa (različni letniki) kot tudi iz banke statističnih podatkov (<http://www.gov.si/bsp>). Pri proučevanju gibanja kriminala (kaznivih dejanj) smo uporabili statistične podatke, ki smo jih pridobili od Generalne policijske uprave.

Pri analizi sekundarnih podatkov se osredotočamo na dve vrsti primerjav. Prva je medčasovna primerjava, kjer gibanje nekega pojava proučujemo v času. Druga vrsta primerjave je v danem trenutku, kjer opazovan pojav v MONG primerjamo s pojavom širše v Sloveniji ter v drugih slovenskih mestnih občinah. V določenih primerih sočasno uporabljamo oba pristopa. Žal večinoma ne razpolagamo z dovolj dolgimi časovnimi vrstami podatkov, da bi lahko objektivno segli v čas pred odprtjem igralnic oziroma igralnih salonov. Vseeno pa poskušamo vplive igralništva (ki je med slovenskimi mestnimi občinami v večji meri prisotno le v Novi Gorici) kar najbolje oceniti iz obstoječih časovnih vrst in s primerjavo. Pri primerjavah uporabljamo agregatne podatke, ki jih v določenih primerih zaradi lažje primerljivosti relativiziramo (preračunamo podatke na prebivalca).

Analizo sekundarnih podatkov začinjamo z analizo pozitivnih vplivov igralništva na MONG, po tem analiziramo še negativne in podamo zaključke. Analiza negativnih vplivov je dokaj omejena, saj ne obstajajo uradni podatki o številu odvisnikov od igralništva v MONG in na širšem območju, kamor se negativni učinki razpršijo.

3.2. Analiza pozitivnih vplivov igralništva v MONG

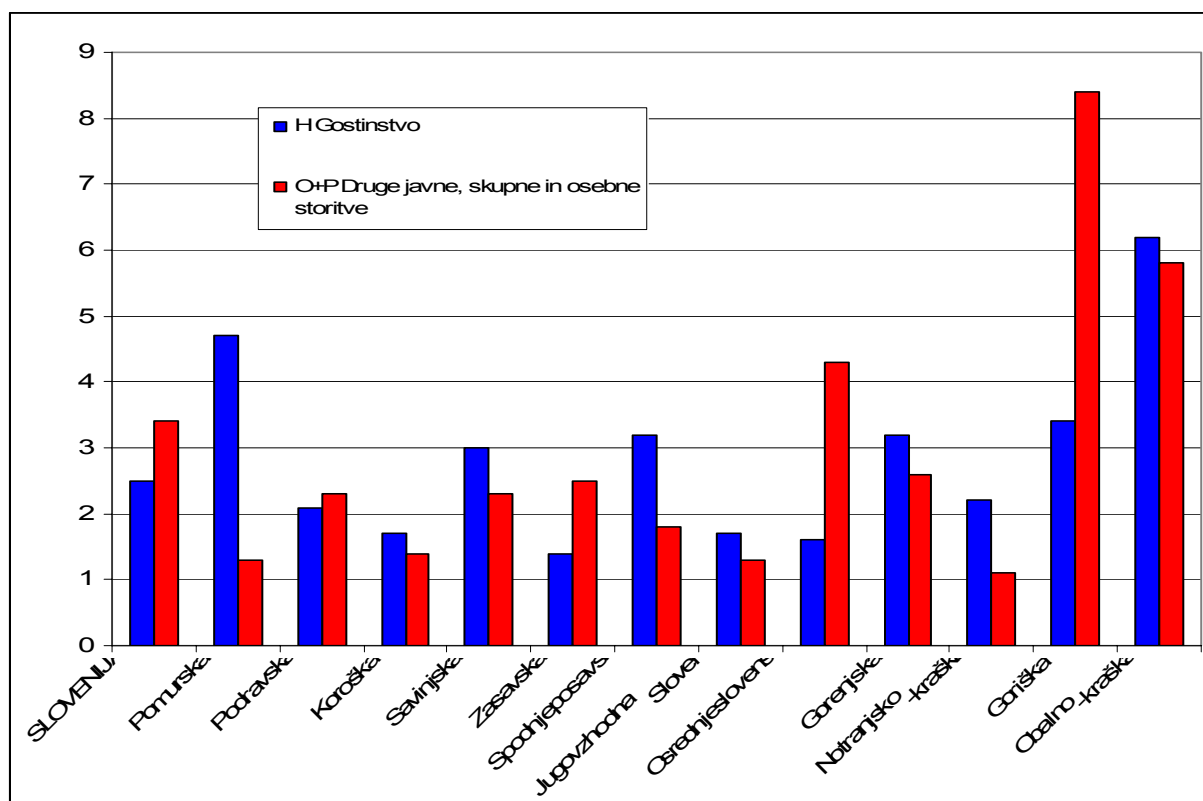
3.2.1. Vpliv igralništva na ekonomski razvoj

O pozitivnem vplivu igralništva na ekonomski razvoj lokalne skupnosti lahko govorimo, če igralništvo povečuje dohodek in blaginjo in vodi do višje koristnosti vseh prebivalcev lokalne skupnosti. S ciljem potrditve oziroma zavrnitve navedene trditve smo analizirali višino in strukturo bruto domačega proizvoda (BDP). Uradni podatki o strukturi BDP-ja in višini BDP-ja na prebivalca, na ravni mestnih občin niso dostopne. Zaradi tega smo primerjali dostopne podatke na ravni regije.

Igralništvo (prirejanje iger na srečo) je za potrebe statističnega spremljanja uvrščeno v dejavnost O – druge javne in zasebne storitve. Žal so podatki o strukturi BDP po dejavnosti na voljo le na ravni

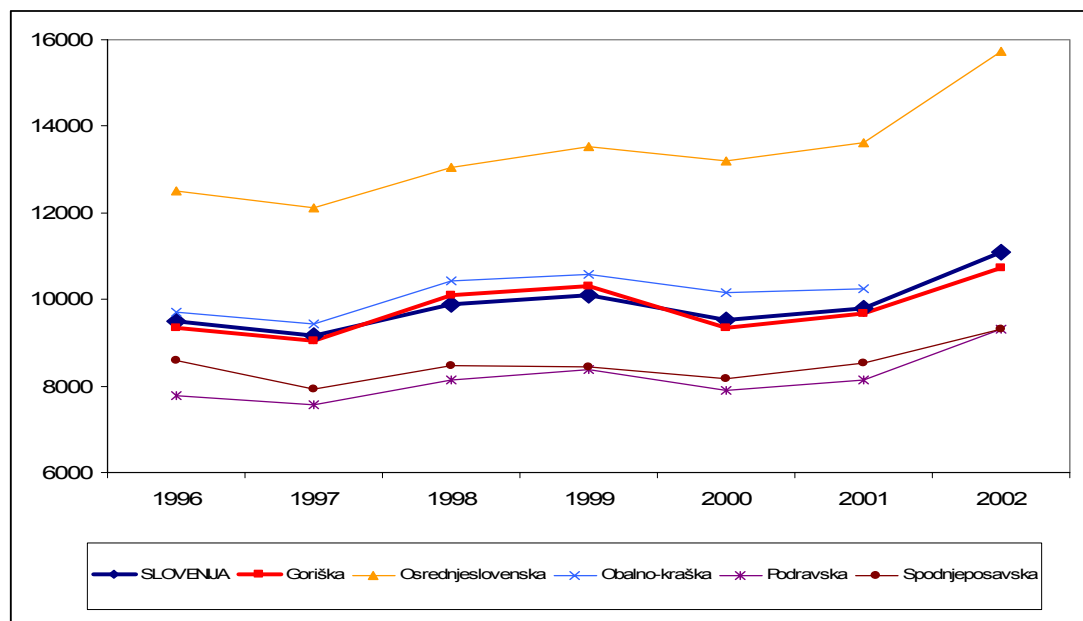
skupine ter na ravni statistične regije. Iz podatkov v sliki 3 lahko vidimo, da je goriška regija po proizvodni, ustvarjenem v gostinstvu in turizmu, rahlo nad slovenskim povprečjem, vendar daleč pod obalno-kraško regijo. Goriška regija pa daleč največ BDP med vsemi regijami ustvari v dejavnosti O, kamor spada tudi igralništvo. Regija tu ustvari prek osem odstotkov BDP, medtem ko znaša slovensko povprečje v tej dejavnosti le dobre tri odstotke. Nadpovprečne prihodke iz dejavnosti igralništva ustvarijo še v osrednjeslovenski in obalno-kraški regiji.

Slika 3: Delež gostinstva ter drugih javnih in zasebnih storitev v BDP regije, 2001

Vir: SURS, 2005.

Kljub razmeroma visokemu deležu igralništva v BDP Goriške regije BDP na prebivalca v regiji ni posebej visok, ampak se je v celotnem proučevanem obdobju gibal nekje na ravni slovenskega povprečja. Kot lahko vidimo iz slike 4, je bil BDP na prebivalca v Goriški regiji približno za četrtno nižji od BDP na prebivalca v Osrednjeslovenski regiji in, za okrog pet odstotkov nižji od BDP na prebivalca kot v Obalno-kraški regiji.

Slika 4: BDP na prebivalca 1996-2002, USD, tekoče cene

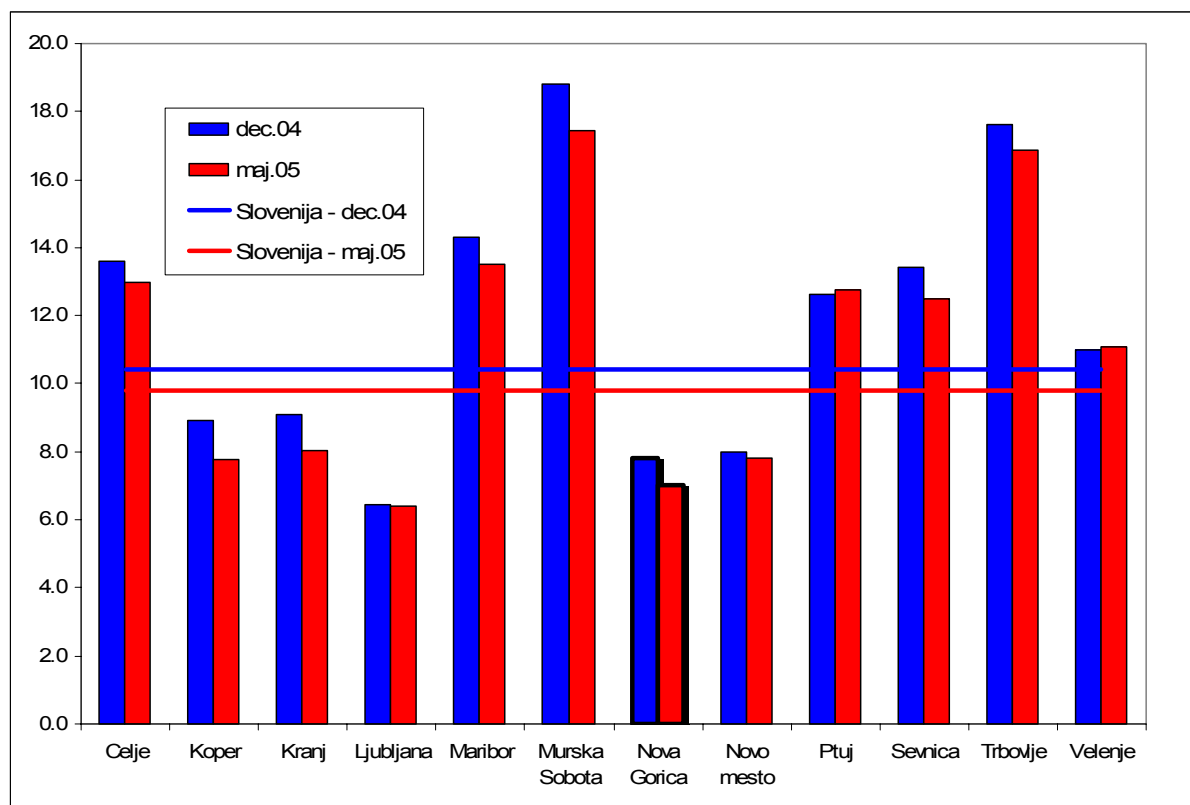
Vir: SURS, 2005.

Sklepamo lahko, da je igralništvo pomemben sestavni del domačega proizvoda v Goriški regiji, vendar ne moremo trditi, da je zaradi tega regija bistveno bogatejša. Pri komentiranju zgoraj navedenih podatkov moramo biti previdni, predvsem ker smo analizirali podatke na ravni celotne regije in ne na ravni MONG, kjer je igralništvo koncentrirano.

3.2.2. Vpliv igralništva na zaposlenost in plače

V nadaljevanju bomo analizirali vpliv igralništva na zaposlenost in višino bruto plač v lokalni skupnosti. Igralništvo neposredno zaposluje več kot deset odstotkov vsega delovno aktivnega prebivalstva v MONG. Obstoj igralniške dejavnosti in njen razvoj v tranzicijskih časih 1990-tih je vsekakor vplival na lajšanje tranzicijskih šokov in posledične brezposelnosti, še posebej če upoštevamo propad dobršnega dela stebrov gospodarstva Nove Gorice iz preteklosti. Kratkoročni vplivi igralništva na zmanjševanje brezposelnosti so bili torej nedvomno prisotni.

Ugoden vpliv igralništva na zaposlenost se je nadaljeval tudi na dolgi rok. Kot je vidno iz slike 5, beleži območna enota Zavoda za zaposlovanje v Novi Gorici najnižjo stopnjo brezposelnosti v Sloveniji, z izjemo območne enote Ljubljana. Po zadnjih podatkih (maj 2005) je stopnja brezposelnosti na območju Nove Gorice za skoraj 30 odstotkov nižja od slovenskega povprečja (slika 5).

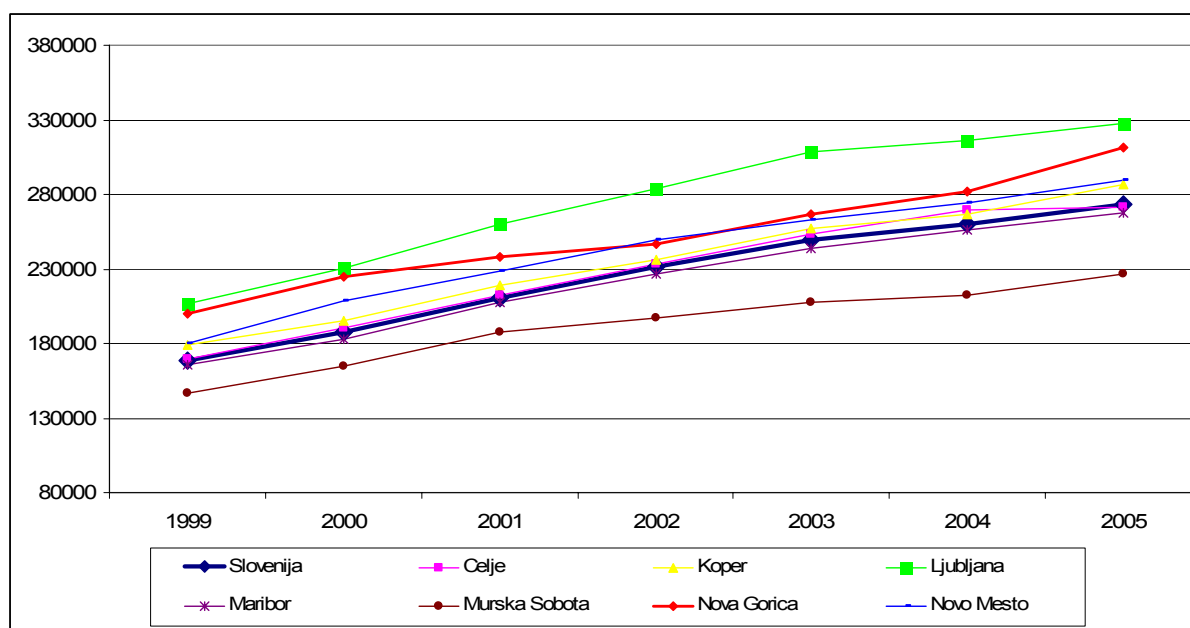
Slika 5: Stopnje registrirane brezposelnost po posameznih območnih enotah

Vir: Zavod za zaposlovanje RS in SURS, 2005.

Žal dejstvo, da je brezposelnost v Novi Gorici značilno nižja od slovenskega povprečja, še ni dokaz za to, da igralništvo pozitivno vpliva na gospodarski razvoj MONG. Namesto igralništva bi se po propadu stebrov gospodarskega razvoja v MONG v 90-tih letih morda razvile druge gospodarske dejavnosti. O pozitivnih vplivih igralništva na gospodarsko okolje lahko govorimo le, če igralnice in igralni saloni izplačujejo višje dohodke in se zaradi tega poveča blaginja zaposlenih.

Deloma zaradi neugodnih urnikov, deloma zaradi razmeroma visoke donosnosti in likvidnosti veljajo igralnice za delodajalce, ki dobro plačujejo svoje zaposlene. Čeprav igralništvo neposredno zaposluje desetino vse aktivne delovne sile v MONG, pa se zaradi demonstracijskega učinka lahko povečajo plače tudi v ostalih podjetjih v okolici igralnice. Zaradi tega smo primerjali višino povprečne bruto plače v MONG s povprečno višino bruto plače v ostalih mestnih občinah v Sloveniji in s slovenskim povprečjem. Podatki od leta 1999 do leta 2005 kažejo (glej sliko 6), da so povprečne plače v MONG med najvišjimi v Sloveniji. Višje plače izplačujejo le podjetja v Ljubljani. Povprečna bruto plača v MONG je skoraj 13 odstotkov višja od slovenskega povprečja in med leti v povprečju slabih osem odstotkov nižja od plače v Ljubljani.

Slika 6: Povprečne mesečne bruto plače v Sloveniji in mestnih občinah, maj 1999 – 2005, tekoče cene

Vir: SURS, 2005.

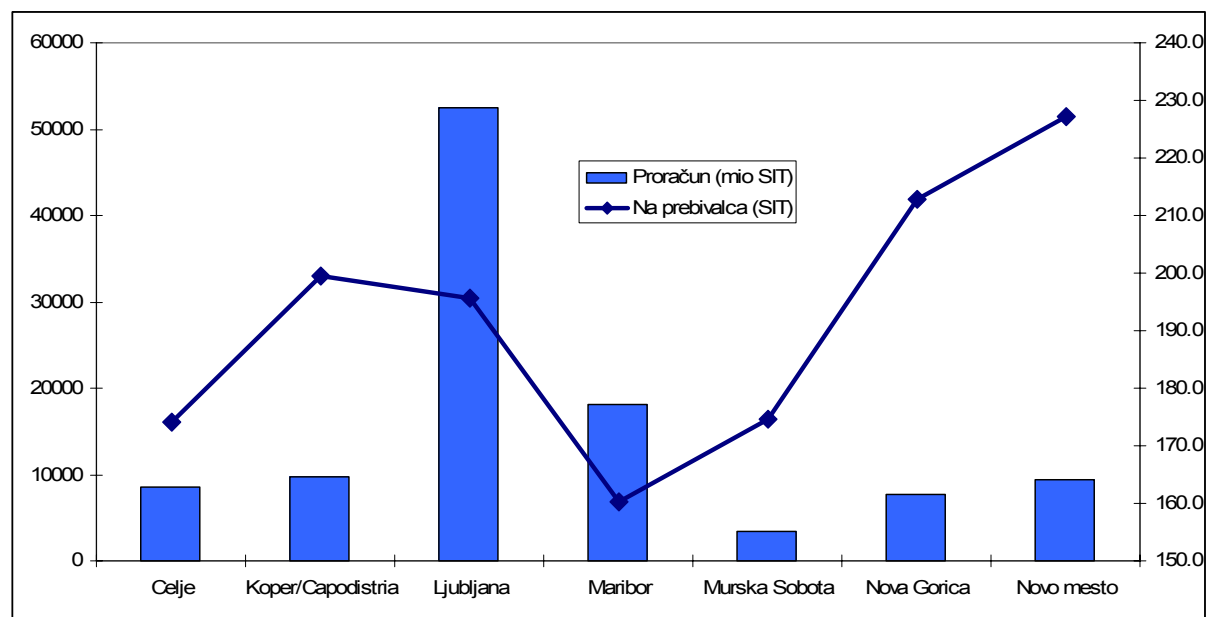
Sklepamo lahko, da ima igralništvo v MONG očitno pozitiven vpliv na blaginjo prebivalcev, tako zaradi manjše brezposelnosti kot tudi zaradi višjih povprečnih plač zaposlenih.

3.2.3. Vpliv igralništva na proračun MONG

Med pozitivnimi vplivi, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti je tudi povečanje prilivov v državni in občinski proračun iz naslova plačanih koncesijskih dajatev. Vemo, da je igralniška dejavnosti bolj obdavčena kot ostale gospodarske dejavnosti, pri tem pa se postavi vprašanje, ali ima MONG zaradi igralništva višji proračun kot ostale občine v Sloveniji? Zaradi primerljivosti podatkov analiziramo vrednost proračuna na prebivalca.

Iz slike 7 je razvidno, da občina Nova Gorica v letu 2005 razpolaga z enim največjih proračunov (po prihodkih na prebivalca) med slovenskimi mestnimi občinami. Izjema je Novo Mesto, ki je v letu 2005 deležno številnih transfernih prihodkov¹³ – brez teh izjemnih transferov bi tudi ta občina zaostajala za MONG. V povprečju je proračun MONG na prebivalca za 13 odstotkov večji od povprečja ostalih mestnih občin. Koncesijska dajatev od iger na srečo torej prek občinskega proračuna dejansko povečuje blaginjo prebivalstva občine.

¹³ Prek dve milijardi SIT, od tega dobre 1,6 milijarde za izgradnjo CeROD – regionalnega centra za ravnanje z odpadki. Zanj so prispevala sredstva Evropska unija, druge občine v regiji in država iz naslova sofinanciranja občinskih in regionalnih projektov. Ostali transferi so, podobno kot v drugih občinah, večinoma namenjeni gradnji in vzdrževanju državnih cest.

Slika 7: Primerjava proračunov (na prebivalca) mestnih občin v Sloveniji

Vir: Proračuni mestnih občin, dostopni na spletnih straneh posamezne občine, 2005.

Neto finančni učinek igralništva na občinski proračun je najmanj enak plačani koncesijski dajatvi od iger na srečo ter taksi na igralne avtomate, ki skupaj predstavljajo skoraj četrtino občinskega proračuna. V proračun MONG se je v letu 2004 zlilo približno 1,5 milijarde SIT prihodkov od koncesijskih dajatev. Kakor lahko vidimo, se je od leta 2000 do leta 2004 v občinski proračun zlivalo vsako leto (izjemoma je bilo leto 2002) nominalno, a tudi realno (rast prihodkov je višja od rasti ravni cen) več koncesijskega denarja. Po zakonu je MONG obvezna koncesijski denar uporabiti za razvoj turistične infrastrukture in razvoj prebivalcem prijaznega okolja. Skupni izdatki MONG, namenjeni za razvoj turizma, so vsako leto večji od koncesijskih dajatev, ki jih občina dobi (tabela 11).

Tabela 11: Prilivi od koncesijskih dajatev v proračun MONG in skupni izdatki za turizem in infrastrukturo od leta 2000 do 2004

LETO	KONCESIJSKE DAJATVE V SIT	RAST (%)	SKUPNI IZDATKI ZA TURIZEM V (000)	RAST (%)
2000	1.258.563.535		1.570.509.000	
2001	1.298.628.255	3.2%	1.670.085.000	6.3%
2002	1.227.578.307	-5.5%	1.535.261.000	-8.1%
2003	1.331.887.862	8.5%	1.581.026.000	3.0%
2004	1.515.384.097	13.8%	2.572.034.000	62.7%

Vir: MONG, 2004.

V tabeli 12 predstavljamo strukturo stroškov, ki jih MONG nameni za razvoj turistične infrastrukture in prebivalcem prijaznega okolja. To so zelo »široko« opredeljene kategorije. MONG porabi več kot polovico teh sredstev za razvoj infrastrukture. Ostala polovica se razdeli na subvencije za: šport (približno 15 odstotkov), kulturo (v letu 2000 je bilo namenjeno 25 odstotkov sredstev v letu 2004 pa le še pet odstotkov), gospodarstvo (približno 6 odstotkov), splošne stroške (od 6 do 9 odstotkov) in okolje in prostor (od 3 do 4,5 odstotka). Zelo malo sredstev se nameni za socialno varstvo, niti

odstotek od skupnih sredstev. Leta 2000 je bilo za preprečevanje zasvojenosti namenjenih samo 2.271.000 SIT, v letu 2004 pa je ta številka zrasla na 10.321.000 SIT, kar je še vedno malo.

Tabela 12: Poraba proračunskih sredstev za ureditev prebivalcem prijaznejšega okolja in za izgradnjo ter obnovo turistične infrastrukture (zneski v 000 SIT)

LETO	GOSPO-DARSTVO	KULTURA	ŠPORT	SOCIALNO VARSTVO	ZDRAVSTVO	MLADINSKA DEJAVNOST	OKOLJE IN PROSTOR	INFRA-STRUKTURA	SPLOŠNI DEL
2000	107.374	394.711	245.709	13.972	600	54.566	48.923	632.537	72.117
2001	107.648	179.762	254.022	15.416	500	48.509	52.343	861.931	149.954
2002	95.367	174.441	309.782	18.939	540	70.623	49.308	731.208	85.053
2003	102.760	156.949	372.710	24.300	570	45.145	75.470	654.613	148.509
2004*	136.177	144.682	302.900	24.621	570	44.175	119.584	1.388.276	221.151

Vir: MONG, 2005.

* poleg naštetih kategorij je MONG v letu 2004 189.853.000 SIT namenila za skupno porabo civilne zaščite in gasilcev.

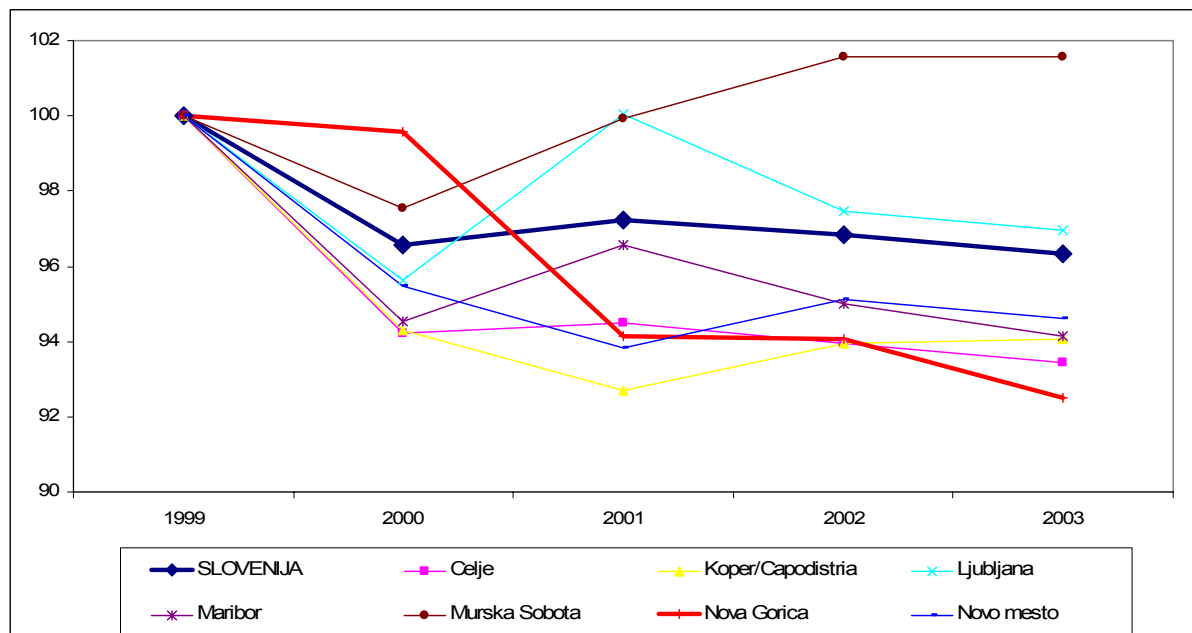
Koncesijska dajatev je spodnja meja učinka na občinski proračun. Poleg koncesijske dajatve se zaradi igralnštva v občinski proračun stekajo še drugi prihodki, v največji meri dohodnine zaposlenih v igralniški dejavnosti – dohodnina kot taka predstavlja skoraj 43 odstotkov celotnega proračuna, igralnštvo pa neposredno zaposluje prek 10 odstotkov delovno aktivnega prebivalstva v občini. Vendar je težko oceniti, kolikšen je dejanski učinek in ali se ne bi namesto tega prebivalci zaposlili v kaki drugi dejavnosti, zato teh učinkov nismo obravnavali.

3.2.4. Vpliv igralnštva na ostala podjetja

V literaturi se pogosto omenja, da ima razvoj igralnštva vpliv na poslovanje ostalih podjetij v regiji. Vplivi so lahko »negativni«, med njimi se v prvi vrsti navajajo učinki »kanibalizacije«, kar pomeni, da se del prihodkov, ki bi ga drugače ustvarila druga (v tem primeru predvsem gostinska in turistična) podjetja, preliva igralnicam. Poleg tega lahko pride zaradi visokih plač zaposlenih v igralnštvu do demonstracijskega učinka, ki lahko oteži drugim podjetjem v lokalni skupnosti pridobitev kvalificiranih delavcev. Po drugi strani navaja literatura tudi argumente, da razvoj igralnštva kot turističnega produkta spodbuja poslovanje drugih podjetij prek učinka multiplikacije.

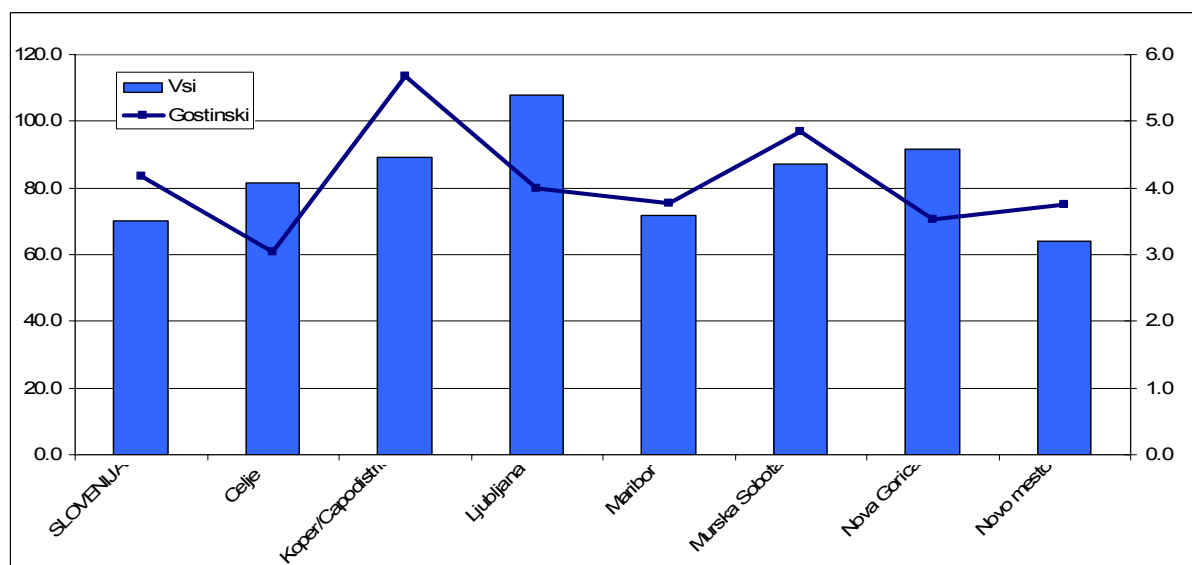
Ali igralnice spodbujajo oziroma ali zavirajo razvoj drugih podjetij v MONG, bomo preverili na podlagi razpoložljivih sekundarnih podatkov. Najprej bomo indeks rasti števila podjetij v MONG primerjali z ostalimi mestnimi občinami v Sloveniji in s slovenskim povprečjem. Iz slike 8 je razvidno, da je bil v zadnjih letih trend rasti števila poslovnih subjektov¹⁴ v Sloveniji v splošnem negativen (kar lahko razložimo z ugašanjem številnih, tudi navideznih, podjetij, ki so nastala v podjetniškem razmahu 1990-tih). Izjema je le občina Murska Sobota. Upad števila poslovnih subjektov v Novi Gorici je bil med vsemi občinami največji.

¹⁴ Mednje poleg gospodarskih družb spadajo tudi samostojni podjetniki

Slika 8: Indeks števila poslovnih subjektov, 1999=100

Vir: Statistični letopis, 2005.

Iz zgoraj navedeni podatki lahko sklepamo, da ima igralništvo pretežno negativen vpliv na ostala podjetja, saj je trend zmanjševanja števila ob prisotnosti igralnice največji. Drugačno sliko pa dobimo, če primerjamo število poslovnih subjektov na 1000 prebivalcev (slika 9). Iz slike lahko vidimo, da ima MONG poleg Ljubljane največje število poslovnih subjektov na prebivalca.

Slika 9: Število poslovnih subjektov na 1000 prebivalcev, 2004

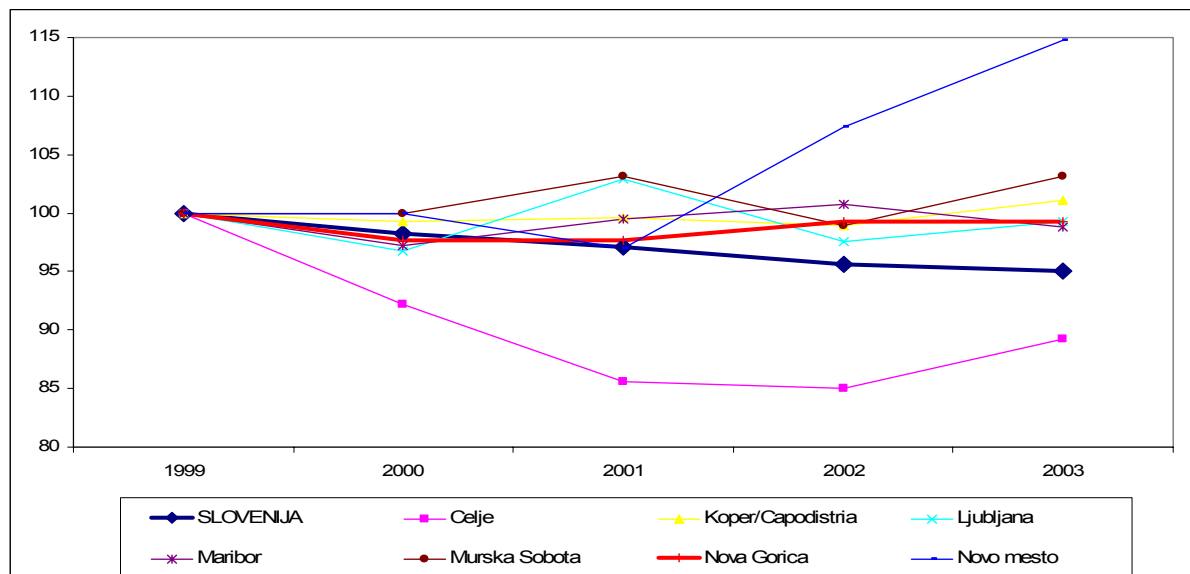
Vir: Statistični letopis in BSP, 2005.

Teza o »negativnem« vplivu igralništva na druga podjetja oziroma kanabalizaciji se nanaša prav posebej na podjetja, ki se ukvarjajo s turistično in gostinsko ponudbo. MONG je med mestnimi občinami pred Celjem na predzadnjem mestu po številu poslovnih subjektov v dejavnosti gostinstva in turizma na prebivalca. To je po ogledu ponudbe v občini lahko razložiti, saj naključni obiskovalec

hitro dobi vtis, da je celotna turistična in gostinska ponudba skoncentrirana v rokah največjega ponudnika.

Vendar pa analiza trenda števila poslovnih subjektov v dejavnosti gostinstva in turizma v Novi Gorici kaže, da število poslovnih subjektov v dejavnosti trgovine in gostinstva narašča, v primerjavi z splošnim trendom upadanju števila poslovnih subjektov v turizmu in gostinstvu Sloveniji (slika 10). Kljub intenzivnemu razvoju igralništva torej obstaja prostor za razvoj drugih ponudnikov turističnih in gostinskih storitev v Novi Gorici.

Slika 10: Indeks števila poslovnih subjektov v dejavnosti gostinstvo in turizem , 1999=100

Vir: Statistični letopis, 2005.

Na podlagi obstoječih uradno dostopnih podatkov težko sprejememo tezo o pozitivnem oziroma negativnem vplivu igralništva na druga podjetja.

3.2.5. Koristi zaradi bližine igralnice

Med pozitivnimi učinki, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti oziroma igralcem, predstavlja večja koristnost igralcev zaradi bližine igralnice. Koristi so pri tem na strani posameznika. Teorija pravi, da je pri igralništvu oddaljenost od igralnice pomemben faktor. Študija, ki sta jo pripravila Bole in Jere (2004) kaže, da trg povpraševanja po igrah na srečo na igralnih avtomatih v primorsko-kraški regiji ni cenovno elastičen, je pa pri njem ključnega pomena izbira lokacije. Avtorja ugotavljata, da se z vsako minuto normalne vožnje z avtomobilom delež potencialnih igralcev zmanjša za dva do šest odstotkov, pri vsem ostalem nespremenjenem. Zato priporočata, da so v primeru odprtja novih igralniških kapacitet le-te od obstoječih oddaljene vsaj 11-22 minut vožnje z avtomobilom.

3.3. Analiza negativnih vplivov (stroški) igralništva v MONG

Negativni učinki oziroma stroški, ki jih igralništvo lokalni skupnosti povzroči, nastajajo zaradi problematičnih in odvisnih igralcev. Uradna statistika žal ne vsebuje podatkov o številu odvisnikov od

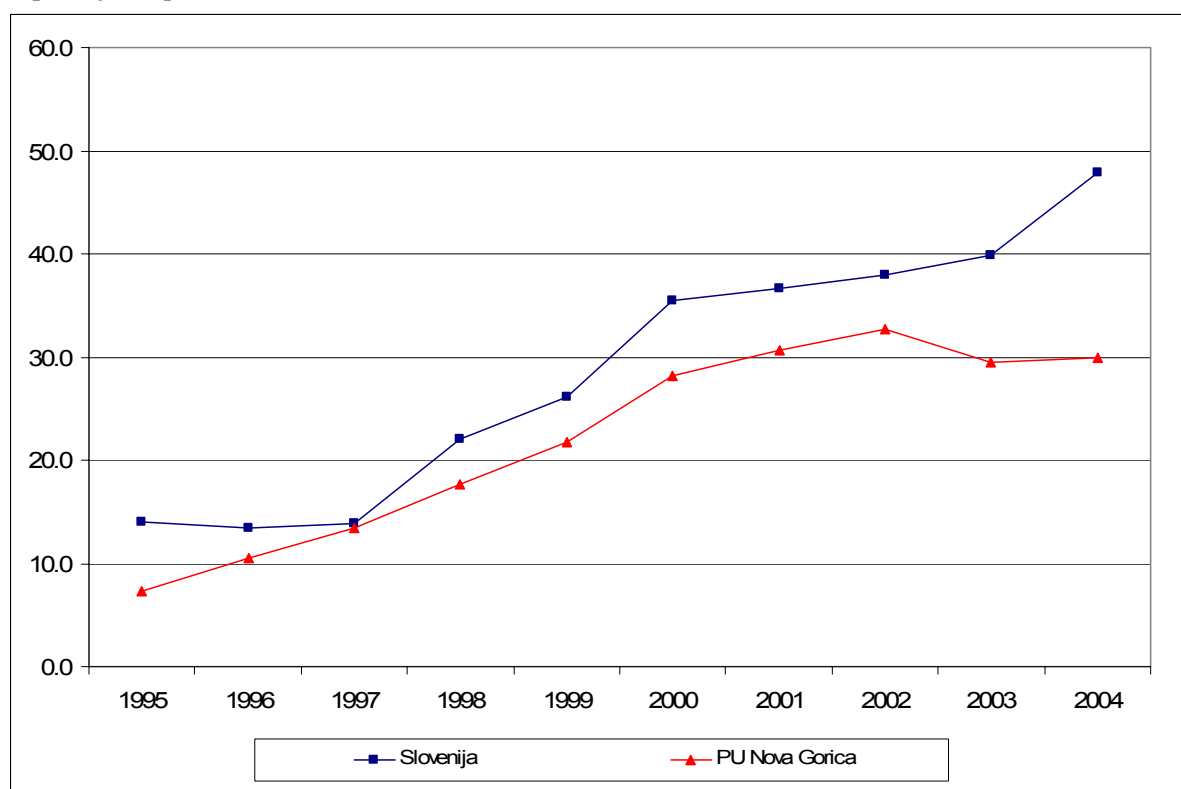
iger na srečo, ne na državni ne na lokalni ravni. Podatke za MONG smo deloma pridobili s pomočjo ankete med prebivalci MONG, ki jih komentiramo v nadaljevanju.

V tem delu se osredotočamo samo na analizo sekundarnih podatkov, ki so uradno dostopni, torej kriminalna dejanja in število razdorov v družin. Poslovne stroške smo že obravnavali (med pozitivnimi učinki igralništva), osebni propadi (bankroti) so kategorija, ki v Sloveniji, za razliko od prakse v ZDA, ne obstaja (propade lahko pravna oseba, propadi fizičnih oseb se ne obravnavajo), podatki o številu samomorov na ravni mestne občine ali regije tudi niso dostopni.

3.3.1. Kazniva dejanja

Med negativnimi vplivi igralništva se pogosto omenja povečanje kriminala, čeprav rezultati empiričnih raziskav dajejo različne rezultate. Na podlagi podatkov, ki nam jih je posredovala Generalna policijska uprava, smo preverjali, ali in kako igralništvo vpliva na kriminal v MONG. Podatki kažejo, da se je na območju policijske uprave Nova Gorica¹⁵ število obravnavanih kaznivih dejanj (na 1.000 prebivalcev) v zadnjem desetletju več kot potrojilo. Vendar je to povečanje precej manjše kot je povečanje v Sloveniji nasploh (slika 11). Poleg realnega povečanja števila kaznivih dejanj gre del povečanja pripisati tudi spremembam v zakonodaji ter različnemu statističnemu zajemanju posameznih kategorij kaznivih dejanj.

Slika 11: Število obravnavanih kaznivih dejanj na 1000 prebivalcev v letih 1995 do 2004 v Sloveniji in policijski upravi Nova Gorica

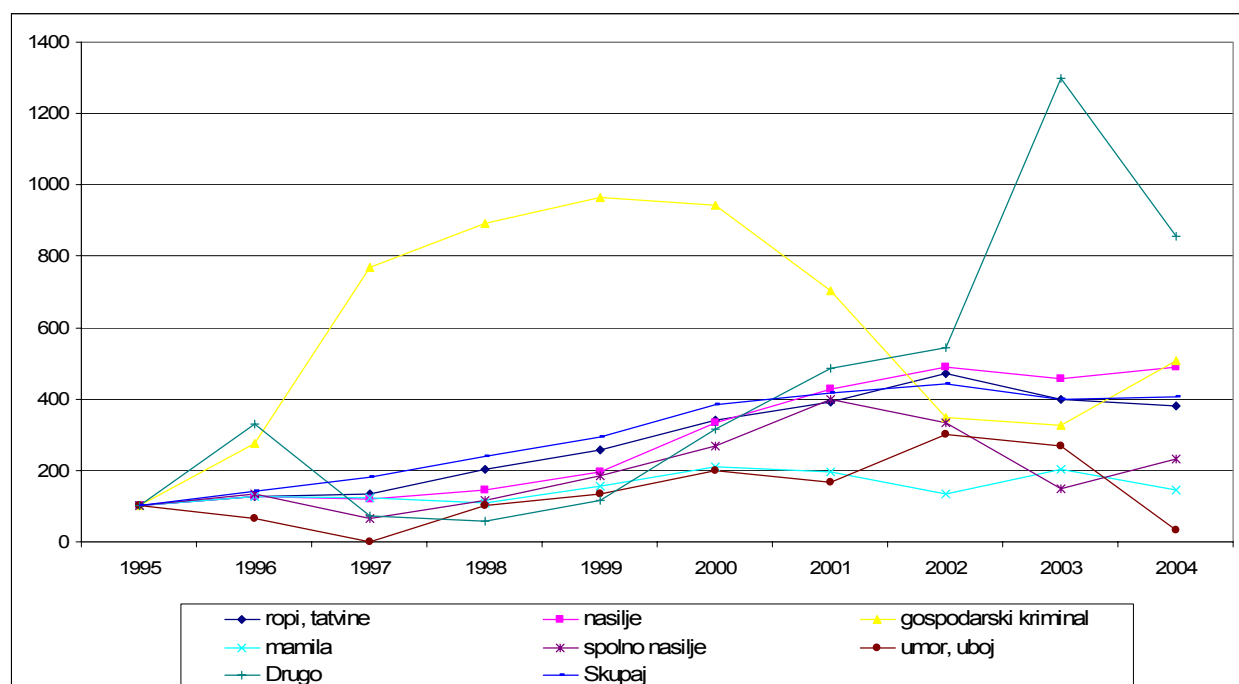

Vir: Generalna policijska uprava, 2005.

¹⁵ Ta poleg MONG zajema še občine Ajdovščina, Bovec, Brda, Cerklje, Idrija, Kanal, Kobarid, Miren-Kostanjevica, Tolmin, Vipava in Šempeter-Vrtojba

Nadalje smo vsa kazniva dejanja združili v sedem skupin¹⁶ in analizirali kazniva dejanja v posamezni skupini. Kot lahko vidimo, se je najbolj povečalo število drugih kaznivih dejanj (vzrok za to je tudi nova zakonodaja; glej sliko 12). Zanimivo se je tudi to, da so se po močnem povečanju od leta 1995 do leta 2002 kazniva dejanja v skupini gospodarskega kriminala (k kateremu je skoraj izključno prispevalo ponarejanje denarja) po letu 2002 zmanjšala (verjetno zaradi uvedbe evra). Med ostalimi kaznivimi dejanji se je nadpovprečno povečalo še nasilje. Po drugi strani se je najmanj povečalo (oziroma v določeni meri celo zmanjšanje) število ropov, umorov, kaznivih dejanj, povezanih z mamili, ter spolno nasilje.

Slika 12: Indeks števila obravnavanih kaznivih dejanj po skupinah na območju PU Nova Gorica, 1995 = 100

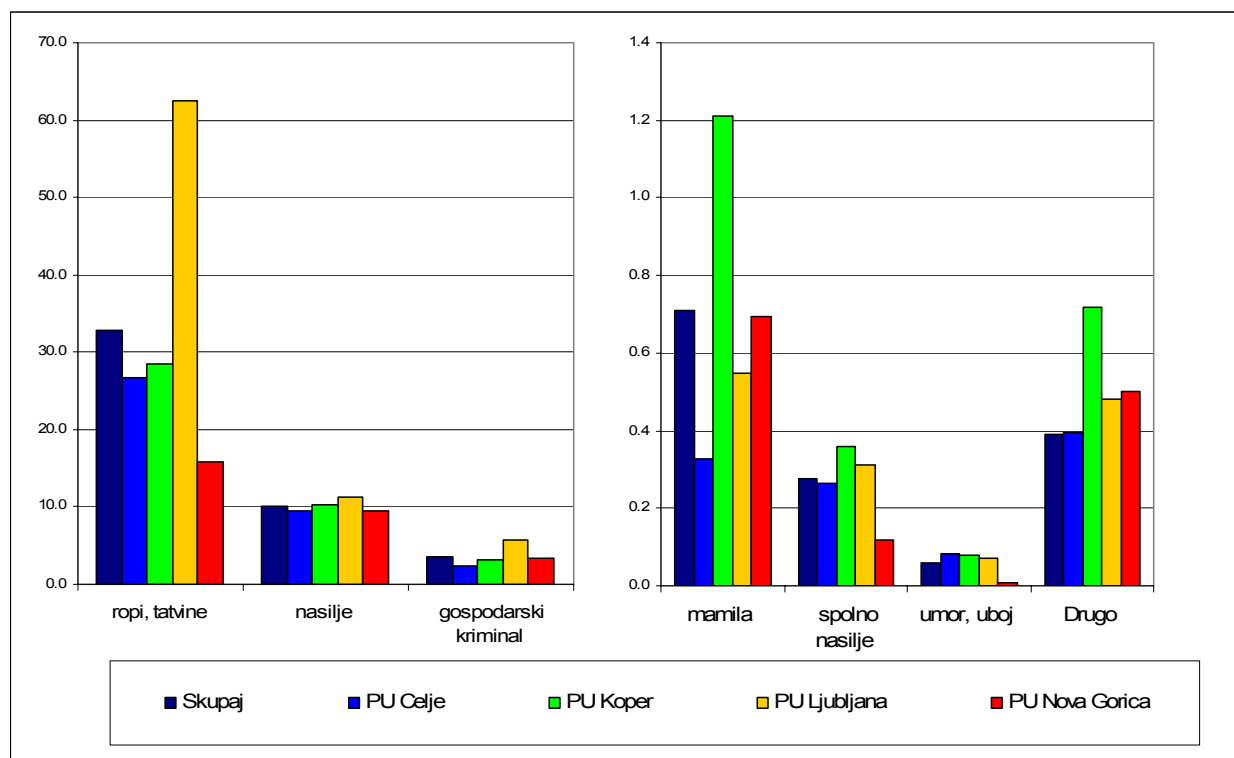
Vir: Generalna policijska uprava, 2005.

Če kazniva dejanja po posameznih skupinah na območju PU Nova Gorica primerjamo z ostalimi področji, lahko vidimo, da je število obravnavanih kaznivih dejanj na 1000 prebivalcev na območju PU Nova Gorica praktično v vseh kategorijah manjše kot na ostalih območjih v Sloveniji (slika 13). Izjema so le kazniva dejanja, povezana z mamili, kjer je Nova Gorica na drugem mestu za Koprom. To lahko kaže na to, da so kazniva dejanja v zvezi z mamili bolj posledica bližine meje.

¹⁶ Ker je vseh kaznivih dejanj preveč, smo jih za potrebe analize združili v sedem skupin: **ropi in tatvine** (sem smo uvrstili tatvine, velike tatvine, rope, roparske tatvine ter odvzem motornega vozila), **nasilje** (lahka telesna poškodba, huda telesna poškodba, posebno huda telesna poškodba, sodelovanje pri pretepu, ogrožanje z nevarnim orodjem, pretep/prepir, povzročitev nevarnosti, protipraven odvzem prostosti, ugrabitev, ogrožanje varnosti, grdo ravnanje, poškod., uničenje-kult., zg. pom., poškodovanje tuje stvari, požig, poškod. stan.,poslov. stavb, prostorov), **gospodarski kriminal** (izsiljevanje, oduševstvo, oškodovanje upnikov, poslovna goljufija, org.den.verig,nedov.iger na srečo, preslep.pri prid.posoj.,ogodn., preslep.pri posl.z vred.papirji, preslepitev kupcev, zloraba položaja in pravic, poneverba, ponarejanje denarja, ponar.,upor.pon.vrednot.,vr.p., izd.nekrit.čeka,zlor.banč.,kk, davčna zatajitev), **mamila** (neuprav.proiz.,promet z mamili in omogočanje uživanje mamil), **spolno nasilje** (posilstvo, spolno nasilje, spolna zloraba slabotne osebe, sp.napad na os. mlajšo od 15 let), **umor in uboj** (umor , uboj na mah, povzročitev smrti iz malomarnosti) in **drugo** (hudodelsko združenje, dogovor za kaznivo dejanje, nasilništvo, zbujanje nar.,ras.,versk.sovr., sodelovan.v skup.,ki stori kd, zbujanje sovraš.,razd.,nestrp.)

Nadpovprečno številna so tudi druga kazniva dejanja zaradi povečanega vpliva nasilništva. V primerjavi z ostalimi območji ima območje Nove Gorice daleč najmanj najhujših kaznivih dejanj - umorov in ubojev ter spolnega nasilja. Proti pričakovanjem je na prebivalca bistveno manjše število ropov in tatvin, za katere literatura večinoma kaže, da se zaradi razvoja igralništva povečajo.

Slika 13: Število kaznivih dejanj na 1000 prebivalcev, Slovenija in posamezne policijske uprave, 2004 (bodite pozorni na lestvico)

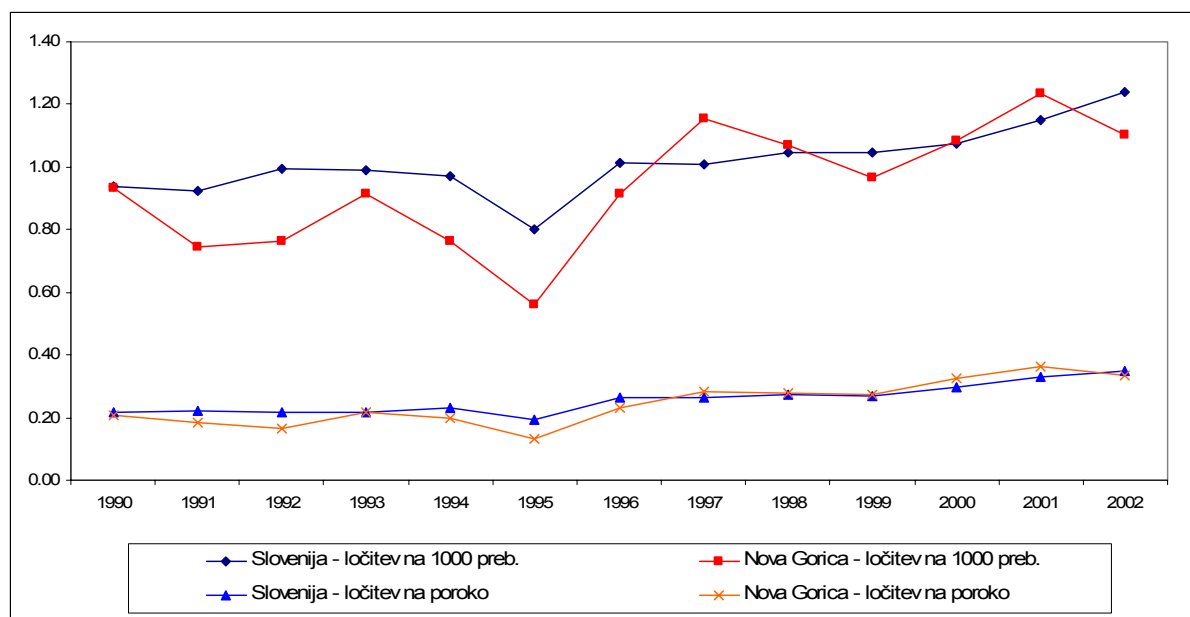
Vir: Generalna policijska uprava, 2005.

V na osnovi predstavljenih podatkov ne moremo najti dokazov, ki bi kazali na to, da razvoj igralništva v Novi Gorici vpliva na povečanje kriminala. Podatki kažejo prej nasprotno. To lahko pojasnimo s posrednim učinkom razvoja igralništva na blaginjo (kriminala je več v bolj siromašnih okoljih) ter morebiti z večjo pozornostjo pristojnih organov. Zaznati je sicer nadpovprečno povečanje nasilja, vendar število kriminalnih dejanj, ki sodijo v kategorijo nasilje, ni značilno višje v Novi Gorici kot v ostalih mestih občinah v Sloveniji.

3.3.2. Razdori v družini

Igralništvo povezujejo tudi s povečanim številom razdorov družin, ki ga literatura povezuje pretežno z odvisnostjo od iger na srečo. V nasprotju s tem se v Novi Gorici povečano število družinskih razdorov povezuje predvsem z zaposlenimi v igralniški dejavnosti kot posledica neugodnih urnikov dela, ki otežujejo družinsko življenje. Podatki (slika 14) kažejo naraščanje števila ločitev zakonske zveze v zadnjem desetletju. Trend ločitev v MONG ne odstopa od splošnega trenda v Sloveniji. Podatki torej ne kažejo na to, da bi igralništvo prispevalo k večjemu številu razdorov družin.

Slika 14: Število ločitev zakonske zveze na 1000 prebivalcev in na poroko v letih 1990 do 2002 v Sloveniji in Novi Gorici

Vir: BSP, 2005.

3.4. Poudarki

- Analiza sekundarnih podatkov kaže na to, da je dosednji razvoj igralništva MONG prinesel več pozitivnih kot negativnih učinkov.
- Ugotovljeni pozitivni učinki so najprej finančni – koncesijska dajatev omogoča razvoj okolja, ki je v prid vsem prebivalcem občine.
- Prek vpliva na zaposlovanje in boljše plače je igralništvo tudi izboljšalo standard prebivalstva v občini. Višina BDP-ja na prebivalca pa ne kaže na to, da bi bili prebivalci Goriške regije bogatejši kot prebivalci v Sloveniji na splošno.
- Igralništvo ni pozitivno vplivalo na povečanje kriminalnih dejanj, posamezna kriminalna dejanja so se celo zmanjšala. Zaznati je edino povečanje nasilja, ki sicer ni statistično značilno večje kot v ostalih mestnih občinah ali v Sloveniji na splošno.
- Igralništvo ne vpliva na povečanje števila razdorov družin. Število ločitev v MONG se statistično značilno ne razlikuje od števila ločitev v ostalih občinah ali Sloveniji na splošno.
- Glede ostalih v literaturi navedenih potencialnih vplivov igralništva smo našli zelo mešane dokaze. Tako težko sprejmemo tezo o pozitivnem oziroma negativnem vplivu igralništva na druga podjetja.

IV DEL – ANALIZA KVALITATIVNE RAZISKAVE

4.1. Uvod

Osnovni namen kvalitativne raziskave je bil opredeliti stališča različnih interesnih skupin v MONG do igralništva. Kvalitativno raziskavo, ki je temeljila na globinskih intervjujih, smo izvedli med predstavniki različnih interesnih skupin v MONG v juniju in juliju 2005. Kot interesne skupine smo opredelili vse skupine, ki posredno ali neposredno vplivajo na razvoj igralništva v MONG, oziroma na katere razvoj igralništva posredno ali neposredno vpliva. Opredelili smo osem interesnih skupin, ki jih v raziskavi predstavljajo predstavniki:

- mestnega sveta (devet predstavnikov; vzorec je reprezentativen, saj smo v njega vključili predstavnike iz vseh svetniških skupin),
- HIT-a d.d. (trije predstavniki največjega ponudnika iger na srečo v Novi Gorici in v Sloveniji),
- igralnih salonov (štirje predstavniki, po eden iz vsakega od obstoječih igralnih salonov v Novi Gorici: Princes, Jolly, Paquito in Fortuna),
- gospodarstva oziroma ostalih podjetji v Novi Gorici (pet predstavnikov podjetji, ki poslujejo v gostinstvu, gradbeništvu, trgovini ipd.),
- policije (dva predstavnika iz lokalne policijske postaje),
- socialnega dela (trije predstavniki iz lokalnega centra za socialno delo in klinike za zdravljenje odvisnikov)
- turistične dejavnosti (dva predstavnika) ter
- GZS (lokalna pisarna gospodarske zbornice), OOO (obratna zbornica) in KS (krajevna skupnost).

Globinske intervjuje med 30 anketiranimi smo izvedli na podlagi strukturiranega vprašalnika (Priloga 1)¹⁷. Pri oblikovanju vprašalnika smo izhajali iz teorije in empiričnih rezultatov študij, večinoma narejenih v ZDA, vprašanja pa smo prilagodili lokalnemu okolju.

Vprašalnik je bil sestavljen iz dveh vsebinskih delov. V prvem delu smo želeli dobiti sliko o odnosu oblikovalcev lokalne politike do igralništva v Novi Gorici. V tem delu smo vključili vprašanja o tem, ali ima igralništvo več pozitivnih kot negativnih vplivov na lokalno skupnost; ali povečuje kvaliteto življenja v lokalni skupnosti; ali je ključnega pomena za nadaljnji gospodarski razvoj MONG; ali je MONG zasičena z igralniško ponudbo; ali bi dodatne igralnice ali igralne salone morali razvijati ven iz mestnega jedra ter ali bi zaradi preveč negativnih vplivov igralništvo morali v popolnosti umakniti iz Nove Gorice. Pri tem opozarjamo, da pod igralništvom razumemo prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah in igralnih salonih. Na podlagi ocen navedenih trditev smo oblikovali stališča oblikovalcev lokalnega okolja do igralništva. Poleg tega smo v prvem delu anketirance prosili, naj ocenijo pozitivne in negativne učinke, ki jih igralništvo lahko povzroči.

V drugem delu pa smo se osredotočili na stališča oblikovalcev lokalne politike glede prirejanju iger na srečo v igralnih salonih. Podobno kot v prvem sklopu so anketiranci najprej morali oceniti njihovo (ne)strinjanje z trditvami ki so se nanašale na prirejanje iger na srečo v igralnih salonih; ali trenutna

¹⁷ Kvalitativni vprašalnik je del Priloge, ki je sestavni del tega poročila.

ponudba igralnih salonov zadostuje povpraševanju; ali se igralni saloni vključujejo v turistično ponudbo Nove Gorice; ali igralne salone obiskuje več domačinov kot tujcev; ali bi bilo potrebno igralne salone ukiniti ali njihovo število omejiti; kakšne vplive ima prirejanje iger na srečo na kvaliteto življenja in kriminal. Po tem pa smo ocenjevali pozitivne in negativne učinke, ki jih prirejanje iger na srečo v igralnih salonih lahko povzroči. Zardi primerljivosti smo določili iste kategorije kot pri oceni pozitivnih in negativnih vplivov igralništva na splošno.

Odziv predstavnikov vseh interesnih skupin je bil zelo dober. Z veseljem in velikim interesom so sodelovali v raziskavi in poleg zastavljenih vprašanj so z raziskovalci delili svoja mnenja, probleme ter izzive, s katerimi se lokalna skupnost srečuje. To je bila izjemo pomembna faza raziskovanja saj je omogočila, oblikovanje neodvisnega pogleda v trenutno stanje in odnos oblikovalcev lokalnega okolja do igralništva in njegovega razvoja v prihodnje.

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kvalitativne raziskave.

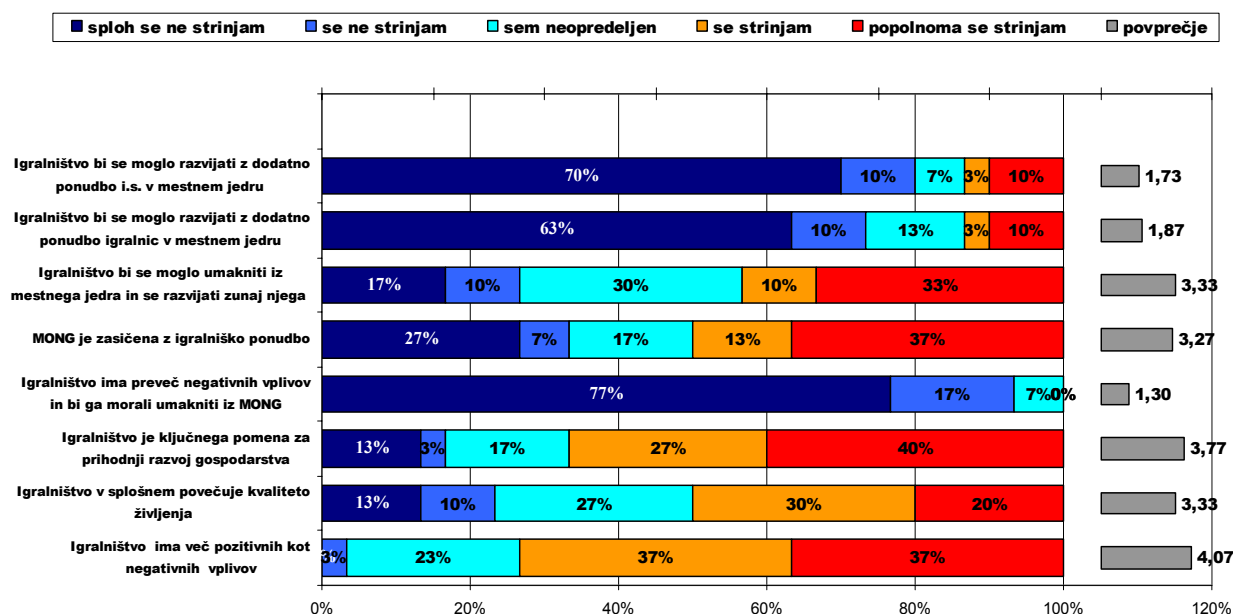
4.2. Stališča oblikovalcev lokalnega okolja do igralništva

Sodeč po rezultatih kvalitativne raziskave, ima večina oblikovalcev lokalnega okolja (političnega, gospodarskega, socialnega ipd.) pozitiven odnos do igralništva. Kot lahko vidimo iz slike 15¹⁸, 94 odstotkov anketiranih meni, da igralništva v nobenem primeru ne bi smeli umakniti iz MONG. Približno 80 odstotkov anketiranih se je strinjalo, da ima igralništvo več pozitivnih kot negativnih vplivov na lokalno skupnost. Velika večina (približno 70 odstotkov) tudi meni, da je igralništvo ključnega pomena za nadaljnji razvoj gospodarstva v Novi Gorici. S to trditvijo pa se niso strinjali predstavniki ostalih podjetij. Vprašani so si zelo enotni tudi v tem, da bi se dodatne igralnice ali igralni saloni morali razvijati izven mestnega jedra. To je tudi v skladu z rezultati študije, ki sta je pripravila Bole in Jere (2004), ki kaže, da v samem mestnem jedru Nove Gorice ni prostora za dodatne ponudnike igralniških storitev.

Mnenja o tem, ali igralništvo povečuje kakovost življenja prebivalcev lokalne skupnosti, niso bila tako enotna. Namreč, približno polovica vprašanih meni, da igralništvo povečuje kakovost življenja, druga polovica je neopredeljena ali se s tem ne strinja. Značilnih razlik med različnimi interesnimi skupinami pri tem vprašanju ni bilo. Nadalje, približno polovica vprašanih meni, da je MONG zasičena z igralniško ponudbo, medtem ko se 34 odstotkov vprašanih s to trditvijo ne strinja. Med slednjimi so večinoma predstavniki mestnega sveta in igralnih salonov, ki menijo, da je v MONG še prostora za dodatne igralnice ali igralne salone. Podobnega mnenja sta Bole in Jere (2004), ki trdita, da makrolokacija Primorsko-kraška regija ni zasičena z igralniško ponudbo, saj ostaja prostor za dodatne igralniške kapacitete, če so te od obstoječih oddaljene vsaj 11-22 minut normalne vožnje z avtomobilom.

¹⁸ V tabeli 1 so predstavljeni odgovori anketirancev na 8 zastavljenih trditvev, s katerima smo testirali njihova stališča glede igralništva. Anketiranci so trditve ocenjevali od 1 (sploh se ne strinja) do 5 (popolnoma se strinjamo). V tabeli 1 si lahko ogledate povprečne ocene ter odstotke anketirancev, ki se z posamezno trditvijo (ne)strinjajo.

Slika 15: Stališča oblikovalcev lokalnega okolja do igralništva

Vir: Lastno delo, 2005.

Poleg že navedenih stališč oblikovalcev lokalne politike do igralništva je večina anketirancev delila mnenje, da je potrebno delati v smeri razvoja celostne in prepoznavne **igralniško turistične destinacije Nova Gorica**. Večina anketirancev je ocenila, da trenutno »turistična destinacija Nova Gorica« ni prepoznavna in da je potrebno oblikovati strateške smernice s ciljem njenega razvoja.

4.3. Ocena pozitivnih vplivov igralništva

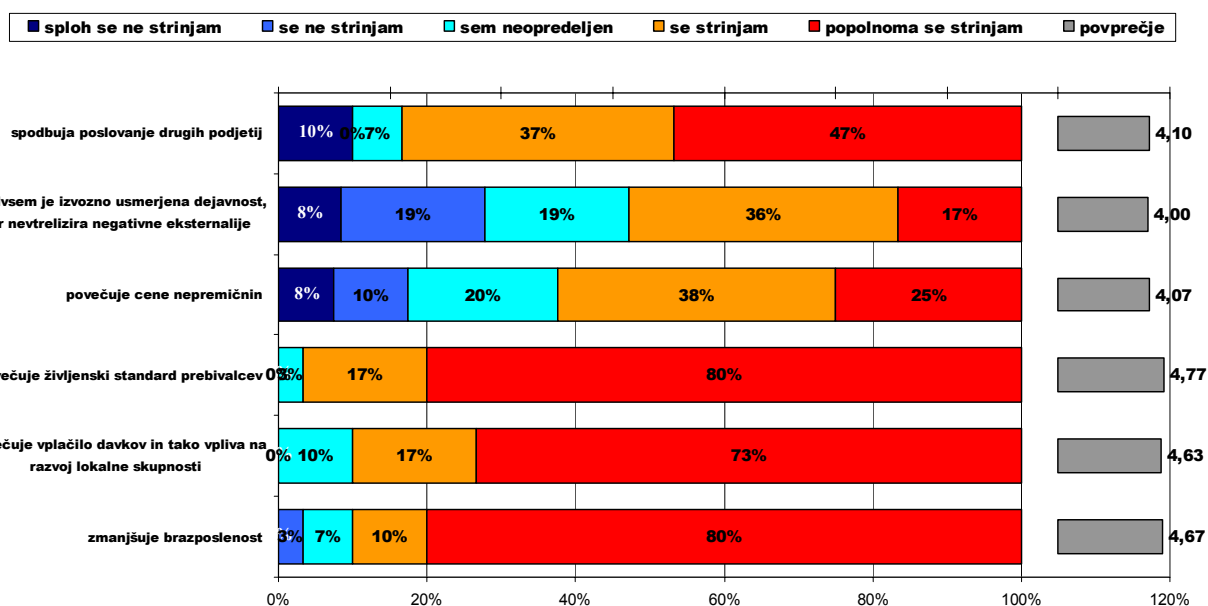
Pri oceni pozitivnih vplivov igralništva so anketiranci bili večinoma enotni in so potrdili svoje stališče, da igralništvo lokalni skupnosti prinaša več pozitivnih kot negativnih vplivov (slika 16). To je pokazala tudi analiza sekundarnih podatkov, predstavljena v prejšnjem poglavju.

Velika večina vprašanih se je strinjala, da igralništvo povečuje življenjski standard prebivalcev lokalne skupnosti, da zmanjšuje oziroma preprečuje brezposelnost ter da povečuje vplačilo davkov, kar vpliva na razvoj lokalne skupnosti. Večina anketiranih se je tudi strinjala, da se koncesijski denar ne uporabi v zadostni meri za namene razvoja turizma in turistične infrastrukture. 84 odstotkov anketiranih se je strinjalo, da igralništvo spodbuja poslovanje drugih podjetij v MONG. Predstavniki podjetij in GZS, OOO in KS so bili pri oceni te trditve neopredeljeni. Nekaj manj oziroma 63 odstotkov anketiranih pa se je strinjalo, da so zaradi igralništva cene nepremičnin narasle. Značilnih razlik med ocenami različnih interesnih skupin pri tem vprašanju ni bilo.

Anketiranci so bili manj »pozitivni« pri oceni trditve, da se negativne eksternalije, ki jih igralništvo povzroča, manjše, ker je igralništvo predvsem izvozno umerjeno. S tem se niso strinjali predstavniki socialnih delavcev, neopredeljeni pa so bili predstavniki drugih podjetij ter GZS, OOO in KS.

Poleg že naštetih so anketiranci kot pozitivne učinke igralništva na lokalno skupnost navajali: promocijo in povečanje prepoznavnosti regije, povečano vlaganje v šport in kulturo ter oživetje mesta.

Slika 16: Ocena pozitivnih učinkov igralništva na lokalno skupnost

Vir: Lastno delo, 2005.

4.4. Ocena negativnih vplivov igralništva

Kakor lahko vidimo iz slike 17, se je pri oceni negativnih vplivov, ki jih igralništvo povzroči med 70 in 80 odstotkov anketiranih strinjalo, da je zaradi igralništva v lokalni skupnosti poraslo število odvisnikov od igralništva, da je degradiran sistem vrednot v lokalni skupnosti in povečano število razdorov družin. Pri tem so posamezniki navajali¹⁹, da se oblikovalci lokalnega okolja premalo zavedajo in premalo napravijo na zmanjšanju negativnih učinkov.

»Odgovorni se negativnih učinkov premalo zavedajo. Sredstva od koncesij se ne uporabljajo za zdravljenje odvisnikov od igralništva. Center za zdravljenje odvisnosti zaposluje samo tri delavce. Med njimi se nihče uradno ne ukvarja s problematiko odvisnikov od iger na srečo.«

»Negativne eksternalije, ki jih igralništvo lahko povzroči, prizadenejo najbolj zaposlene in odvisnike od igralništva. Uradni podatki o številu odvisnikov od igralništva v MONG ne obstajajo. Neuradno se število odvisnikov od leta 2003 povečuje. Vsako leto je približno 14-15 prebivalcev MONG, ki se javijo zaradi problema odvisnosti. Pri tem jih večina v center za zdravljenje odvisnosti pride samo enkrat.«

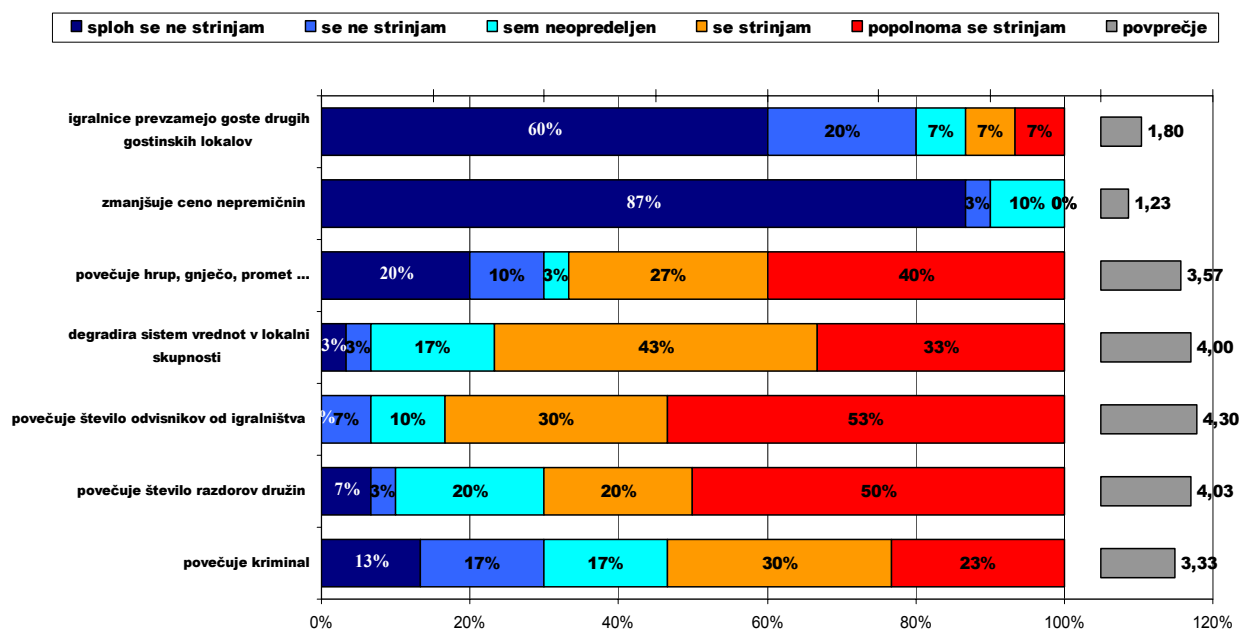
¹⁹ Navajali smo samo citate posameznikov, ki so nam to dovolili oziroma so se s tem strinjali.

Dve tretjini vprašanih kot negativni vpliv igralništva navaja tudi povečanje hrupa, gneče in prometa v mestnem jedru.

Mnenja o tem, ali igralništvo vpliva na povečanje kriminala, pa so bila deljena. Dobra polovica (53 odstotkov) anketirancev se je strinjala, da igralništvo vpliva na povečanje kriminala. Med kriminalnimi dejanji, ki nastajajo kot posledica igralništva v lokalni skupnosti, so anketiranci najbolj pogosto navajali tatvine, prostitucijo ter prodajo in uporabo narkotikov. Druga polovica je bila neopredeljena ali se s to trditvijo ni strinjala. Med njimi so bili predstavniki HIT-a, policije in turistični delavci.

Večina anketirancev se sploh ne strinja, da igralništvo zavira razvoj drugih gospodarskih dejavnosti²⁰ ali da igralnice prevzamejo goste drugih gostinskih lokalov.

Slika 17: Ocena negativnih učinkov igralništva na lokalno skupnost

Vir: Lastno delo, 2005.

Nazadnje smo anketirance vprašali, ali lahko ocenijo, kakšno je stališče lokalnega prebivalstva do igralništva. Ocene so bile zanimive in med seboj različne. V povprečju so vprašani ocenili, da približno polovica prebivalstva podpira nadaljnji razvoj igralništva v Novi Gorici. Zaznali smo, da so odgovori vprašanih dokaj povezani z stališči posameznika glede igralništva. Posamezniki, ki so pozitivno nastrojeni do igralništva, verjamejo, da večina prebivalstva v Novi Gorici podpira nadaljnji razvoj igralništva, prav tako pa so negativno nastrojeni prepričani, da večina deli njihovo mnenje.

²⁰ Zanimivo je, da je samo par vprašanih kot možno oviro za razvoj drugih dejavnosti navedlo to, da druga podjetja težko najdejo »dobre« kadre, ker ne zmorejo izplačevati plač, ki jih imajo zaposleni v igralništvu.

4.5. Stališča oblikovalcev lokalnega okolja glede prirejanja iger na srečo v igralnih salonih

V drugem delu vprašalnika smo testirali odnos anketirancev do prirejanja iger na srečo v igralnih salonih. Kot je razvidno iz slike 16, 60 odstotkov anketirancev meni da je trenutna ponudba igralnih salonov zadostna in da je ni treba dodatno razvijati, medtem ko se s to trditvijo ne strinja 30 odstotkov anketiranih. Ravno tako 60 odstotkov anketiranih ne verjame, da bi igralne salone morali ukiniti, 27 odstotkov pa bi naredilo prav to. Večina (73 odstotkov) tudi meni, da števila igralnih salonov ni potrebno omejevati.

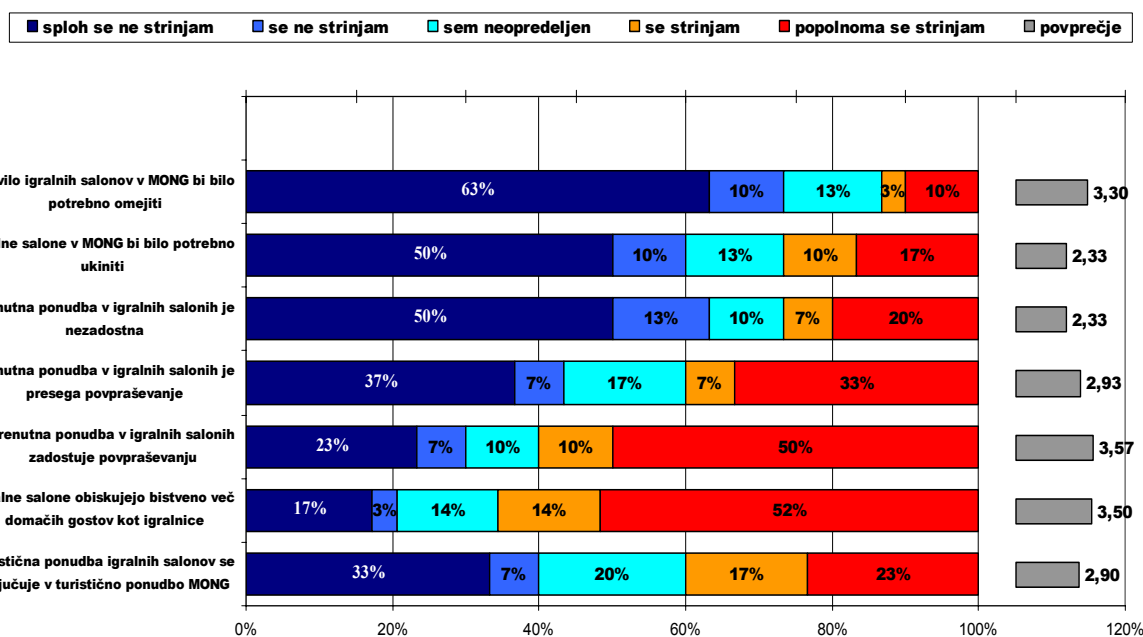
Predstavniki HIT-a, ostalih podjetij, socialni delavci ter GZS, OOOZ in KS so imeli dokaj »negativno stališče« do nadaljnjega razvoja igralnih salonov. Zelo močno se strinjajo, da bi bilo potrebno število igralnih salonov omejiti na trenutno raven, da torej ni treba podeljevati novih koncesij, ker trenutno povpraševanje zadostuje ali celo presega ponudbo. Svoja stališča so predstavniki naštetih interesnih skupin zagovarjali s tem, da igralne salone obiskuje precej večji delež domačinov kot igralnice, kar ima negativne učinke na lokalno skupnost. Menijo tudi, da je poslovanje igralnih salonov manj transparentno. Tudi ostali anketiranci (približno 66 odstotkov) so se strinjali, da igralne salone obiskuje več domačih kot tujih gostov.

»Prirejanje iger na srečo v igralnih salonih je manj transparentno in jih je treba bolj nadzorovati«.

»Problem prirejanja iger na srečo v igralnih salonih je v sistemu upravljanja. Igralništvo je dejavnost, ki bi mogla biti v rokah korporacij, ne pa v rokah podjetnikov«.

Predstavniki igralnih salonov imajo pričakovano nasprotno mnenje in so trdili, da je še prostora za razvoj dodatnih igralnih salonov. Očitke o netransparentnosti poslovanja so močno zavračali, kar so utemeljevali s tem, da zakon jasno predpisuje on-line nadzor prirejanja iger na srečo v igralnih salonih. Potrdili so, da igralne salone obiskuje večji delež domačinov kot igralnice, vendar se po njihovih besedah in podatkih Urada za nadzor iger na srečo struktura spreminja in delež tujcev raste.

Mnenja o tem, ali se ponudba igralnih salonov vključuje v turistično ponudbo Nove Gorice, so bila deljena. Približno 40 odstotkov anketirancev meni da se igralni saloni ne vključujejo v turistično ponudbo Nove Gorice, med njimi je največ predstavnikov HIT-a in mestnega sveta. Z navedeno trditvijo se niso strinjali predstavniki igralnih salonov. Pri tem so navajali, da se sami zelo močno zavzemajo za popestritev turistične ponudbe igralnih salonov. Nekaj igralnih salonov ima investicijske načrte in bo začelo z izgradnjo dodatnih prenočitvenih kapacitet ter ponudbo dodatnih turističnih programov (teniška igrišča, konji ipd.).

Slika 18: Stališča oblikovalcev lokalnega okolja do prirejanja iger na srečo v igralnih salonih

Vir: Lastno delo, 2005.

Pozitivne vplive, ki jih povzročajo prirejanje iger na srečo v igralnih salonih, so anketiranci ocenili nižje kot pozitivne vplive igralništva na splošno. Kot pozitivne kategorije so ocenili to, da igralni saloni povečujejo vplačilo davkov, kar vpliva na razvoj lokalne skupnosti, da zmanjšujejo brezposelnosti in da povečujejo življenjski standard prebivalcev. Na vprašanja ali igralni saloni povečujejo cene nepremičnin, spodbujajo poslovanje drugih podjetij in ali zmanjšujejo negativne učinke s tem da je izvozno usmerjeno, je večina anketirancev bila neopredeljena.

Povprečne ocene negativnih vplivov igralnih salonov na lokalno skupnost so bile zelo podobne oceni negativnih vplivov igralništva na splošno. Anketiranci so menili, da prirejanje iger na srečo v igralnih salonih povečuje število odvisnikov od igralništva, degradira sistem vrednot v lokalni skupnosti in povečuje število razdorov družin. Zanimivo je tudi to, da so se z zgoraj navedenimi trditvami poleg predstavnikov ostalih podjetij in HIT-a popolnoma strinjali tudi predstavniki igralnih salonov.

Edina značilna razlika je v tem, ali anketiranci verjamejo, da igralni saloni povzročajo več kriminala. Predstavniki mestnega sveta, HIT-a, policije, ostalih podjetij ter predstavniki GZS, OOOZ in KS so delili mnenje, da igralni saloni povečujejo kriminal v lokalni skupnosti. Pri tem so predstavniki policije navedli, da se to dogaja predvsem zato, ker igralni saloni za razliko od igralnic nimajo svoje varnostne službe in je zaradi tega pri njih več posredovanj policije. Mnenja so deljena tudi pri oceni segmenta gostov, ki jih privabljajo igralnice. Polovica anketiranih ocenjuje, da imajo igralni saloni svoj tržni segment gostov, druga polovica pa se s tem ni strinja, ker verjame da igralni saloni »živijo na račun HIT-a«.

Bole in Jere (2004) v svoji raziskavi ugotavljata, da se trga igralnic in igralnih salonov ne sovpadata, čeprav se deloma prekrivata. Obiskovalci igralnic so pretežno »zrelejši« gostje, igralne salone pa obiskujejo bolj priložnostni igralci. To se kaže v tem, da povpraševanje po igrah na igralnih avtomatih

v igralnih salonih ni cenovno elastično (cena je opredeljena kot verjetnost izgube), igralci niso še zasvojeni, v igralnih salonih pa je manjša tudi elastičnost povpraševanja glede na število prostih dni v mesecu. Avtorja ugotavljata, da zaradi dejstva, da igralni saloni privlačijo bolj priložnostne goste, ti lahko celo povečujejo prihodke igralnice, pod pogojem, da so dovolj oddaljeni od nje. V nasprotnem primeru pa si konkurirajo za iste goste.

4.6. Poudarki

- Iz rezultatov kvalitativne raziskave lahko sklepamo, da imajo oblikovalci lokalnega okolja v MONG pozitiven odnos do igralništva, kar je skladno z rezultati analize sekundarnih podatkov.
- Med pozitivnimi učinki, ki jih je igralništvo prineslo lokalni skupnosti, oblikovalci navajajo predvsem dejstvo, da igralništvo preprečuje oziroma zmanjšuje brezposelnosti, povečuje vplačila davkov, kar vpliva na razvoj lokalne skupnosti, rast življenjskega standarda prebivalstva, spodbujanje poslovanje ostalih podjetij in povečevanje cen nepremičnim v lokalni skupnosti. Njihova mnenja glede pozitivnih učinkov (deloma) potrjujejo tudi razpoložljivi sekundarni podatki.
- Med negativnimi vplivi igralništva na lokalno skupno so največjo oceno dobili: rast števila odvisnikov od igralništva, degradiranje sistema vrednot v lokalni skupnosti ter rast števila razdorov v družini. Uradne statistike, ki bi potrdila rast števila odvisnikov, žal ni, kar je lahko dokaz, da se z negativnimi učinki igralništva lokalno skupnost premalo ukvarja. Takšen odnos je na dolgi rok ni primeren, posebej ker je večina oblikovalcev lokalne skupnosti v prihodnosti videla Novo Gorico kot prepoznavno igralniško turistično destinacijo. Percepcija, da igralništvo povečuje število razdorov v družin, je napačna, saj MONG po številu razdorov družin ne odstopa od slovenskega povprečja.
- Stališča oblikovalcev lokalne skupnosti glede prirejanja iger na srečo v igralnih salonih so bila pozitivna, a manj kot do igralništva na splošno. Večina anketirancev verjame, da trenutna ponudba igralnih salonov zadostuje povpraševanju.
- V prihodnje bi se moralo igralništvo razvijati z dodatno ponudbo igralnic in igralnih salonov izven mestnega jedra. Vsi akterji ki oblikujejo lokalno politiko v MONG, bi morali delati več na oblikovanju strateških okvirjev za razvoj prepoznavne **turistično igralniške destinacije Nova Gorica**.

V DEL - ANALIZA KVANTITATIVNE RAZISKAVE

5.1. Uvod

S pomočjo kvantitativne raziskave, med prebivalci Nove Gorice smo želeli preveriti, kakšno je mnenje širše javnosti o igralništvu in njegovem razvoju v MONG. Anketiranje je potekalo telefonsko na podlagi vnaprej pripravljene in testiranega vprašalnika (Priloga 2), izvedlo pa ga je podjetje CATI v času od 18. do 26. julija 2005. Izbor enot je potekal s klicem na naključno telefonsko številko gospodinjstva v občini, znotraj gospodinjstva pa je bila anketirana tista polnoletna oseba, ki je zadnja praznovala rojstni dan.

V anketi je sodelovalo skupaj 250 prebivalcev mestne občine Nova Gorica, od tega je bilo 56 odstotkov anketiranih iz samega mesnega naselja Nova Gorica, 45 odstotkov pa iz ostalih naselij. Med anketiranimi sta bila dva moška manj kot je bilo žensk, povprečna starost anketirancev pa je bila 41 let. Večina anketirancev (56 odstotkov) ima dokončano poklicno ali štiriletno srednjo šolo, dobra tretjina ima najmanj višjo izobrazbo, slabih osem odstotkov pa ima dokončano osnovno šolo. Anketirani v povprečju zaslužijo neto približno 170 tisoč tolarjev mesečno. Vzorec je bil dodatno utežen, da se je zagotovila reprezentativnost po starosti in spolu.

Anketo je sestavljalo več sklopov vprašanj, ki so bila večinoma merjena na petstopenjski lestvici od ena (sploh se ne strinjam) do pet (popolnoma se strinjam). Za večino vprašanj smo preverili, ali obstajajo statistično značilne razlike med prebivalci glede na različne demografske kazalnike (starost, spol, izobrazba, zaposlitveni status, dohodek, oddaljenost od igralnice/igralnega salona ter tip naselja – mesto Nova Gorica ali okoliški kraji). Pri preizkušanju domnev smo večinoma uporabljali hi-kvadrat preizkus in koeficient kontingence, ki kažeta odvisnost med imenskimi spremenljivkami, uporabljali smo tudi analizo variance in v nekaterih primerih preizkuse dvojic.

5.2. Obiskovanje igralnic in igralnih salonov

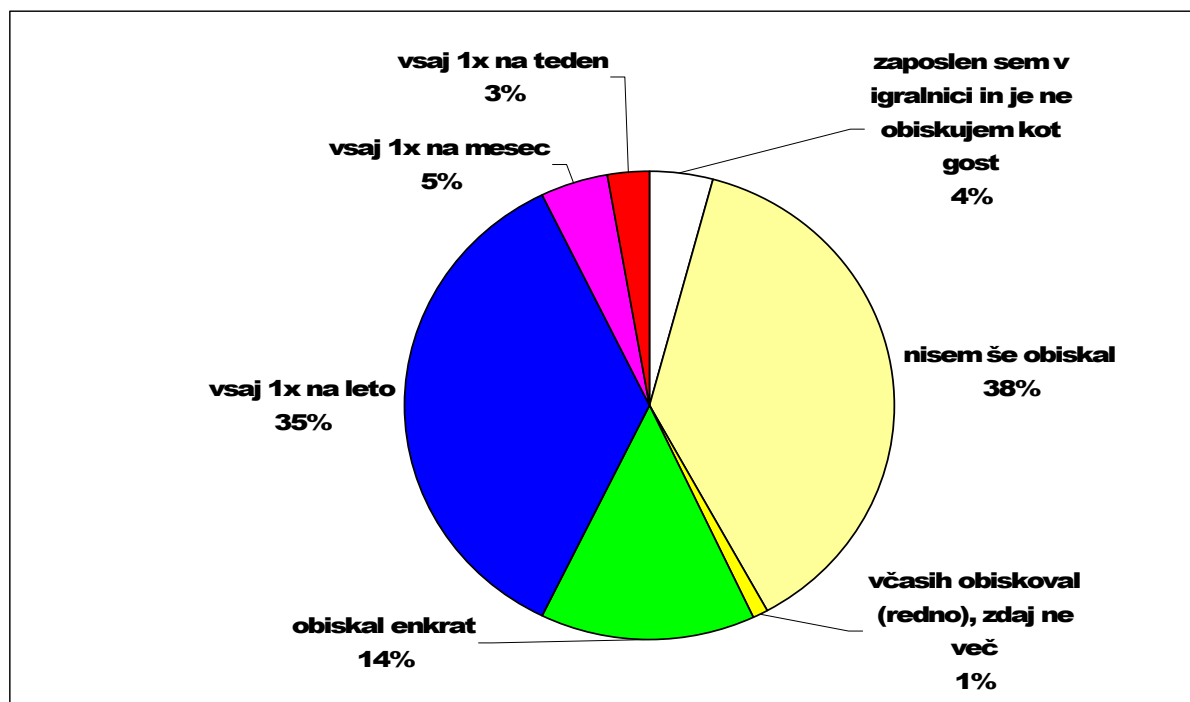
Anketirane smo najprej vprašali, kako pogosto zahajajo v igralnice in igralne salone ter kaj je glavni razlog (ali razlogi) za njihov obisk. Med anketiranimi jih 42 odstotkov še ni obiskalo igralnice, od tega desetina zato, ker so tam zaposleni in zato igralnice ne obiskujejo kot gostje. Med tistimi, ki so igralnico že obiskali, jih je več kot polovica obiskala igralnice enkrat ali največ nekajkrat letno. 14 odstotkov vprašanih je bilo v igralnici le enkrat. Trije odstotki vprašanih so zatrdili, da igralnico obiščejo vsaj enkrat tedensko. Sklepamo lahko, da so to prebivalci, ki že imajo ali pa lahko razvijejo probleme z igrami na srečo (večja ali manjša oblika zasvojenosti). Ta odstotek se ujema z rezultati empiričnih raziskav, narejenimi v ZDA, da ima probleme z igrami na srečo dva do pet odstotkov odrasle populacije in ocenami nekaterih intervjuvancev v kvalitativnem delu raziskave (Slika 19).

Zanimivo je, da pri obisku igralnic ni statistično značilnih razlik med prebivalci glede na demografske spremenljivke. Edini značilni vpliv je²¹, da v igralnice hodijo v povprečju nekoliko starejši prebivalci

²¹ Ugotovljen s pomočjo ordinalnega regresijskega modela.

občine. Ostali demografski kazalniki (spol, izobrazba, zaposlitveni status, dohodek) nimajo vpliva na obisk igralnice.

Slika 19: Pogostost obiskovanja igralnic

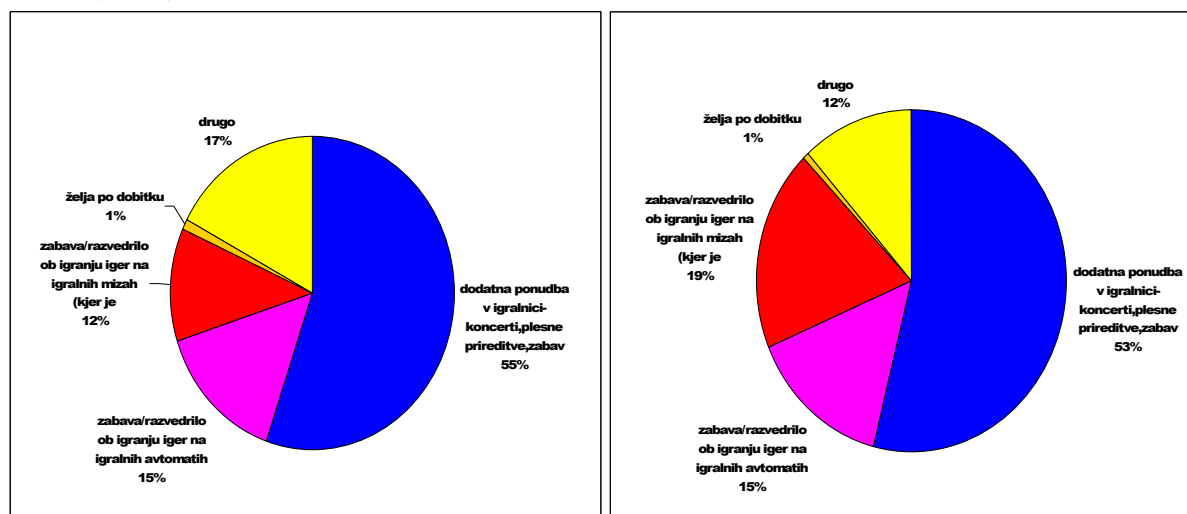

Vir: Anketni podatki, 2005.

Glavni razlog za obisk igralnice je za večino anketiranih dodatna ponudba igralnice, torej razne prireditve, koncerti in podobno, in ne sama igra na srečo. To se ne spremeni niti, če razlog obiska utežimo glede na pogostost obiskovanja²² (slika 20). Med tistimi, ki so kot glavni vzrok obiska navedli razvedrilo ob igranju, jih več išče razvedrilo na igralnih avtomatih kot na igralnih mizah, kar se pa obrne, če razloge utežimo glede na pogostost obiska. Rednejši obiskovalci raje igrajo igre na igralnih mizah kot na igralnih avtomatih.

²² Uporabljene uteži so 100 za »najmanj enkrat tedensko«, 20 za »najmanj enkrat mesečno«, šest za »najmanj enkrat letno« in ena za »obiskal enkrat«.

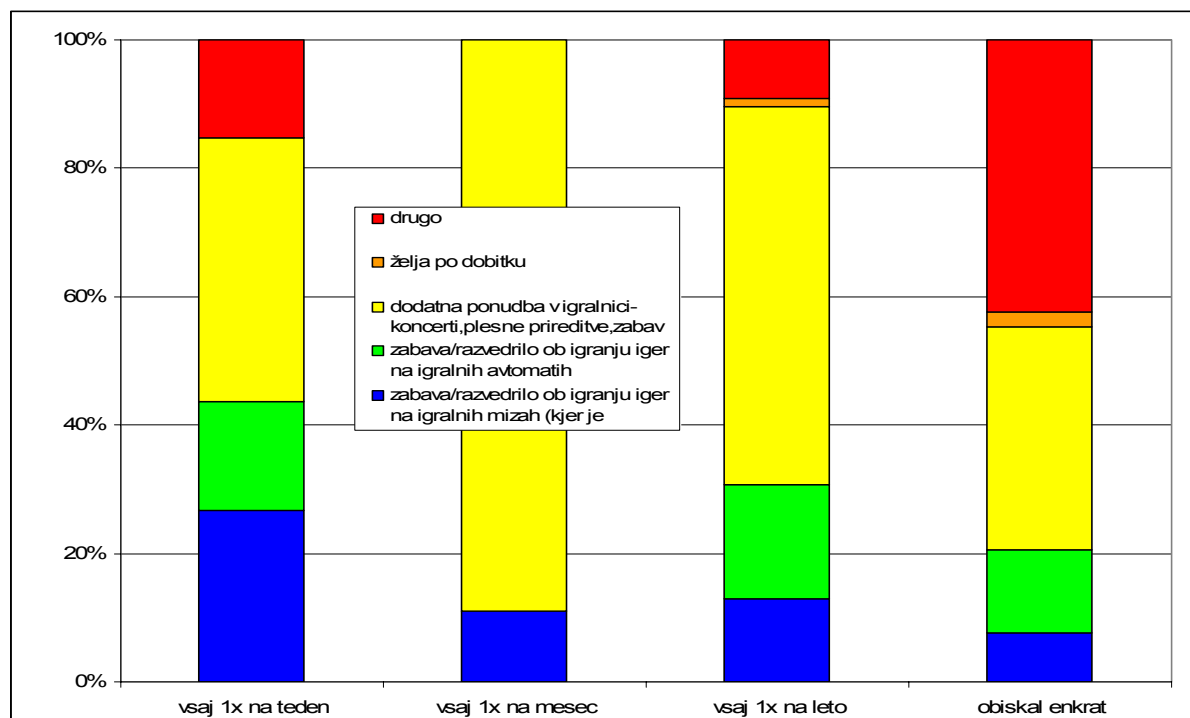
Slika 20: Razlogi za obisk igralnice za posameznega anketiranca (levo) in uteženo glede na pogostost obiska (desno)

Vir: Anketni podatki, 2005.

Če pogledamo razloge za obisk glede na pogostost obiska (slika 21), lahko vidimo, da je igranje na igralnih mizah in igralnih avtomatih najpomembnejše za redne obiskovalce, torej tiste ki igralnico obiščejo vsaj enkrat tedensko. To potrjuje tezo, da gre za prebivalstvo, ki ima (potencialne) probleme z igro na srečo. Občasnim obiskovalcem je najpomembnejši razlog za obisk igralnice dodatna ponudba, pri tistih ki so igralnico obiskali le enkrat, pa so pomembni tudi drugi razlogi.

Med drugimi razlogi za obisk obiskovalci v prvi vrsti navajajo radovednost. Med tistimi, ki so igralnico obiskali le enkrat, je veliko takih, ki so jo obiskali ob otvoritvi. Med občasnimi obiskovalci jih je takih, ki igralnico obiščejo takrat, ko tja peljejo svoje goste, bodisi prijatelje ali poslovne partnerje.

Slika 21: Razlogi za obisk igralnice po posameznih skupinah glede na pogostost obiskovanja

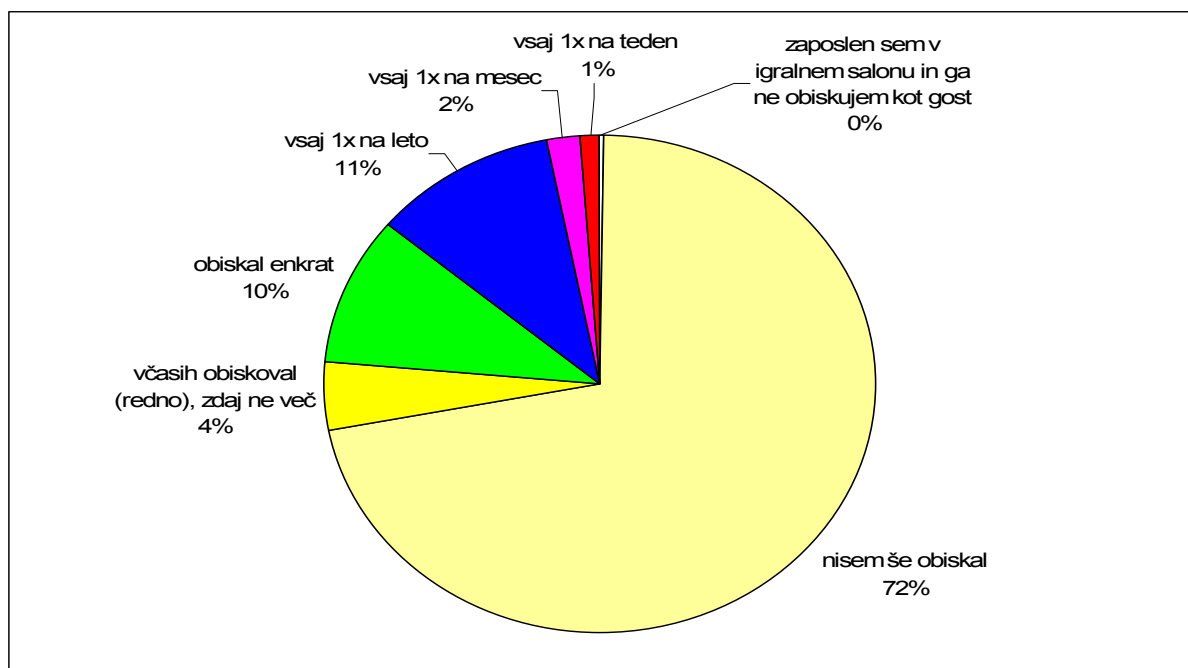
Vir: Anketni podatki, 2005.

Igralne salone obiskuje veliko manj vprašanih, saj jih skoraj tri četrtine ni še nikoli obiskalo igralnega salona (slika 22). Med tistimi, ki so salon že obiskali, je dobra tretjina takih, ki so ga obiskali le enkrat, podoben pa je tudi delež tistih, ki so občasni (enkrat ali nekajkrat letno) obiskovalci igralnih salonov. V primerjavi z igralnicami imajo igralni saloni razmeroma nekoliko manjše število rednih obiskovalcev, kar potrjuje rezultate raziskave Boleta in Jerete (2004), da v igralne salone zahajajo bolj občasni gostje..

Med rednimi obiskovalci igralnih salonov je tretjina zaposlenih v igralnici²³, večinoma pa so redni obiskovalci igralnih salonov občasni obiskovalci igralnic. Zanimivo je, da redni obiskovalci igralnic (z izjemo enega) niso bili še nikoli v igralnem salonu. Trga obiskovalcev igralnic in igralnih salonov sta torej očitno pretežno ločena, kar potrjujejo tudi ugotovitve Boleta in Jereta (2004) in mnenja oblikovalcev lokalnega okolja v MONG .

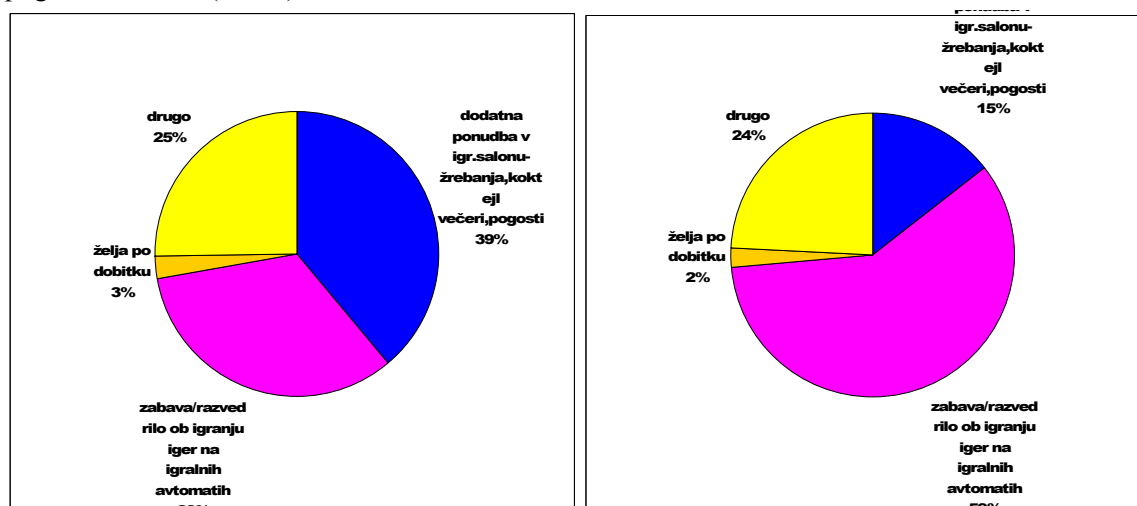
Glede na demografske kazalnike so značilne le razlike med spoloma – moški zahajajo v igralne salone pogosteje kot ženske. Ostali demografski kazalniki (starost, izobrazba, zaposlitveni status, dohodek) nimajo vpliva na obisk igralnega salona.

²³ Zaposleni v igralnici so načeloma kar pogosti obiskovalci igralnih salonov. Tretjina jih je navedla, da so salone včasih obiskovali redno, a sedaj ne več, polovico bi lahko uvrstili med občasne obiskovalce.

Slika 22: Pogostost obiskovanja igralnih salonov

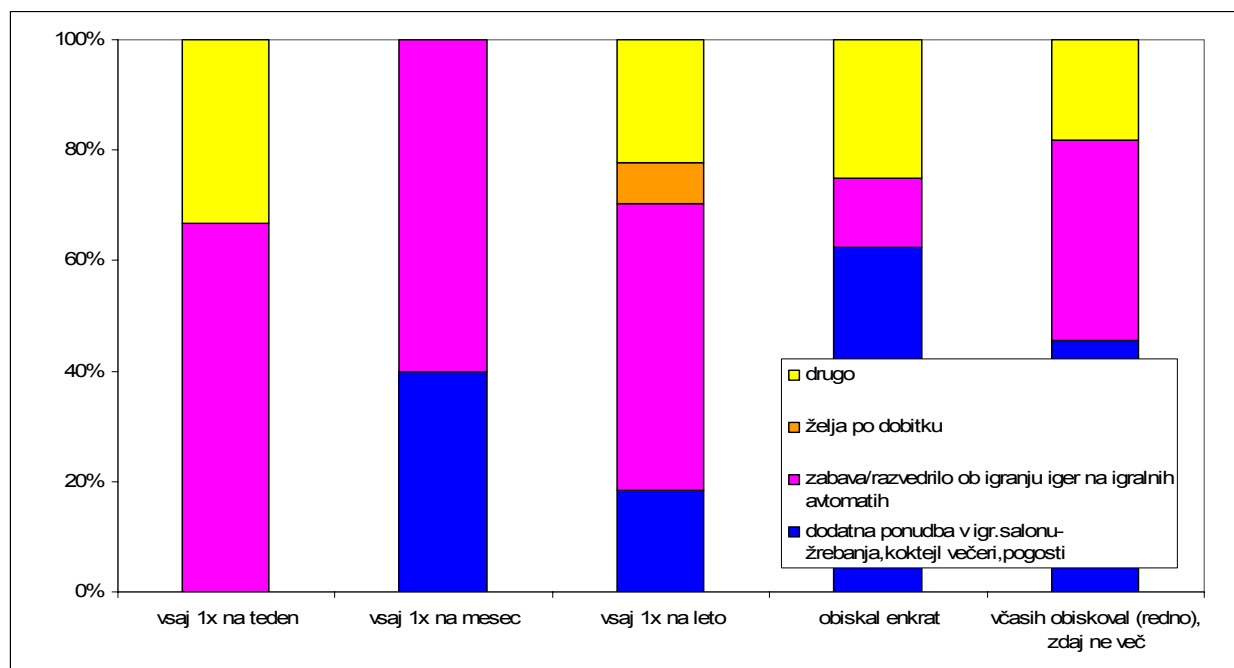
Vir: Anketni podatki, 2005.

Med razlogi za obisk igralnih salonov je pomen zabave ob igranju iger na srečo (na avtomatih) v primerjavi z igralnicami večji (slika 23). Dodatna ponudba ima relativno največji pomen, ki ga pa izgubi, če razloge utežimo glede na pogostost obiska. Najbolj pomemben razlog obiska za prebivalce, ki bolj pogosto obiskujejo igralne salone, je iskanje zabave ob igranju na srečo.

Slika 23: Razlogi za obisk igralnega salona za posameznega anketiranca (levo) in uteženo glede na pogostost obiska (desno)

Vir: Anketni podatki, 2005.

To ugotovitev potrjuje tudi slika 24. Dodatna ponudba je pomembnejša za občasne igralce in prav posebej za tiste, ki so doslej salon obiskali le enkrat. Med drugimi razlogi za obisk igralnega salona je med občasnimi obiskovalci na prvem mestu radovednost, med rednimi obiskovalci pa izstopa druženje s prijatelji.

Slika 24: Razlogi za obisk igralnega salona po posameznih skupinah glede na pogostost obiskovanja

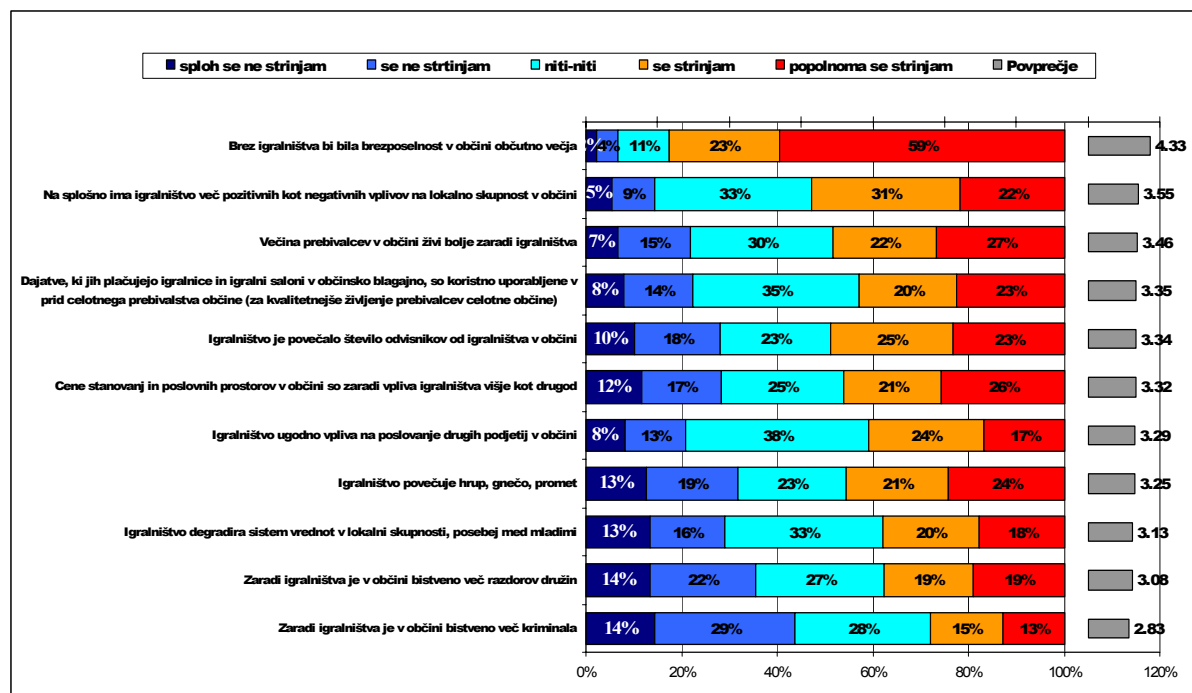
Vir: Anketni podatki, 2005.

Iz podatkov o pogostosti in razlogih obiskovanja igralnic in igralnih salonov med prebivalci MONG sklepamo, da prebivalci MONG veliko raje zahajajo v igralnice kot v igralne salone. Razlog za to je predvsem v pestrejši dodatni ponudbi, ki je glavni razlog tako za obisk igralnice kot tudi za obisk igralnega salona. Večina obiskovalcev tako igralnic kot igralnih salonov je občasnih obiskovalcev, ki v igralnico ali salon zaidejo kvečjemu nekajkrat letno. Tri do štiri odstotke anketiranega prebivalstva zahaja v salone ali igralnice redno (vsaj enkrat tedensko) – to je delež prebivalstva, ki ima (potencialno) probleme z igrami na srečo. Ta odstotek se ujema z ugotovitvami študij narejenih v tujini in navedbami vprašanih v kvalitativni raziskavi. Glede na razloge za obisk igralnega salona lahko ugotovimo, da so igralni saloni za prebivalce MONG potencialno bolj nevarni kot igralnice, kar pride še posebej do izraza, če upoštevamo še podatek, da igralni saloni beležijo večji obisk domačih gostov kot igralnice.

5.3. Mnenje prebivalstva o vplivih igralništva

V nadaljevanju ankete smo prebivalce povprašali, kakšni so po njihovem mnenju vplivi igralništva (pozitivni in negativni) na gospodarsko in družbeno okolje v MONG. Vprašani so na trditve odgovarjali na petstopenjski lestvici od ena (sploh se ne strinjam) do pet (popolnoma se strinjam). Rezultati so predstavljeni v sliki 25.

Slika 25: Rezultati mnenj prebivalcev o učinkih iger na srečo

Vir: Anketni podatki, 2005.

Prebivalci se najbolj strinjajo s trditvijo, da je razvoj igralništva bistveno prispeval k zmanjševanju oziroma preprečevanju brezposelnosti v občini – s to trditvijo se strinja ali popolnoma strinja 82 odstotkov prebivalcev. Več kot polovica prebivalstva (52 odstotkov) se strinja tudi s tem, da ima igralništvo več pozitivnih kot negativnih učinkov na MONG, kar se kaže tudi iz analize sekundarnih podatkov.

Nekoliko manj anketirancev se strinja s trditvijo, da večina prebivalstva zaradi igralništva živi bolje. Slaba polovica se s tem strinja, dobra petina pa meni, da temu ni tako. Tisti, ki živijo bliže igralnici (do 100 metrov), so bolj nagnjeni k temu, da se s to trditvijo ne strinjajo, vendar razlika ni statistično značilna. Več prebivalcev kot ne se tudi strinja, da so prihodki od koncesijske dajatve koristno porabljeni, dobra tretjina jih do tega vprašanja ni opredeljena. V koristnost porabe denarja so bolj prepričani prebivalci okoliških naselji v občini, torej tisti, ki so od igralnic in salonov bolj oddaljeni.

Anketiranci so bili nekoliko bolj opredeljeni (tri četrtine opredeljenih) glede tega, ali je zaradi razvoja igralništva tudi več odvisnikov od igralništva. Slaba polovica meni, da je temu tako, dobra četrtina pa meni, da to ne drži. Podobni deleži veljajo tudi za trditev, ali razvoj igralništva vpliva na cene nepremičnin v občini. S to trditvijo se najbolj strinjajo anketirani, ki živijo blizu, a ne v neposredni bližini igralnice (nad 100 do 500 metrov).

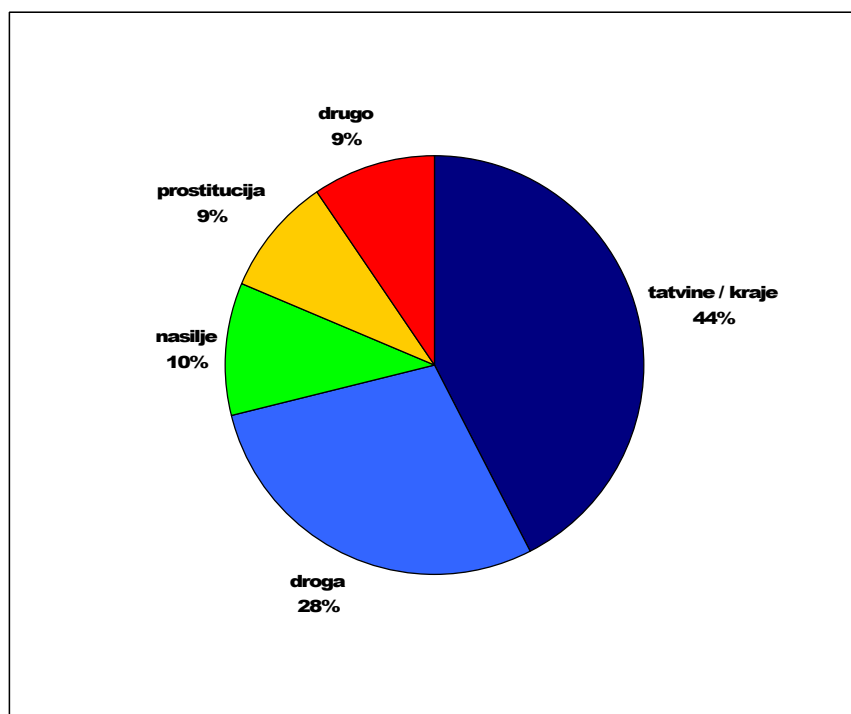
Skoraj 40 odstotkov prebivalcev nima mnenja o tem, kakšen je vpliv razvoja igralništva na ostala podjetja, od opredeljenih pa jih večina meni, da je ta vpliv pozitiven. Glede na zaposlitveni status obstajajo statistično značilne razlike, saj lastniki podjetja (teh je slabe tri odstotke vprašanih) bistveno bolj pogosto menijo, da igralništvo spodbuja razvoj drugih podjetij. 45 odstotkov vprašanih meni, da razvoj igralništva povečuje gnečo, hrup in promet, slaba tretjina pa se s tem ne strinja. Hrup in promet

pričakovano najbolj moti prebivalce v neposredni bližini igralnic in salonov (do 100 metrov), ni pa razlik med prebivalci mesta Nova Gorica in ostalimi kraji v občini.

Tretjina vprašanih se ni opredelila glede vprašanja o tem, ali razvoj igralništva vpliva na degradacijo sistema vrednot v lokalni skupnosti. Med opredeljenimi večina meni, da temu je tako, starejši prebivalci pa so bolj tega mnenja kot mlajši. Starejši tudi v večji meri menijo, da razvoj igralništva vpliva na povečano število razdorov družin. Na splošno pa so mnenja o tem razdvojena. Edini učinek, za katerega je večina vprašanih menila, da ni opazen, je povečanje kriminala kot posledica razvoja igralništva. To potrjujejo tudi sekundarni podatki. Da igralništvo povečuje kriminal meni namreč le 28 odstotkov vprašanih, 43 odstotkov pa jih meni, da temu ni tako.

Skoraj polovica tistih vprašanih, ki so mnenja, da se je kriminal povečal, meni, da se je najbolj povečalo število krajev in tatvin. Slaba tretjina jih je mnenja, da se je povečalo število kaznivih dejanj, povezanih z drogo, po desetina pa jih meni, da se je povečalo število nasilnih dejanj, prostitucija ter druge oblike kriminala (slika 26). Med drugimi oblikami kriminala omenjajo ponarejanje in pranje denarja, goljufije ter kršenje javnega reda in miru, na javnih krajih in v zasebnih prostorih.

Slika 26: Mnenje prebivalcev o tem, katere vrste kriminala so se najbolj povečale

Vir: Anketni podatki, 2005.

Na podlagi mnenj prebivalcev o tem, kakšni so pozitivni in negativni učinki razvoja igralništva na gospodarsko in družbeno okolje v MONG, lahko ugotovimo, da prebivalci občutijo večino učinkov, opisanih v obstoječi literaturi. Mnenja prebivalstva so večinoma tudi v skladu z realnim stanjem²⁴.

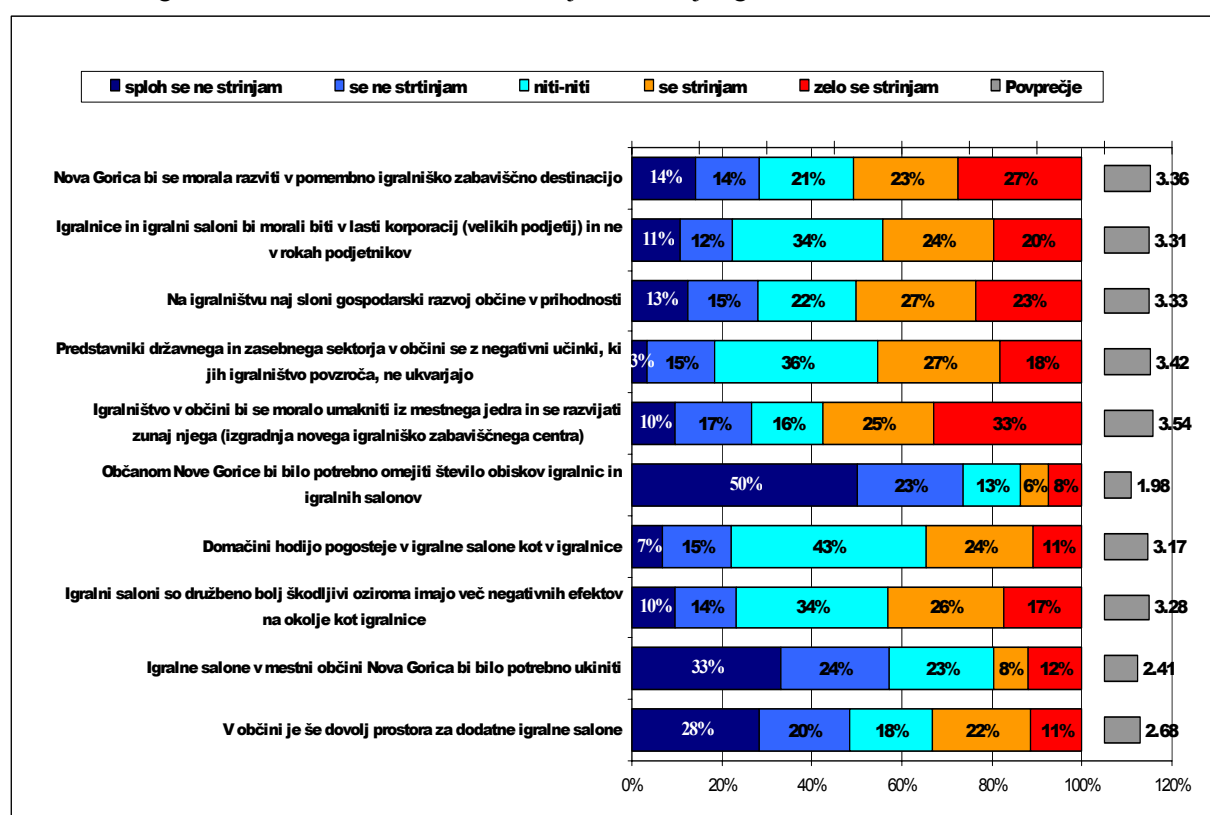
²⁴ Kakor ga kažejo razpoložljivi sekundarni podatki

Prebivalci so v splošnem mnenja, da ima igralništvo več pozitivnih kot negativnih učinkov in da povečuje kvaliteto življenja prebivalstva. Več učinkov, tako pozitivnih kot negativnih, občutijo tisti prebivalci, ki živijo v neposredni bližini igralnic.

5.4. Mnenja prebivalstva o stanju in prihodnjem razvoju igralništva v MONG

V zadnjem sklopu vprašalnika smo prebivalce povprašali, kakšno je njihovo mnenje o trenutnem stanju in prihodnjem razvoju igralništva v MONG. Podobno kot v prejšnjem sklopu so tudi v tem odgovarjali na lestvici od ena (sploh se ne strinjam) do pet (popolnoma se strinjam). Rezultate predstavlja slika 27.

Slika 27: Odgovori anketiranih na trditve o stanju in razvoju igralništva v MONG

Vir: Anketni podatki, 2005.

Idejo o tem, da bi se morala Nova Gorica razviti v pomembno igralniško destinacijo, podpira polovica anketiranih, dobra četrtina pa se s tem ne strinja. S to trditvijo se strinja več moških kot žensk. Skoraj 60 odstotkov vprašanih meni, da bi se moralo igralništvo umakniti iz mestnega jedra in se razvijati zunaj njega. To še posebej podpirajo starejši prebivalci. Zanimivo so tisti, ki se bolj nagibajo k razvoju Nove Gorice kot igralniške destinacije, manj naklonjeni tej selitvi kot ostali.

Več kot tretjina vprašanih ni opredeljena glede vprašanja, ali naj bodo ponudniki igralniških storitev raje v lasti korporacij kot malih podjetnikov. Med opredeljenimi se jih skoraj dvakrat več strinja s to trditvijo kot ne. Polovica vprašanih meni, da naj prihodnji gospodarski razvoj občine sloni na

igralništvu, dobra četrtnina pa se s tem ne strinja. Prebivalci okoliških naselji bolj podpirajo tak razvoj kot prebivalci mesta Nova Gorica.

Dobra tretjina vprašanih se ni opredelila glede vprašanja, ali se predstavniki državnega in zasebnega sektorja premalo ukvarjajo z negativnimi učinki igralništva. Relativna večina (45 odstotkov) jih meni, da se pristojni dejansko premalo ukvarjajo s to problematiko. Starejši prebivalci občine se s to trditvijo strinjajo bolj kot mlajši.

Slaba polovica vprašanih nima mnenja o tem, ali domačini hodijo pogosteje v igralne salone kot v igralnice. Med opredeljenimi je večina mnenja, da je temu tako (35 odstotkov se jih s tem strinja, 22 pa ne). Veliko vprašanih tudi nima mnenja o tem, ali so igralni saloni družbeno bolj škodljivi kot igralnice. Opredeljeni se večinoma strinjajo s to trditvijo. Se pa vprašani bolj opredeljujejo do vprašanja, ali je v občini še prostora za dodatne igralne salone. Pri tem so mnenja dokaj deljena. Slaba polovica jih meni, da je v občini dovolj igralnih salonov. Tretjina je mnenja, da je še prostora za dodatne, pri čemer med slednjimi prevladujejo moški. Je pa velika večina prebivalstva proti temu, da se igralne salone ukine – proti je kar 57 odstotkov vprašanih, za pa le petina. Nasprotniki igralnih salonov so v večjem deležu ženske in starejši prebivalci. Na najostrejše nasprotovanje je naletela trditev, da bi bilo potrebno prebivalcem omejiti število obiskov igralnic in igralnih salonov. Kar tri četrtnine vprašanih nasprotuje temu, medtem ko je le dobra desetina za.

V splošnem lahko ugotovimo, da so prebivalci ugodno sprejeli dosedanji razvoj igralništva v občini. Menijo, da je nadaljnji razvoj igralništva pomemben za prihodnost občine, bi pa želeli, da se le to razvija na ločini lokaciji zunaj mesta.

5.5. Poudarki kvantitativne ankete

- Prebivalci MONG precej raje zahajajo v igralnice kot v igralne salone. Večina obiskovalcev igralnic je občasnih, rednih obiskovalcev je le 3-4 odstotke. To je tudi zgornja ocena za delež prebivalstva, ki ima probleme z igrami na srečo. Obiskovalci igralnic in igralnih salonov se večinoma ne prekrivajo.
- Glavni razlog za obisk igralnic, tako za občasne kot tudi za redne goste, je dodatna ponudba igralnic, to je koncerti, plesne prireditve in podobno. Med igrami na srečo so kot razlog obiska med rednimi obiskovalci na prvem mestu igre na igralnih mizah, občasni obiskovalci imajo raje igranje na avtomatih
- Dodatna ponudba je razmeroma pomemben razlog za obisk igralnega salona, vendar je, upoštevaje pogostost obiskov igralnih salonov, tu na prvem mestu zabava ob igrah na srečo na igralnih avtomatih.
- Prebivalci so mnenja, da ima igralništvo več pozitivnih kot negativnih učinkov, čeprav občutijo tako pozitivne kot tudi negativne plati razvoja igralništva. Več učinkov, tako pozitivnih kot negativnih, občutijo tisti prebivalci, ki živijo v neposredni bližini igralnic.
- Prebivalstvo sprejema dosednji razvoj igralništva. Menijo, da je le-to ključnega pomena za razvoj občine in ga ne bi ukinili. Niso pa naklonjeni nadaljnji širitvi v samem mestu. Namesto tega se sprejemajo idejo, da se igralništvo preseli v ločen igralniški center zunaj samega mesta.

VI - UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Igralništvo v Mestno občini Nova Gorica se je razvilo na temelju ameriškega tipa igralništva, ki prinaša zabavo za širše množice. Nosilec razvoja igralništva je podjetje HIT, ki ima v občini dve veliki igralnici s pestro igralniško in dodatno ponudbo. V drugi polovici 1990-tih so se poleg dveh igralnic začeli pojavljati še igralni saloni s ponudbo igralnih avtomatov ob dodatni turistično-gostinski ponudbi. Igralništvo v Novi Gorici danes ustvarja okrog 40 milijard SIT prometa, kar je skoraj tri četrtine igralniškega prihodka, ustvarjenega v Sloveniji. Pri tem je delež petih obstoječih igralnih salonov 13 odstoten. Igralništvo je v Novi Gorici pretežno izvozno usmerjena dejavnost, saj imajo igralni saloni dve tretjini tujih gostov, v igralnicah pa je delež gostov iz tujine kar 95 odstoten.

Razvoj igralništva v Novi Gorici je časovno sovpadel z razmahom igralništva drugod po svetu, ki ga je povzročilo sproščanje zakonodaje v številnih državah. Z razvojem igralništva v svetu se je pojavila potreba po proučevanju njegovih vplivov in začele so se razvijati teoretične zamisli proučevanja vplivov igralništva. Trenutno še ne obstaja standardno priznana kategorizacija in metodologija merjenja koristi in stroškov, ki jih igralništvo povzroča. Če povzamemo ugotovitve obstoječih raziskav v svetu, lahko ugotovimo, da so koristi razvoja igralništva povezane predvsem z gospodarskim razvojem in blaginjo, ki jo le ta prinaša. Stroški razvoja igralništva so »družbeni stroški«, povezani predvsem z odvisniki od iger na srečo.

Na strani koristi, ki jih igralništvo prinaša Novi Gorici, ne moremo mimo ekonomskega razvoja. Tako nosilci lokalne politike, s katerimi smo opravili globinske intervjuje, kot tudi širša javnost, ki smo jo zajeli s pomočjo telefonske ankete na reprezentativnem vzorcu 250 prebivalcev MONG, se strinja, da je igralništvo bistveno pripomoglo k zmanjševanju oziroma preprečevanju brezposelnosti v občini. Večinoma se tudi strinjajo, da prebivalstvo zaradi igralništva živi bolje, oziroma da igralništvo v splošnem povečuje blaginjo prebivalstva. Te trditve potrjujejo tudi dostopni sekundarni podatki, saj je brezposelnost na novogoriškem območju med najnižjimi v Sloveniji, povprečne plače pa zaostajajo le za Ljubljano. Kljub dejstvu, da je igralništvo nosilec gospodarskega razvoja v občini in da je njegov pomen v BDP-ju goriške regije znaten, pa BDP na prebivalca v goriški regiji vendarle ne odstopa od povprečja v državi.

Igralništvo na gospodarski razvoj lahko vpliva tudi multiplikativno prek posla, ki ga zagotovi drugim podjetjem. Oblikovalci lokalne politike se večinoma strinjajo, da ima razvoj igralništva ugoden vpliv na razvoj drugih podjetij. Širša javnost o tem nima trdno izoblikovanega mnenja, a se s tem vendarle bolj strinja kot ne. Na podlagi razpoložljive uradne statistike teh trditev žal ne moremo niti potrditi niti zanikati.

Med najpomembnejše koristi lahko uvrstimo povečanje davkov in dajatev, ki jih igralnice in saloni plačujejo državi in lokalni skupnosti, pa tudi iz dobička, ki ga igralništvo ustvarja. Praktično vsi vprašani, tako prebivalci MONG kot tudi oblikovalci lokalnega okolja, se strinjajo, da vplačane dajatve vplivajo na razvoj lokalne skupnosti. Obstaja pa dvom v to, ali je denar, ki ga država in lokalna skupnost pridobita, tudi koristno porabljen. Pregled porabe koncesijske dajatve (občina Nova Gorica prejme okrog 1,5 milijarde SIT koncesijske dajatve letno) v proračunu pokaže, da je poraba denarja v okviru zakonskih določil, ki pa so zelo ohlapna.

Med družbenimi stroški, ki naj bi jih razvoj igralništva prinašal, se pogosto omenja povečanje kriminala. Igralništvo se povezuje s številnimi kriminalnimi dejanji, najpogosteje z nasiljem (umori, ropi, posilstva ipd.), oškodovanjem premoženja (tatvine, kraje ipd.) in gospodarskim kriminalom (ponarejanjem denarja, prevaro, davčno utajo ipd.). Kriminalna dejanja so največkrat povezana z zasvojenostjo z igrami na srečo in dolgovi, ki jih zasvojenost povzroča. Kvalitativna raziskava med interesnimi skupinami (oblikovalci lokalne politike) je pokazala, da so večinoma mnenja, da je zaradi prisotnosti igralništva v občini dejansko več kriminala. Pri tem pa omenjajo predvsem povečanje nasilja, prostitucijo in droge. Menijo tudi, da igralni saloni bolj prispevajo k povečanju kriminala, predvsem zaradi pomanjkljive varnosti in nadzora. Nasprotno pa širša javnost meni, da se je zaradi igralništva kriminal v občini v splošnem ni povečal. Tisti, ki so opazili povečanje kriminala, navajajo predvsem povečanje kraj in tatvin ter kaznivih dejanj, povezanih z drogo. Dostopna uradna statistika tega ne potrjuje, saj je kriminalnih dejanj na področju policijske uprave Nova Gorica bistveno manj kot v podobnih okoljih. To velja predvsem za najhujša kazniva dejanja. Je pa na tem območju dejansko nekoliko več kaznivih dejanj, povezanih z mamili, ki pa jih pristojni strokovnjaki ne povezujejo z igralništvom, temveč z drugimi dejavniki (bližina meje ipd.).

Druga skupina družbenih stroškov je povezana z degradacijo vrednosti in povečanjem razdora družin. Predstavniki interesnih skupin so bili večinoma mnenja, da igralništvo dejansko povečuje število razdorov družin v občini, predvsem med zaposlenimi v tej dejavnosti zaradi urnikov dela, ter da je opazna degradacija vrednot, posebej med mladimi. Širša javnost ostaja do teh vprašanj dokaj neopredeljena, med opredeljenimi pa so mnenja zelo deljena. Dostopne uradne statistike kažejo, da število ločitev sicer narašča, vendar ne odstopa od slovenskega povprečja. Trend povečevanja števila razdorov družin bi torej težko pripisali igralništvu.

Med poslovnimi stroški, ki jih po navedbah tujih študij povzroča razvoj igralništva, smo analizirali pojav t.i. kanibalizacije (prevzemanje gostov drugih gostinskih lokalov) in drugih škodljivih vplivov na poslovanje drugih podjetij. Oblikovalci lokalne politike se večinoma ne strinjajo s trditvami, da igralnice prevzemajo goste drugih gostinskih lokalov. Menijo pa, da imajo igralnice in igralni saloni različne goste. Anketa med prebivalstvom je pokazala, da se segmenta gostov, ki zahajajo v igralnice in igralne salone, dejansko ne prekrivata. To je pokazala tudi študija Boleta in Jereta (2004). Statistični podatki tudi kažejo, da se število poslovnih subjektov v dejavnosti gostinstva in turizma v MONG nekoliko povečuje.

Kot smo že zapisali, so družbeni stroški, ki nastajajo zaradi igralništva, večinoma povezani s pojavom odvisnikov od iger na srečo. Večina predstavnikov interesnih skupnosti in širše javnosti meni, da prisotnost ponudbe iger na srečo povečuje število odvisnikov od nje. Uradni statistični podatki o številu pa odvisnikov od iger ne obstajajo. Anketa med prebivalstvom je pokazala, da je dva do štiri odstotke odraslega prebivalstva v občini rednih obiskovalcev igralnic ali igralnih salonov, ki le-te obiskujejo predvsem zaradi užitka ob igrah na srečo in so torej (potencialno) problematični igralci. Ta delež je primerljiv z ocenami drugih študij, ki so poskušale oceniti delež zasvojenih z igro oziroma problematičnih igralcev.

Če naredimo obračun pozitivnih in negativnih učinkov, lahko zaključimo, da ima razvoj igralništva za Mestno občino Nova Gorica prevladujoče pozitivne učinke. Tega mnenja je večina vprašanih, tako v intervjujih kot tudi v anketi. Potrjujejo ga tudi sekundarni podatki. Verjetno je pglavitni vzrok v tem, da je igralništvo v Novi Gorici pretežno izvozno naravnana dejavnost. Če hoče torej lokalna

skupnost obdržati ugodno razmerje med stroški in koristmi igralništva ali ga celo še izboljšati, si mora prizadevati, da se taka naravnost tudi ohrani.

Tako predstavniki interesnih skupin v občini, kot tudi širša javnost v anketi je nasprotovala zmanjševanju obsega igralništva v občini. Bili mnenja, da je igralništvo trdno vpeto v življenje občine in da bi odprava le-tega povzročila prevelik »gospodarski šok«. Večinoma so tudi mnenja, da je trenutno trg ravnovesju – da ponudba ravno zadostuje povpraševanju, torej ne vidijo tudi potrebe po nadaljnjem širjenju z dodatnimi kapacitetami.

Javno mnenje bi podprlo nadaljnjo širitev predvsem v primeru, ko bi ta potekala zunaj mestnega jedra. Za širjenje in novogradnje v samem mestu ne vidijo prostora ali potrebe. Te rezultate potrjuje tudi študija Boleta in Jereta (2004), ki kaže, da ni prostora za dodaten razvoj igralnih salonov ali igralnicah v ožjem mestnem središču Nove Gorice. Avtorja pa ugotavljata, da obstaja prostor za razvoj dodatnih igralniških kapacitet, če so te oddaljene od obstoječih najmanj 11 minut normalne vožnje z avtomobilom, kar pomeni naselja na obrobju občine, kjer igralništvo še ni prisotno. O izgradnji turistično - igralniškega centra na lokaciji zunaj Nove Gorice se je precej govorilo že v preteklosti (Prašnikar in drugi, 2002).

Predhodna študija (Prašnikar in drugi, 2004) je ugotovila, da so gosti v Novi Gorici zadovoljni s ponudbo igralništva, so pa nezadovoljni z turistično ponudbo Nove Gorice kot celostne turistične destinacije. To mnenje delijo tudi oblikovalci lokalne politike in širša javnost. V prihodnosti bi bilo treba posvetiti večji poudarek izgradnji turistično igralniške destinacije Nova Gorica. Širša javnost deli to mnenje in verjame da lahko na tem sloni celotni prihodnji gospodarski razvoj občine. To pa zahteva intenzivnejše sodelovanje predstavnikov državnega, zasebnega in civilnega sektorja.

Igralni saloni so se v lokalnem okolju pojavili precej kasneje kot HIT-ove igralnice. Igralni saloni so manjši, ponujajo manj dodatne ponudbe, zaposlujejo manj ljudi in imajo nasploh manjši (pozitiven) vpliv na okolje. Razloga za to sta v dejstvu, da v igralne salone zahaja relativno in absolutno več domačih gostov ter da je glavni razlog za obisk igralnega salona igra na srečo in ne dodatna ponudba, kot je to v igralnicah. Je pa tudi res, da si igralnice in saloni večinoma ne konkurirajo za iste goste. Igralni saloni bi se torej morali v prihodnje bolj vključevati v celovito ponudbo Nove Gorice kot igralniško turistične destinacije. Delež dodatne ponudbe igralnih salonov bi moral biti večji, kot je sedaj, ko je gostinska ponudba večinoma minimalna in podrejena izključno zadovoljevanju zakonskih določil.

VII - LITERATURA

1. Bole, V., Jere, Ž., Trg Igranja na Igralnih Avtomatih, Ekonomski Inštitut Pravne Fakultete, 2004.
2. Cabot A. N., Thompson W.N., Tottenham A., Braunlich C.G. (editors): International Casino Law. Third Edition. Institute for the study of Gambling and Commercial Gambling, Reno, Nevada, 1999.
3. Center za mednarodno konkurenčnost podjetij (CIC), Optimizacija razvoja in ekonomskih učinkov igralništva ter z njim povezanih dejavnosti, 2001 Ljubljana.
4. Collins, D., Lapsley, H., The Social Costs and Benefits of Gambling: An Introduction to the Economic Issues, Journal of Gambling Studies, Vol.19, No.2, 2003 pp. 123-148.
5. Frank, M., L., Leister D., Wexler, A., Suicidal Behaviour Among Members of Gamblers Anonymous, Journal of Gambling Studies, vol.7, 1991, pp.249-254.
6. Gerstein, D., Larison, C., Laszlo, E., Marphy, S., Plamer, A., Chuchro, L., Toce M., Johnson, R., Buie, T., Hill, M., Volberg, R., Haerwood, H., Tucker A., Gambling Impact and Behaviour Study: Report to the National Gambling Impact Study Commission, National Gambling Impact Study Commission, 1999.
7. Giacomassi, D., Nichols, M. W., Stitt, G. B., Effects of Casino Gambling on Crime and Quality of Life in New Casino Jurisdiction, 2001.
8. Grinols, E., Gambling in America. Costs and Benefits, Cambridge University Press, 2004.
9. Grinols, E., Omorov, J. D., Who Losses When Casinos Win?“, Illinois Business Review, Vol.53, No.1, 1996, pp.7-11.
10. Guide to the Casinos of Europe, IGWB, New York, 1999.
11. Hover, E., M., Giarratani, F., An Introduction to regional Economics, 3e., New York, 1984.
12. Lesieur, H., Anderson C., Result of a Survey of Gamblers Anonymous Members in Illinois, Park Ridge II: Illinois Council on Problem and Compulsive Gambling, 1995.
13. Lesieur, H., Compulsive Gambling, Society, Vol. 29, No. 4, 1992, pp. 43-50.
14. Lesieur, H., Pathological and Problem Gambling: Costs and Social Policy, 2002.
15. Lesieur, H., Pathological Gambling is a Psychiatric Disorder, in Legalized Gambling: For and Against, ed. Evans, R. L., Hance, M., Chicago Open Court Publishing, 1998, pp. 37-63.
16. Luin D., Brezovec T., in drugi, Strategija razvoja turizma v Mestni občini Nova Gorica, 2001.

17. Luin D., Igralniška Organizacija kot Strateški Partner pri Razvoju Turistične Destinacije, Dnevi TURISTIC-e, 2003.
18. Luin D., Vesenjaka P., in drugi, Strategije razvoja igralništva v Sloveniji. Ministrstvo za Gospodarske dejavnosti-sektor za turizem in Ministrstvo za Finance, 1997.
19. Luin, D., Igralništvo in strategija slovenskega turizma , Posvet o uresničevanju Strategie razvoja turizma, 2005.
20. Markandya, A., Pearce, D.W., The social cost of addiction, British Journal of Addiction, 1989, pp.1138-1150.
21. National Gambling Impact Study Commission, National Gambling Impact Study Commission Final Report, 1999.
22. Nichols, M. W., Stitt, G.,B., Giacomassi D., Changing in Suicide and Divorce in New Casino Jurisdiction, Journal of Gambling Studies, Vo.20, No.4, 2004, pp.391-404.
23. Prašnikar in drugi, Povezovanje Turističnih Destinacij na Območju Severnega Jadrana in Goriške Regije”, RCEF, 2004.
24. Prašnikar, J. in drugi, Ekonomska podlaga nove družbene pogodbe med podjetjem HIT d.d. Nova Gorica in Republiko Slovenijo, CISEF, 2002.
25. Reberšak, G., Makovec Brenčič, M., Knežević Cvelbar, L., Kako Obogatiti Igralniško Turistično Ponudbo V Novi Gorici, v Prašnikar, Razvojnoraziskovalna dejavnost ter inovacije, konkurenčnost in družbena odgovornost, 2004.
26. Rosa, S., Igralništvo v Zavesti Slovencev, Diplomsko delo, 2004.
27. Ryan T., Speyrer, F., Gambling in Louisiana: A Benefit/Cost Analysis, Prepared for Louisiana Gaming Control Board, 1999.
28. Strategija trženja slovenskega turizma. Slovenska turistična organizacija, 2002
29. Strategija turizma Slovenije, Ministrstvo za gospodarstvo RS, 2002.
30. Thompson , W., N., Gazel, R., Rickman, D., The Monetary Impact of Riverboat Casino Gambling in Illinois, UNLV, 1996.
31. Thompson, W. N., Gazel R., Rickman, D., The Social Costs of Gambling: A Comparative Study of Nutmeg and Cheese State Gamblers, Gaming Research and Review Journal, Vol.5, 1999, pp.1-15.

32. Thompson, W., N., An economic Analysis of a Proposal to legalize Casino Gambling in Ohio, UNLV manuscript, 1996.
33. Thompson, W., N., Legalized Gaming. Santa Barbara, CA:ABC-CIIO, 2nd ed, 1997.
34. Thompson, W., N., Quinn, F., The Video Gaming Machines of South Carolina: despairing soon? A socio economic analysis, paper presented at the 11th International Conference on Gambling and Risk Taking, Las Vegas, NV, 2000.
35. Walker, D., M., Is Professional Gambling a Directly Unproductive Profit Seeking (DUP) Activity? International Gambling Studies, No.1, 2001, pp.177-183.
36. Walker, D., Methodological Issues in the Social Cost of Gambling Studies, Journal of Gambling Studies, Vo.19, No.2, 2003, pp.149-182.
37. Walker, D.M, Barnett, A.H., The Social Cost of Gambling: an economic perspective. Journal of Gambling Studies, Vol.15, No.3, 1999, pp. 181-212.
38. Wynne, H., Shaffer, H., The Socioeconomic Impact of Gambling: The Whistler Symposium, Journal of Gambling Studies, Vo.19, No.2, 2003, pp.111-121.

VIRI

1. Uradni List Republike Slovenije.
2. Urad za Nadzor Iger na Srečo, 2005.
3. Statistični Urad RS, 2005.
4. Banka Statističnih Podatkov, 2005.
5. Generalna Policijska Uprava, 2005.
6. American Gambling Association, 2005.
7. The Gaming Board of Great Britain, 2004.

PRILOGA 1 - KVALITATIVNI VPRAŠALNIK**I IGRALNIŠTVO V NOVI GORICI**

1. Prosimo ocenite, v kolikšni meri se strinjate z spodaj navedenim trditvami:

(5- popolnoma se strinjam, 4 – se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam 1- sploh se ne strinjam)

Igralništvo ima več pozitivnih kot negativnih vplivov na lokalno skupnost v MONG.	1	2	3	4	5
Igralništvo v splošnem povečuje kvaliteto življenja prebivalcev v MONG.	1	2	3	4	5
Igralništvo je ključnega pomena za prihodnji razvoj gospodarstva v MONG.	1	2	3	4	5
Igralništvo ima preveč negativnih učinkov na lokalno skupnost, torej bi ga morali v celoti umakniti iz MONG.	1	2	3	4	5
MONG je zasičena z igralniško ponudbo, torej ni prostora za dodatne igralnice ali igralne salone.	1	2	3	4	5
Igralništvo v MONG bi se moralo umakniti iz mestnega jedra in se razvijati kot celovit turistični produkt zunaj njega (izgradnja igralniško zabavišnega centra).	1	2	3	4	5
Igralništvo bi se moralo razvijati z dodatno ponudbo igralnic v mestnem jedru.	1	2	3	4	5
Igralništvo bi se moralo razvijati z dodatno ponudbo igralnih salonov v mestnem jedru.	1	2	3	4	5

2. Prosimo vas, da ocenite naslednje pozitivne učinke igralništva na lokalno skupnost v MONG:

(5- popolnoma se strinjam, 4 – se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam 1- sploh se ne strinjam)

Zmanjšuje oziroma preprečuje brezposelnost	1	2	3	4	5
Povečuje vplačilo davkov, kar vpliva na razvoj lokalne skupnosti	1	2	3	4	5
Povečuje življenjski standard prebivalcev lokalne skupnosti (višje plače zaposlenih, višji dobički pravih oseb ipd.)	1	2	3	4	5
Povečuje cene nepremičnin v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Predvsem izvozno usmerjena dejavnost, kar bistveno nevtralizira negativne eksternalije, ki jih igralništvo lahko povzroči	1	2	3	4	5
Igralništvo spodbuja poslovanje drugih podjetij v MONG	1	2	3	4	5
Drugo (navedite): _____	1	2	3	4	5

3. Prosimo, vas da ocenite naslednje negativne učinke igralništva na lokalno skupnost v MONG:
(5- v popolnoma se strinjam, 4 – se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam 1- sploh se ne strinjam)

Povečuje število kriminalnih dejanj	1	2	3	4	5
Povečuje število razdorov družin	1	2	3	4	5
Povečuje število odvisnikov od igralništva	1	2	3	4	5
Degradira sistem vrednot v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Povečuje hrup, gnečo, promet...	1	2	3	4	5
Zmanjšuje cene nepremičnin v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Igralnice prevzemajo goste drugih gostinskih lokalov	1	2	3	4	5
Zavira razvoj drugih dejavnosti, povezanih ali ne s turizmom	1	2	3	4	5
Drugo (navedite): _____	1	2	3	4	5

4. Po vaši oceni, kakšen odstotek prebivalstva je **ZA** nadaljnji razvoj igralništva v Novi Gorici?

Prosimo, navedite odstotek: _____

5. Ali obstaja še kakšen vaš komentar ali stališče, ki ga želite podati v zvezi z razvojem igralništva v Novi Gorici?

II PRIREJANJE IGER NA SREČO V IGRALNIH SALONIH

6. Ali ima po vašem mnenju prirejanje iger na srečo v igralnih salonih pretežno pozitivne ali negativne vplive na lokalno skupnost v MONG?

Pozitivne In negativne in pozitivne Negativne Ne želim odgovoriti

7. Ali ima po vašem mnenju prirejanje iger na srečo v igralnih salonih pretežno pozitivne ali negativne vplive na kvaliteto življenja v Novi Gorici?

Pozitivne In negativne in pozitivne Negativne Ne želim odgovoriti

8. Po vaši oceni, kako prirejanje iger na srečo v igralnih salonih v MONG vpliva na povečanje kriminala v Novi Gorici?

Povečuje Niti-niti Zmanjšuje Ne želim odgovoriti

9. Prosimo ocenite v kolikšni meri se strinjate z spodaj navedenim trditvami:

(5- popolnoma se strinjam, 4 – se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam 1- sploh se ne strinjam)

Turistična ponudba igralnih salonov se vključuje v turistično ponudbo Nove Gorice kot celostne turistične destinacije.	1	2	3	4	5
Igralne salone obiskujejo bistveno več domačih gostov kot igralnice.	1	2	3	4	5
Trenutna ponudba posebnih iger za srečo, ki se prirejajo v igralnih salonih zadostuje povpraševanju.	1	2	3	4	5
Trenutna ponudba posebnih igre na srečo, ki se prirejajo v igralnih salonih je presega povpraševanje in jo je potrebno zmanjšati.	1	2	3	4	5
Trenutna ponudba posebnih igre na srečo, ki se prirejajo v igralnih salonih je nezadostna in je treba še dodatno razvijati.	1	2	3	4	5
Igralne salone v MONG bi bilo potrebno ukiniti .	1	2	3	4	5
Število igralnih salonov v MONG bi bilo potrebno omejiti. (V primeru, da se z navedeno trditvijo strinjate, prosimo navedite število igralnih salonov, ki bi po vaši oceni zadostovalo obstoječem povpraševanju).	1	2	3	4	5

10. Prosimo, vas da ocenite pozitivne učinke prirejanja iger na srečo v igralnih salonih na lokalno skupnost v MONG:

(1- sploh se ne strinjam; 2-ne strinjam se; 3 –sem neodločen; 4 – se strinjam; 5 – popolnoma se strinjam)

Zmanjšuje oziroma preprečuje brezposelnost	1	2	3	4	5
Povečuje vplačilo davkov, ki vpliva na razvoj lokalne skupnosti	1	2	3	4	5
Povečuje življenjski standard prebivalcev lokalne skupnosti (višje plače zaposlenih, višji dobički pravih oseb ipd.)	1	2	3	4	5
Povečuje cene nepremičnin v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Predvsem izvozno usmerjena dejavnost kar bistveno nevtralizira negativne eksternalije, ki jih igralništvo lahko povzroči	1	2	3	4	5
Spodbujajo poslovanje drugih podjetij v MONG	1	2	3	4	5
Drugo (navedite) : _____	1	2	3	4	5

11. Prosimo, vas da ocenite negativne učinke prirejanja iger na srečo v igralnih salonih na lokalno skupnost v MONG:

(1 -sploh se ne strinjam; 2-ne strinjam se; 3 –sem neodločen; 4 – se strinjam; 5 – popolnoma se strinjam)

Povečuje število kriminalnih dejanj	1	2	3	4	5
Povečuje število razdorov družin	1	2	3	4	5
Povečuje število odvisnikov od igralništva	1	2	3	4	5
Degradira sistem vrednot v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Povečuje hrup, gnečo, promet...	1	2	3	4	5
Zmanjšuje cene nepremičnin v lokalni skupnosti	1	2	3	4	5
Igralni saloni prevzemajo goste igralnic ter drugih gostinskih lokalov	1	2	3	4	5
Zavira razvoj drugih dejavnosti, povezanih ali ne s turizmom	1	2	3	4	5
Drugo (navedite): _____	1	2	3	4	5

12. Ali obstaja še kakšen vaš komentar, mnenje ali stališče, ki ga želite podati v zvezi z razvojem prirejanja iger na srečo v igralnih salonih v Novi Gorici?

PRILOGA 2 - KVANITATIVNI VPRAŠALNIK**I SPLOŠNA VPRAŠANJA**

1. Koliko pogosto obiskujete igralnice HIT-a, Park in Perlo:
 - a. zaposlen sem v igralnici in je ne obiskujem kot gost → vprašanje 3
 - b. nisem še obiskal → vprašanje 3
 - c. enkrat ali nekajkrat letno → vprašanje 2
 - d. enkrat ali nekajkrat mesečno → vprašanje 2
 - e. enkrat ali nekajkrat tedensko → vprašanje 2

2. Prosimo, navedite razlog vašega obiska igralnici (možno več odgovorov):
 - f. igranje na igralnih avtomatih
 - g. igranje iger na igralnih mizah
 - h. razvedrilo in zabava (koncerti, prireditve ipd.)
 - i. želja po dobitku
 - j. drugo

3. Koliko pogosto obiskujete igralne salone (Princess, Jolly ipd.) v Novi Gorici:
 - k. zaposlen sem v igralnem salonu in ga ne obiskujem kot gost → vprašanje 5
 - l. nisem še obiskal → vprašanje 5
 - m. enkrat ali nekajkrat letno → vprašanje 4
 - n. enkrat ali nekajkrat mesečno → vprašanje 4
 - o. enkrat ali nekajkrat tedensko → vprašanje 4

4. Prosimo, navedite razlog za vaš obisk v igralnem salonu (možno več odgovorov):
 - p. igranje na igralnih avtomatih
 - q. igranje iger na igralnih mizah
 - r. razvedrilo in zabava (koncerti, prireditve ipd.)
 - s. želja po dobitku
 - t. drugo

II TRDITVE

5. Prosimo vas, da ocenite naslednje pozitivne in negativne učinke igralništva na lokalno skupnost v MONG:
(5- popolnoma se strinjam, 4 – se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam 1- sploh se ne strinjam)

Brez igralništva bi bila brezposelnost v občini občutno večja	1	2	3	4	5
Dajatve, ki jih plačujejo igralnice in igralni saloni v občinsko blagajno MONG, so koristno uporabljeni v prid celotnega prebivalstva občine (za kvalitetnejše življenje celot. preb občine)	1	2	3	4	5
Večina prebivalcev v občini živi bolje zaradi igralništva	1	2	3	4	5
Cene stanovanj in poslovnih prostorov v (okolici igralnic) MONG so zaradi vpliva igralništva višje kot drugod	1	2	3	4	5
Igralništvo ugodno vpliva na poslovanje drugih podjetij v MONG	1	2	3	4	5
Zaradi igralništva je v občini bistveno več kriminala (če je ocena 4 ali 5 prositi da navedejo vrsto kriminala, prostitucija, droga, nasilje, tatu ipd.)	1	2	3	4	5
Zaradi igralništva je v občini bistveno več razdorov družin	1	2	3	4	5
Igralništvo je povečalo število odvisnikov od igralništva v občini	1	2	3	4	5
Igralništvo degradira sistem vrednot v lokalni skupnosti, posebej med mladimi	1	2	3	4	5
Igralništvo povečuje hrup, gnečo, promet...	1	2	3	4	5
Na splošno igralništvo ima več pozitivnih kot negativnih vplivov na lokalno skupnost v MONG	1	2	3	4	5

6. Prosimo ocenite, v kolikšni meri se strinjate z spodaj navedenim trditvami:
(5-popolnoma se strinjam, 4–se strinjam, 3-sem neopredeljen, 2-se ne strinjam, 1- sploh se ne strinjam)

Nova Gorica, bi se morala raziti v pomembno igralniško zabaviščno destinacijo	1	2	3	4	5
Igralnice in igralni saloni bi morali biti v lasti korporacij (velikih podjetij) in ne v rokah podjetnikov	1	2	3	4	5
Na igralništvu naj sloni gospodarski razvoj MONG v prihodnosti	1	2	3	4	5
Predstavniki državnega in zasebnega sektorja v MONG se z negativni učinki, ki jih igralništvo povzroča ne ukvarjajo	1	2	3	4	5
Igralništvo v MONG bi se moralo umakniti iz mestnega jedra in se razvijati zunaj njega (izgradnja novega igralniško zabavišnega centra)	1	2	3	4	5
Občanom Nove Gorice (Slovincem) bi bilo potrebno omejiti število obiskov igralnic in igralnih salonov	1	2	3	4	5
Domačini hodijo pogosteje v igralne salone kot v igralnice					
Igralni saloni so družbeno bolj škodljivi oziroma imajo več negativnih efektov na okolje kot igralnice	1	2	3	4	5
V občini je še dovolj prostora za dodatne igralne salone	1	2	3	4	5
Igralne salone v MONG bi bilo potrebno ukiniti	1	2	3	4	5

III GEODEMOGRAFSKI PODATKI**7. Spol:**

- b) moški
- c) ženski

8. Starost:

- d) Pod 30
- e) od 31 do 40
- f) od 41 do 50
- g) od 51 do 60
- h) 60 in več

9. Kakšna je vaša izobrazba:

- i) OŠ ali manj
- j) poklicna šola
- k) srednješolska izobrazba
- l) višja izobrazba
- m) univerzitetna izobrazba
- n) magisterij ali doktorat
- o) ne želi odgovoriti

10. Status:

- p) Študent/ka,
- q) zaposlen/a
- r) samozaposlen/a, svobodni poklic, kmetovalec
- s) upokojenec/ka
- t) gospodinja
- u) trenutno brez dela (brezposeln)
- v) drugo: _____

11. Približno koliko daleč živite od najbližje igralnice ali igralnega salona?

- a) do 100 metrov → v primeru, da anketiranec živi 100 metrov od igralnice vprašati:
Ali je zaradi bližine igralnice vaša kvaliteta bivanja slabša.

DA

NE

- b) Od 101meter do 500 metrov
- c) Od 500 metrov do 1 km
- d) Več kot 1 km
- e) Ne vem, ne želim odgovoriti na vprašanje

12. Vaš mesečni osebni neto dohodek:

- w) manj kot 100.000 SIT
- x) od 100.001 do 200.000 SIT
- y) od 200.001 do 400.000 SIT
- z) od 400.001 do 600.000 SIT
- aa) več kot 600.000 SIT